

Poezija u hrvatskoj glazbi novog vala

Paris, Ena

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:870975>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-22**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

ENA PARIS

POEZIJA U HRVATSKOJ GLAZBI NOVOG VALA

Diplomski rad

Pula, 2021. godine

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

ENA PARIS

POEZIJA U HRVATSKOJ GLAZBI NOVOG VALA

Diplomski rad

JMBAG: 0303066384 **redoviti student**

Studijski smjer: Hrvatski jezik i književnost i Povijest

Predmet: Hrvatska suvremena poezija

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: filologija

Znanstvena grana: Kroatistika

Mentor: doc. dr. sc. Daniel Mikulaco

Pula, 2021. godine

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Ena Paris, kandidatkinja za magistru Hrvatskog jezika i književnosti i Povijesti ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljeni način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli, 2021. godine

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

Ja, Ena Paris dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom *Poezija u hrvatskoj glazbi novog vala* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____

Potpis

Sadržaj

1. UVOD	1
2. UMJETNOST	3
2.1. Glazbena umjetnost	5
2.2. Umjetnost riječi – poezija	16
3. DRUŠTVENI, POLITIČKI I OPĆI KULTUROLOŠKI KONTEKST HRVATSKE SEDAMDESETIH I OSAMDESETIH GODINA 20. STOLJEĆA	20
4. HRVATSKA POEZIJA U RAZDOBLJU GLAZBE NOVOG VALA	25
4.1. Poezija šezdesetih godina 20. stoljeća	25
4.2. Poezija sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća	26
5. NOVI VAL I HRVATSKA GLAZBENA SCENA	31
5.1. Značenje pojma <i>novi val</i>	31
5.2. Novi val u hrvatskoj (1977. – 1982.)	32
5.3. Formiranje hrvatske novovalne scene	33
5.3.1. Paraf i Termiti	33
5.3.2. Prljavo Kazalište i Haustor	34
5.3.3. Azra	36
5.4. Gradske i regionalne novovalne scene	37
6. SUODNOS ZVUKA I RIJEČI	39
6.1. Trubaduri	39
6.2. Glazbeno-književno zajedništvo svjetske programne glazbe	42
6.3. Hrvatski nabožni napjevi i prva djela prožeta riječju i zvukom	46
6.4. Hrvatska imena vezana uz suodnos riječi i zvuka	48
6.5. Svjetska imena vezana uz suodnos riječi i zvuka	50
7. HRVATSKA GLAZBA NOVOG VALA I NJEZINA POEZIJA	52
7.1. Uglazbljena poezija zagrebačke novovalne grupe, Azra	55
7.2. Uglazbljena poezija grupe Haustor i glavnog tekstopisca Darka Rundeka	59

7.3. Riječka novovalna grupa Termiti i njihova uglazbljena poezija	64
7.4. Uglazbljena poezija riječke novovalne grupe Paraf.....	66
7.5. Uglazbljena poezija Prljavog Kazališta	70
8. ANALIZA PRIKUPLJENIH PODATAKA ANKETNIM ISTRAŽIVANJEM ..	75
8.1. Grafički prikaz prikupljenih odgovora.....	76
9. ZAKLJUČAK	81
10. LITERATURA.....	83
11. SAŽETAK.....	89
12. SUMMARY.....	90

1. UVOD

Poezija i glazba dio su naše svakodnevice. Umjetnost je to, koja nas okružuje u glazbenom i pisanom djelu, ali i s kojom se susrećemo u ranom djetinjstvu. Poezija u hrvatskoj glazbi novog vala osamdesetih i kasnih sedamdesetih godina 20. stoljeća, obuhvaća posebnu tematiku, izbor riječi i glazbeni izričaj.

U ovome će se diplomskom radu prikazati prožimanje dviju umjetnosti, pisane riječi poezije i glazbe u osamdesetim i kasnim sedamdesetim godinama hrvatskog glazbenog pokreta, novog vala. Budući da su glazba i poezija dvije zasebne umjetnosti, u početnom teorijskom djelu diplomskog rada objasniti će se njihov značaj i ulogu u društvu. Kako bismo kvalitetno i s razumijevanjem prionuli na temu uglazbljene poezije hrvatskog novog vala, objasniti ćemo društvene i političke okolnosti Hrvatske osamdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća. Opisati ćemo i analizirati hrvatsku poeziju sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća te ponuditi kratko navođenje njezinih odlika i značajki.

Nadalje, definirati ćemo pojam novog vala, njegovo trajanje i razloge nastanka i prestanka. Istaknuti ćemo raširenost novovalnog glazbenog izričaja te istaknuti hrvatsku glazbenu novovalnu scenu. Izdvojiti ćemo imena vezana uz suodnos zvuka i riječi, ali i prikazati najranije početke prožimanja poezija i glazbe. Objasniti ćemo ulogu i značaj uglazbljene poezije za tadašnju kulturu i hrvatsko društvo.

S namjerom što bolje analize hrvatske novovalne scene i njezine poezije osamdesetih i kasnih sedamdesetih godina 20. stoljeća, koristiti ćemo nekolicinu tadašnjih aktivnih sastava; Haustor, Prljavo Kazalište, Azru, Termite i Paraf. Posebnu pozornost posvetiti ćemo njihovom glazbenom stvaralaštvu, odnosno uglazbljenoj poeziji. Objasniti ćemo što je ponukalo navedene glazbene sastave da se okoriste glazbenim stihovima za javno izglasavanje. Objasniti ćemo koja je tematika prevladavala u uglazbljenoj poeziji novovalnih sastava i zašto, ali i kojim su se motivima najviše služili pišući stihove. Za sve navedeno dati ćemo primjere, dakle teorijski dio prikazati ćemo istinitim pomoću stihova novovalnih glazbenih sastava sintezom. Odnosno, povezivanjem u cjelinu doći ćemo do opisa uglazbljene poezije u hrvatskoj glazbi novog vala.

Krajnji dio diplomskog rada, donosi kratko anketno istraživanje. Podaci su prikupljeni putem platforme *Google obrasci*, a anketna pitanja bila su usmjerena prvenstveno na osobe fakultetskog obrazovanja. Prikupljene podatke prikazati ćemo u diplomskom radu uz pomoć grafikona te ih pobliže objasniti. Provedena anketa dati će nam bolju uvid u poimanje poezije i

glazbe hrvatskog novog vala među ispitanicima, ali i omogućiti još jedan uvid o mišljenju uglazbljene poezije novog vala.

2. UMJETNOST

Umjetnost pronalazimo još u antičkom razdoblju, kada je pripadala skupnom pojmu *poietike episteme* (pojam je obuhvaćao estetiku te umjetničko i tehničko oblikovanje, uz pojmove *theoretike i praktike episteme*). Umjetnička djela često su bila u vlasništvu kraljeva i prinčeva, kao dokaz njihove moći i slave. (Brakus, 2013 : 214-220) Današnji pojam umjetnost proizašao je iz osamnaestog stoljeća. (Šimić, 2009 : 101-110) Osamnaesto stoljeće koje je donijelo preokrete revolucijama, kreće mijenjanju izgleda ne samo Europe već i cijeloga svijeta. Niz noviteta, od društvene pravde, jednakosti, nacije do neviđenih tehnologija. (Barkus, 2013 : 214-220) Umjetnost je svojevrsni pratitelj čovjekova života, a njezina djela odražavaju se na recipijenta/publiku. Oni nadareni za takav vid djelatnosti, stvaraju umjetnička djela dajući svima mogućnost da isto uzmu, uživaju i žive s njima. Umjetnost predstavlja težnju u izražavanju naboja i estetike. Kao što je stvaranje umjetničkih djela autentično, u istoj je mjeri i doživljaj umjetničkog djela autentičan te pridonosi osvještavanju individualnih aspekta vlastitog života. Umjetnost na razne načine može djelovati na čovjeka, tjelesnom reakcijom nemira, uživanja, ushićenja ili pak smirenja, sve do traganja za smislom svoga bića. Proživljavajući umjetnička djela, postajemo osjetljiviji na svijet koji nas okružuje. Kao svojevrsnu definiciju umjetnosti, možemo reći kako je umjetnost jedinstvena ljudska djelatnost koja dobiva značenje u složenom procesu između umjetnika, umjetničkog djela i publike. Umjetničko djelo koncipirano je tako da ga njegova publika nadopunjuje. Medij je to komunikacije između njega samoga, umjetnika i publike. Postavlja pitanja, otvara raspravu i uvlači publiku na sudjelovanje i komunikaciju. Interpretacija umjetničkog djela pojašnjava njega samog, poruke, vrijeme, kontekst nastanka, čime djelo postaje i razumljivije. Umjetničko stvaralaštvo pomaže individui da stupi u kontakt sa svojim unutarnjim bićem. Ono može smiriti, rasteretiti, osloboditi, ali i uznemiriti na neki novi (ne nužno loši) način. (Štalekar, 2014 : 180-189) Pod pojmom umjetnosti zajednički stavljamo književnost, muziku, arhitekturu, kazalište, slikarstvo, film. Zajednički stavljamo jedinstvena i neponovljiva djela stvorena od strane čovjeka.

Gledajući umjetnost u kontekst vremena, druga polovica 19. stoljeća donijela je novinu. Gledanje i shvaćanje umjetnosti i njezinih dijela mijenja se. Do prije se umjetnost shvaćala kao dodatak estetike i zabave u životu, dok se od druge polovice 19. stoljeća gleda na umjetnost kao na način života. Umjetnost doprinosi dubljoj spoznaji, ako joj se dopusti. Umjetnička djela nastoje dodirnuti i najskrivenije tajne života pojedinca, svaka slika, pjesma, statua, glazba, teže tome. (Frelih, 2012 : 57-72) Poslijeratno razdoblje 20. stoljeća donosi novo stanje duha, a to je

modernost koja okreće leđa prošlosti. Umjetnici, ali i publika prestaju se stidjeti modernog života i svega što ono donosi, od novine plastičnog posuđa sve do reklamnih plakata kričavih boja. Umjetnička djela ostvaruju se novim temama, stilovima i bojama. Poslijeratna stvaranja iznjedrila su gotovo onoliko stilova, koliko je bilo i umjetnika. Nakon novina u stilu i načinu stvaranja umjetničkih djela, šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća uz pojam umjetnosti veže se novi izraz *suvremena*. Izraz je to koji je zamijenio *živu umjetnost* i *aktualnu umjetnost*. Treba naglasiti kako umjetnost koja nastaje u danom trenutku nije uvijek suvremena. Stoga se ovdje radi o izrazu koji označava određeni oblik umjetnosti, nikako cjelokupno stvaralaštvo umjetnika koji danas žive pa su u tom smislu suvremenici. Naime, umjetnost koju muzejski kustosi nazivaju *suvremenom* je ona umjetnost koja ih prirodom svojih materijala, prisiljava na mijenjanje načina rada. Odnosno, *suvremenom* nazivaju onu umjetnost koja im zadaje tehničke poteškoće pri čuvanju, izlaganju i restauraciji. Upravo su šezdesete godine bile euforično desetljeće, kada su se izmjenjivali i javljali razni *izmi* i *artovi* (minimalizam, body art, pop-art,...). Umjetnik u suvremenom svijetu postaje prisutan, ne zatvara se u sebe i nije neprijateljski raspoložen. Prikazuje kako ga zanimaju iste stvari kao i ostale suvremenike u raznim djelatnostima. Umjetnik je do prije bio osoba s kojim se publika nije mogla usporediti, no i to se počinje mijenjati. Izraz *suvremena umjetnost* okuplja razna često i proturječna djela, dajući do znanja da publika nanovo prihvaća umjetnost. (Millet, prijevod Valentić, 2004 : 6-88)

Čitavo društvo od davnih vremena sve do danas, prožeto je plaštem umjetnosti. Kroz povijest, umjetnost i njezina umjetnička djela koja djeluju na razum, osjećaje, imaginaciju, kroz povijest imade raznolike funkcije, stilove, ideje i izvedbe. Umjetnička djela čine se govorom, pisanom riječju, zvukom, bojom, crtama, pokretom,... Govoreći o umjetnosti općenito, ne možemo govoriti o samo jednom dominantnom umjetničkom pokretu ili stilu, već o različitim često i suprotstavljenim umjetničkim vizijama. Umjetnost dijelimo na kazalište, glazbu, književnost, slikarstvo, kiparstvo, arhitekturu, ples, fotografiju, film, u novije vrijeme i strip. Naravno da svaka umjetnička vrsta sadrži još i svoje različite podvrste. (Pećnjak i Bartulin, 2013 : 375-377) Umjetnička djela predočavaju svoj sadržaj publici. Književnost, glazba, film, kazalište, sve su to umjetnosti koje ne trebaju dodatno dokazivati svoj sadržaj, već se on tijekom njihova prikaza otvara publici. (Ibid, 2013 : 375-377)

Prodor tehnoloških novina u vizualno, književno, kazališno, glazbeno, koreografsko umjetničko stvaralaštvo, donijelo je promjena ne samo u izgledu istih već i u samom pristupu. (Millet, prijevod Valentić, 2004 : 6-7) Stoljećima je umjetnik prvo bio pod stručnim oko sudionika svoje struke, ali i ostalih umjetnika ne bi li kasnije stao pred publiku. Danas se često

preskače sud struke tako da se odmah distribucijski krugovi domognu umjetničkih djela. (Ibid, 2004 : 52-53) Umjetnost se odvija u stvarnom svijetu, u institucijama, galerijama, muzejima, no Internet kao najmlađi elektronski medij donosi preokret. Preokret je to koji stvara svojevrsnu virtualnu kulturu, koja nije uvjetovana fizičkim i vremenskim udaljenostima te se istovremeno odvija širom svijeta. Novitetima se treba prilagoditi pa su tako i umjetnici objeručke prihvatili mogućnost koje im Internet pruža. Nisu samo umjetnici ti koji su prošli proces prilagodbe, s velikim izazovom suočavaju se i muzeji (numeričke slike, CD-ROM, DVD). Internet omogućuje da se sjedeći u svojoj sobi, dođe u virtualni kontakt sa svim umjetničkim sadržajima, galerijama, glazbenim festivalima, kazalištima, književnim stvaralaštvom,... (Brakus, 2013 : 214-220) Kao reakcija na sve veće uplitanje tehnologije u sferu umjetnosti te na masovne reprodukcije, javlja se *larpurlartizam*. Izraz je to koji objašnjava da umjetnost treba postojati sama za sebe te da je sebi samoj svrha. Larpurlartizam kao bijeg umjetnika od stvarnosti, kako bi se njihovo stvaralačko umijeće sačuvalo od novca i moći. Iako svjedočimo korjenitim promjenama u društvu, kulturi i tehnologiji, kod umjetnika i pravog umjetničkog djela opstaju oni kvalitetni unatoč svemu. Naravno da u užurbanom svijetu kada je mnogo toga dostupno i preko interneta, pažnju zadržavaju oni umjetnici koji zadovoljavaju tri komponente; talent, originalnost i poznatost. Za stvaranje, ali i doživljavanje umjetnosti nismo svi podjednako daroviti te za nedostatak talenata nema nadomjestivih sredstava. Talent ili imaš ili nemaš. Originalnost predstavlja kvalitetu umjetničkog djela s ciljem da se postigne različitost. Nešto novo i različito. ako zadovolji ukus pretvori se u profit i odmah se smatra originalnim. Poznatost je komponenta koja se najbolje može prikazati upravo u ovom vremenu, vremenu rasta i razvoja tehnologije, medija, društva. Danas se umjetnikom ne postaje, već se umjetnici često proglašavaju od strane medija. (Radojković, 2012 : 114-119)

Uspriko malo pesimističnijem pogledu na današnju umjetnost i umjetnička djela, ne možemo govoriti o zaboravu umjetnost. Sve dok u ljudima bude postojala duhovnost, mašta, emocija, smisao za stvaranjem i uglazbljivanjem, nadolazeća umjetna inteligencija neće poljuljati još antičke korijene umjetnosti. (Idib, 2012 : 120-121) Suvremena umjetnost mjesto je slobode, gdje arhaizmi dolaze do izražaja. Svrha umjetnosti nije umiriti razum, već naprotiv učini ga nemirnim probudivši u njemu određene emocije. (Millet, prijevod Valentić, 2004 : 81-84)

2.1. Glazbena umjetnost

Život bez glazbe nezamisliv je. Bilo bi to nalik šume bez lišća i vjetra ili kao nepregledna pustinja bez zelene oaze. Već smo spomenuli da je neophodan talent za stvaranje umjetnosti, stoga i ako ne možemo stvarati glazbu možemo s ljubavlju, razumijevanjem i poštivanjem pratiti njezin stvaralački rad te tako postati poklonici glazbene umjetnosti. Glazbi se prilazi srcem, kao uostalom i svim umjetnostima. No, glazba je više od svega drugoga. Naime, književno djelo sadrži izrečenu misao, a jezik na kojem je pisan razumljiv je isključivo njegovom narodu. Česta zapreka za širenje književnog djela preko granice, jest upravo poteškoća pri prijevodu. Prijevod kao takav složen je proces, a nije rijetkost da prijevodom djelo gubi na izvornosti. Uz umjetnost riječi, slikarstvo, kiparstvo i arhitektura izražavaju umjetnikovu misao na slikovit način. No jezik glazbe posvećuje se isključivo srcu te mu granice nisu problem. Odavna glazba stvara vezu među narodima odijeljenim granicama. Glazbu treba čuti i osjetiti, kao i njezine uglazbljene stihove. (Završki, Njirić, Manasteriotti i Županović, 1984 : 5)

Čovjek je odavna pomoću glazbe pokušao djelovati na vanjski svijet. Glazba je predstavljala veliki značaj kod naroda i plemena na niskom stupnju kulture. Odnosno, kod onih naroda koji su magiji pridavali veliko značenje. Pjesma je za njih predstavljala snažno sredstvo u dozivanju kiše, sunca, pobijede ili dobrog ulova. Glazba je u takvim obredima gotovo uvijek bila vezana i uz druge umjetnosti, umjetnost riječi te plesom. Osim u magijskim obredima, glazba je bila dio i procesa rada, tzv. radne pjesme. Magijske pjesme i plesovi, dovele su do pojavljivanja epskih i lirskih pjesama. Bile su to pjesme svjetovnog karaktera, oslobođene elemenata religije te nisu imale veze s radom. Uspavanke, ljubavne, pogrebne, vojničke pjesme, pjesme upućene herojskim ratnicima. (Ibid, 1984 : 9-15)

Kako smo spomenuli odnos glazbe i naroda na niskom stupnju kulture, valja spomenuti i odnos kulturnih naroda. Društvena evolucija stvara klase, s time nastaje vladajuća klasa naspram robova. Uvelike je takvo društveno uređenje utjecalo na glazbu i njezin razvoj. Vladari čija moć raste iz dana u dan, učinili su da glazba bude u službi vladara veličajući njegovu moć i slavna djela. Skladatelji nisu više mogli stvarati svoja djela prema slobodnoj volji, već oprezno prema ukusu i željama vladajućeg sloja. Takva nova glazba i dalje je služila za zabavu i uljepšavanje života, a stvarali su ju prvi profesionalni skladatelji. Bubenjevi, udaraljke, harfe, flaute, sve su više obogaćivale glazbeni scenarij. (Ibid, 1984 : 17-18)

Antička Grčka glazbu je svrstavala u sustav odgoja. Grci su vjerovali da glazba ima posebnu moć i da može uvelike utjecati na sam odgoj. Interpretirali su i vjerovali da glazba kod čovjeka razvija nježnost, plemenitost, odlučnost, te da može odgovoriti od lijenosti i agresivnosti. Stari Grci glazbu su doživljavali kao važan dio njihova obrazovanja, te joj se davala jednaka pažnja

kao i matematici, fizici, govorništvu i ostalim predmetima. Svi važni događaji u javnom ili privatnom životu Grka, bili su popraćeni glazbom. Ubrzo se javljaju jednoglasne zborne skladbe posvećene bogovima, mladosti ili pak oplakivanju mrtvaca. Upravo je grčka tragedija¹ koja se razvila iz obrednog pjevanja zvanog ditiramb, ujedinila riječ, glumu i ton. (Ibid.; 19-22) Glazba u doba Rimskog carstva bila je toliko značajna da je dospjela i do najviših krugova društva, pa su se tako i rimski carevi stali baviti njome. Bogati građani Rimskog carstva, u svojim dvorovima imali su čak i vlastite kućne orkestre. Kao i kod Grka, Rimljanima je glazba služila za zabavu i veselje. (Ibid, 1984 : 22)

Srednji vijek donosi preokret, kako u gledanju na život i svijet tako i u glazbi. Smatralo se da glazba ima najveću moć od svih umjetnosti, te da je ona ta koja ljude zanosi i ujedinjuje. Moć glazbe u ujedinjenju ubrzo je otkrilo kršćanstvo, koje se spretno poslužilo njome. Zaokret koji je crkva u pogledu glazbe učinila, bio je taj da je glazbi oduzela popratne instrumente i ples. Glazba koju je crkva promovirala nije više ispunjavala svakodnevnu ljudsku potrebu za zabavom i umjetničkim doživljajima, zbog toga je i dolazilo do sukoba instrumentalne glazbe i crkvene vokalne glazbe. Kao i svaki sukob pa tako i onaj na polju glazbene umjetnosti, znatno je usporio razvitak glazbe u srednjem vijeku. No ipak, javlja se razvoj glazbenog pisma i gramatike u razdoblju srednjeg vijeka (crtovlje, notni zapisi). Do prije se melodija većinom samovoljno bilježila, a novinu u tom polju donosi Guido d'Arezzo (oko 955.-1050.). Poznati glazbeni teoretičar izradio je sistem podučavanja pjevanja, koji je danas znan pod nazivom *solfeggio*. Osim toga, tonove ljestvice koje su nosile imena latinske abecede zamijenio je prvim slovima stihova srednjovjekovne himne (do, re, mi fa, sol, la, si). Guttenbergov izum tiskarskog stroja (15. stoljeće), imao je veliki značaj u širenju nauke o umjetnosti. Ubrzo se pronašao način i za tiskanje glazbenih djela, točnije za tiskanje notnih znakova. Osnivač prvog tiska za glazbena djela, bio je Venecijanac imena Ottaviano dei Petrucci (1466.-1539.). (Ibid, 1984 : 23-29)

Narodno glazbeno stvaralaštvo bilo je slobodnije u izražavanju, ali i suprotstavljeno strogim crkvenim pravilima. Narodnu pjesmu nije imao tko zapisivati, pa se ona može tek posredno upoznati i prepoznati eventualno po živahnije ritmu ili tekstu. Narodne pjesme bile su bogatije i raznovrsnije od onih crkvenih, a to potvrđuju i zapisi iz dvanaestog stoljeća. Dvanaesto stoljeće donosi i jednoglasnu pjesmu viteškog staleža imenom *trubadura*. Vitezovi su prvenstveno bili zaokupljeni svojim ratnim pohodima, no ubrzo su spoznali umjetnost i odlučili unijeti novinu u svoj život. Tijekom naobrazbe upoznavaju se s glazbenom teorijom, vještinom

¹ Pjevači su prilikom svečanosti pjevali obredne pjesme posvećene bogu Dionizu, obučeni u jareće kože. (Završki, Njirić, Manasteriotti i Županović, 1984 : 20)

pjevanja i sviranja, ne bi li se upustili i u stvaranje vlastitih glazbenih djela. Tematike pjesama bile su vezane uz čast vladara, u nekima se pak slavila priroda, rodni kraj, ali bilo je i pjesama socijalnog sadržaja. (Ibid, 1984 : 29-31) Uz trubadure dvanaesto stoljeće iznjedrilo je i putujuće glazbenike. Dok su trubaduri potjecali iz plemićkog/viteškog staleža, putujući glazbenici češće su bili ljudi iz puka. Kao promicatelji glazbene umjetnosti nisu imali nikakva društvena prava, a često im je život bio i vrlo težak. Vlast i crkva nazivala ih je pomoćnicima đavla, zato što se putujući glazbenici nisu susprezali u ruganju plemićkog i crkvenog dostojanstva. Vlast i crkva nije ih voljela, ali narod zato jest. Putujući svirači i pjevači bili su glavni na narodnim zabavama. Razvitkom i ekonomskim jačanjem gradova, putujućim glazbenicima mijenja se status na bolje, stupajući u gradske orkestre. (Ibid, 1984 : 31-32) Spominjanje trubadura kao promicatelja srednjovjekovne glazbene umjetnosti, ne može proći niti bez spominjanja barda. Bard je naziv za srednjovjekovnog pjevača na području Irske, Škotske i Walesa. Kao i svi ostali srednjovjekovni pjesnici, tako su i bardi pjevali o božanstvima i junačkim pothvatima svojih sunarodnjaka. Iako često mrsko gledani od strane moćnika, bardi su sve do 18. stoljeća služili narodu svojim pjesmama.²

U trinaestom stoljeću javlja se glazbeno višeglasje. No, nije samo glazbena umjetnost krenula s time, slično se pronalazi i u slikarstvu. Na jednoj slici imamo prikaz nekoliko različitih događaja neovisnih jedan o drugome. Kompozitori do trinaestog stoljeća koji su stvarali glazbena djela, nisu smatrali potrebnim da isto obilježe svojim imenom kako bi se znalo da su upravo oni autori. Francuski skladatelji i pjesnici Leonius i Perotinus, bili su ti koji su se prvi zabilježili kao autori skladba koje su stvarali u trinaestom stoljeću. Naravno da se pojavom glazbenog višeglasja formirao višeglasni vokalni sastav, današnjeg naziva *mješoviti pjevački zbor*. (Ibid, 1984 : 31-35) Novi duhovni pokret humanizam, u četrnaestom stoljeću izaziva veće zanimanje za sve vrste umjetnosti pa tako i za glazbenu. Znanstvenici i umjetnici počinju se plaćati puno više, kako bi oblikovali građansku umjetnost. Točnije, proširuju se sredstva za glazbena istraživanja čime se dostiže i viši umjetnički stupanj. Dozvoljava se upotreba povišenih i sniženih tonova, znakova za tempo, unose se razni elementi koji stilski obogaćuju glazbu. Svi noviteti u glazbenoj umjetnosti, omogućuju glazbeniku da još vjernije i intenzivnije izrazi svoju glazbu i dopre do publike. Kao kompozitor novije umjetnosti četrnaestog stoljeća, ističe se Guillaume de Machaut (1300.-1377.). Svoja djela stvara na temelju osjećaja i doživljaja, a naročito stvara balade³. Književnici te talijanski likovni umjetnici, utjecali su

² <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=5888> (17.9.2021).

³ Balada, najpotpuniji glazbeni oblik četrnaestog i petnaestog stoljeća u Francuskoj i Italiji. (Završki, Njirić, Manasteriotti i Županović, 1984 : 39)

svojim djelima na skladatelje četrnaestog stoljeća. Glazbena i pisana umjetnost međusobno su utjecala jedna na drugu. (Ibid, 1984 : 36-40)

Gudački instrumenti javljaju se oko devetog stoljeća, zahvaljujući Arapima koji su ih donijeli u Europu. Svaka zemlja u koju su instrumenti dospjeli dala im je svoje ime. Uza sve instrumente vodeći položaj čak tri stoljeća (15., 16., 17.) imao je instrument naziva lutnja ili lauta. Lutnja je bila sadržana i kod žonglera, putujućih glazbenika, plemića sve do građana. U Španjolskoj je dominirala gitara, žičani instrument. Također, među glazbenicima bili su i puhački instrumenti, razni rogovi, frule, ratničke trublje. Višeglasne vokalne izvedbe u potpunosti su zasjenile čisto instrumentalnu glazbu u srednjem vijeku. Isključivo kod plesnih točaka vladala je samostalna glazba instrumenata. Instrumentalna glazba tek u doba baroka bit će u svome punom sjaju. (Ibid, 1984 : 41-44) Prelaskom u petnaesto stoljeće javlja se povećani broj kompozitora, a uglazbljene pjesme gube vezu s realnošću i smisao za sadržaj. To specifičnije znači da se počelo javljati zanimanje za pjesme u kojima početak, može ujedno biti i njezin kraj, a kraj početak. Pjevač počinje pjevati pjesmu od početka, dok drugi pjevač tu istu pjesmu pjeva od kraja prema početku. Unatoč svemu, kompozicije su uvijek zvučale skladno i zanimljivo. Na samom početku glazbene umjetnosti, više je bilo stvaralaštva namijenjenog zabavi i veselju, ali uvijek je bilo i nekolicine umjetnika koji su svoj talent i glazbenu nauku upotrebljavali za izražavanje dubokih emocija. (Ibid, 1984 : 44-45)

Glazbena umjetnost u doba renesanse konačno se oslobađa crkvenog uplitanja. Tako oslobođena glazba kreće u nova dostignuća, a crkvenu glazbu prožimaju karakteristike pučkih pjevanja. U razdoblju četrnaestog i petnaestog stoljeća nastaju crkvena prikazanja ili *misteriji*. Crkvena prikazanja nastala su u želji da se uz pomoć pjevanja i glume, prikažu dijelovi života osoba iz Biblije. Ubrzo se prikazanja sele iz crkve na javne trgove, kako bi mogao prisustvovati što veći broj vjernika te se pišu na narodnom jeziku. U dodiru s narodom, crkvena prikazanja počinju gubiti vjersko poučni sadržaj te se kreću ispreplitati s parodijama i satikom. Bilo je to vrijeme kada je crkvenoj glazbi uistinu prijetila opasnost da se ne pretvori u veselu glazbenu priredbu, a crkva u koncertnu dvoranu. Ubrzo su na tom polju djelovali reformatori (najviše se ističe Martin Luther kao vođa reformacije), koji mijenjaju i postavljaju pravila za crkvenu glazbu. Crkvenoj glazbi propisuje se da mora biti dostojanstvena, laganog ritma, pjevana na narodnom jeziku. (Ibid, 1984 : 46-49) Noviteti u pogledu glazbene umjetnosti u renesansi naišli su na razumijevanje i u drugim Europskim zemljama, a ne samo u Italiji. U pogledu Hrvatske, primorska područja (gradovi Hvar, Split, Zadar, Šibenik,...) trudila su se u povezivanju svog glazbenog stvaralaštva s tadašnjom europskom glazbom. Naravno da se glazba nije mogla razvijati u našim gradovima kao i u bogatim feudalnim središtima Italije i Francuske, ali

hrvatski glazbeni umjetnici ustrajali su u tome. Većinom je rad hrvatskih glazbenika bio pod strogim okom crkve. Takav položaj hrvatske glazbe u doba renesanse, vezao je glazbenike za crkvene orgulje. No, ipak postoje zapisi o čuvenim hrvatskim skladateljima iz doba renesanse, neki od njih su Franjo Bosanac, Emanuel Zlatarić, Antun Tudrović, Benedikt Babić. (Ibid, 1984 : 50-53) Vrijeme renesanse donosi nastojanja u povezivanju dramske radnje s glazbom, što je bio i preduvjet za stvaranje opere. Povezivanje dramske radnje s glazbom odražavala se u *madrigalskim komedijama*. Bile su to komedije koje su sadržavale pjevački zbor, smješten iza zavjese koji je u glazbenom tonu tumačio ulogu pojedinca. (Ibid, 1984 : 53-54)

Konačno nakon renesansnog pokušaja povezivanja dramske pozornice i glazbe, na prijelazu iz 16. u 17. stoljeće glazbena umjetnost pronalazi svoj vlastiti put. Vrijeme baroka, bogato, raskošno i sjajno razdoblje omogućilo je da glazbeno-scensko i instrumentalno stvaralaštvo dođe do svoje punine. Razvoj glazbene umjetnosti, dovodi do toga da je glazba ovladala pozornicom i to upravo operom. Za prvo operno djelo nazivom *Dafne* glazbu je napisao Jacopo Peri (1561.-1633.). Karakteristike prvih opernih djela bile su te da je glazba pratila tijek dramske radnje, te je bilo potrebno razumijevanje teksta. (Ibid, 1984 : 54-60.) Opera se svojim vizualnim elementima, ali i glazbenim ukrasima uklopila u razdoblje baroka. Kič, raskoš dekoracija, veliki broj statista, niz scenskih naprava koje su djelovale na efekt. Sama glazba bila je veličanstvenija s obiljem povišenih i sniženih tonova. Opere su sadržavale događaje i likovnosti iz povijesti, najčešće grčke mitologije ili pak heroje i vojskovođe starog vijeka. Umjetnosti i njezina umjetnička stvaralaštva često su služila za odvratanje pažnje, točnije za obmanu. Gledajući pojavu opere u Hrvatskoj, prvi grad za koji se vjeruje da je prikazivao operne predstave jest Dubrovnik. Na način da su se prevodile talijanske opere i prikazivale na sceni, unutar zidina grada Dubrovnika. U osamnaestom stoljeću izvodile su se i domaće predstave uz glazbenu podlogu kao primjerice *Atalanta* Junija Palmotića. Za prožimanje glazbe i teksta na dubrovačkoj sceni možda bi bilo i više pouzdanih informacija, da veliki potres 1667. godine nije uništio brojne dragocjene podatke. Tvorcem novije hrvatske opere smatra se Vatroslav Lisinski (1819.-1845.). (Ibid, 1984 : 61-69)

Već smo istaknuli da u razdoblju baroka instrumentalna glazba dolazi do svoga uspona, a time dolazi i do razvoja novih instrumenata s tipkama. *Monokord*⁴ se smatra praoblikom klavira. Instrumenti s tipkama prožeti sa žičanim i puhačkim instrumentima, omogućili su

⁴ Muzička naprava s jednom žicom i rezonantnom kutijom. Pokušaj stvaranja tona na žici preko udara o tipku. (Završki, Njirić, Manasteriotti i Županović, 1984 : 70)

kvalitetne solo⁵ dionice. Ono što treba napomenuti da u razdoblju baroka instrument nije bio strogo određen. Točnije, u glazbenom predlošku nije pisalo koji instrument treba izvoditi koju dionicu, zato što su opsezi tonova bili približno jednaki za sve instrumente pa su se mogli i izmjenjivati. Zanimljivo je da razdoblje baroka pod pojmom koncert podrazumijeva određeni muzički oblik, a ne muzičku priredbu. Glazbeno dočaravanje zvukova iz prirode, uspješni je pokušaj Antonia Vivaldija. Talijanski predstavnik instrumentalne glazbe, slikovito je pomoću tonova predočio zanos prirode te nije nikad krenuo u banalno oponašanje istog (Ibid, 1984 : 70-76). Opisujući razdoblje baroka i njegove glazbene umjetnosti, ne možemo ne spomenuti Johanna Sebastiana Bacha (1685.-1750.). Njegovo prezime sinonim je za glazbu, a njegova djela i danas prikazuju golemo muzičko znanje kojim je Bach spretno baratao stvarajući za ono vrijeme nezamislive oratorije⁶, kantate⁷ te solo instrumentalne skladbe. (Ibid. 1984 : 77-88) Osamnaesto stoljeće dovodi do reforme što se glazbene umjetnosti tiče. Odlučeno je da glazba mora biti usklađena sa scenskom radnjom. Također, radnja mora biti logična, trebaju se izbjegavati nerazumljivi zapleti, a za tekst se preporučuje da izražava osjećaje lišene kićenosti. Od riječi i instrumentalnog zvuka zahtijevalo se da se usklade i stvore jedinstvo na sceni. Nakon 16. i 17. stoljeća kada je bilo poželjno da umjetnost bude sve samo ne jednostavna, 18. stoljeće zahtijeva upravo jednostavnost, iskrenost i prirodnost umjetnosti. Tomu je pogodovala i nova nauka, nauka o harmoniji (izbor akorda). (Ibid, 1984 : 90-92)

Već u osamnaestom stoljeću, ali naročito na kraju stoljeća navještava se nova etapa u razvoju glazbene umjetnosti. Glazbena umjetnička djela bivaju nadahnuta motivima iz svakidašnjeg života, često noseći opisni naslov koji je bio u skladu sa sadržajem. Takav način davanja naslova glazbenim djelima prema sadržajnoj srodnosti, bit će popularan u 19. stoljeću. Nove glazbene tvorevine koje se javljaju sredinom osamnaestog stoljeća jesu simfonija⁸ i gudački kvartet⁹. Počelo se sve više paziti i obraćati pažnju na ritam, harmoniju, zvučni dojam te samu formu glazbenog djela. Nova etapa u muzici 18. stoljeća donosi eleganciju i galantnost u muziciranju, ali i u izvođenju javnih koncerata unutar gradskih zidina. Nakon pretrpanosti koju je zahtijevao barok, odjednom se javlja težnja isključivo za jednostavnom muzikom s

⁵ Pojam solo ne označava samo da instrument nastupa sam bez sudjelovanja ostalih instrumenata, već to da instrument da li sam ili uz nekolicinu ostali, ima istaknutu i važnu samostalnu ulogu prilikom izvođenja djela. (Završki, Njirić, Manasteriotti i Županović, 1984 : 72)

⁶ Oratorij sadrži: dramsku radnju, recitative, zborove i instrumentalne dijelove. Zanimljiv je po tome što osoba na sceni pjevanjem iznosi sadržaj radnje. (Završki, Njirić, Manasteriotti i Županović, 1984 : 82)

⁷ Kantata za razliku od oratorija ima manje sadržaja te je bogata izražajnim sredstvima koje je razdoblje baroka donijelo za sobom. (Ibid, 1984 : 82)

⁸ Simfoniju je izvodio orkestar u trajanju od 30 minuta ili više. (Ibid, 1984 : 95)

⁹ Gudački kvartet bio sadržan od dvije violine, viole i violončela, u trajanju od 20 do 30 minuta. (Završki, Njirić, Manasteriotti i Županović, 1984; 95)

jednom melodijskom linijom. Novi efekti *crescendo*¹⁰ i *decrescendo*¹¹ obogaćuju glazbeno stvaralaštvo osamnaestog stoljeća, te pojava klarineta kao novog puhačkog instrumenta. (Ibid. 1984 : 92-98)

Krajem 18. stoljeće u glazbenom stvaralaštvu često se nailazi na izraz klasičan. Taj se izraz krivo tumači pa se njime zna označavati isključivo ozbiljna glazba. Klasičnim se zapravo treba smatrati svako uzorno umjetničko djelo bilo kojeg razdoblja i epohe, a ne samo za razdoblje umjetnosti o kojem je riječ. Razdoblje na prijelazu u 19. stoljeće iznjedrilo je djela koja su bogata emocijama gdje razum prevladava i ograničava. Klasika nije odbacila stavke prethodnog razdoblja baroka, samo je neke stvari potisnula i dodala sklad te čiste linije. Dok europski priznati glazbenici Mozart i Joseph Haydan, stvaraju glazbu koja se i danas uklapa u standarde muzičkog repertoara, na našim područjima također se javljaju značajni skladatelji. Luka Sorkočević, Antun Sorkočević, Ivan Mane Jarnović, spretno su baratali novim elementima skladanja krajem osamnaestog stoljeća. (Ibid, 1984 : 99-119) Nagovještaj za novu glazbenu epohu početkom 19. stoljeća, bilo je glazbeno stvaralaštvo Ludwig Van Beethovena (1770.-1827.). Njegova sudbina bila je podređena potpunoj tišini, s obzirom na to da je bio gluh. Unatoč svemu, Beethoven je imao moć u stvaranju glazbe kojoj se i posvetio čitav život. Kroz glazbeno stvaralaštvo izgradio je vlastiti glazbeni govor te je otvorio vrata novoj epohi, romantici. Kroz njegovu glazbu često je prisutna mračna sila nalik demonu u njegovu uhu, koji ga progoni i ograničava. Ludwig van Beethoven prokrčio je put glazbi 19. stoljeća. (Ibid, 1984 : 120-125)

Glazbenu epohu romantike obilježit će povezivanje glazbe s ostalim umjetnostima, odnosno s izvan glazbenim zbivanjima. Glazbena umjetnost je u razdoblju romantike dosegla najsnažniji izraz. Blještavilo, ljepota glazbenih linija, raznovrsnost glazbenih formi i niz glazbenih ličnosti, obogatili su umjetnički pravac romantike (kraj 18. i početak 19. stoljeća). Devetnaesto stoljeće ispunjeno je revolucionarnim borbama, ustancima, težnjama i poletom građanstva, ali i razočaranjima nad neostvarenim idejama. Glazbenici romantike nisu samo pasivno promatrali događaje, već su stvarali glazbu u kojoj su ondašnja zbivanja naišla odraz. Dio umjetnika romantike u takvim društvenim okolnostima dolazilo je do teških duševnih stanja, s prevladavajućim pesimizmom, razočaranjem, boli i otuđivanjem od društva. Revolucije i pobune uneredile su realni svijet, stoga umjetnici romantike nadomještaju realno s fiktivnim idealizirajući daleke zemlje i davna vremena. Razdoblje romantike povezuje srodne umjetnosti, brišu se granice osobito između književnosti i glazbe. Ubrzo se javljaju značajne osobe koje su

¹⁰ Postupno pojačavanje. (Ibid, 1984 : 97)

¹¹ Postupno stišavanje. (Ibid, 1984 : 97)

istovremeno pisale književna djela i stvarale glazbu (E.T.A. Hoffmann glazbenik i književnik, Weber glazbenik i pisac, Hector Berlioz pisao je muzičke kritike i memoare,...). Do prije romantike mnogostruko nadarenih umjetnika nije bilo, već su bili isključivo specificirani za jednu umjetnost. Osim toga, početak 19. stoljeća donosi i širenje glazbenog stabla Europe. Počinju se razvijati nacionalne grane: slovenska, skandinavska, škotska,... Time se obogaćuje glazbeni govor, ali i doprinosi divljenju i upoznavanju različite narodne glazbe. Karakteristikama romanike u naglašavanju izražajnosti i osjećaja, doprinijelo je razvijanje instrumenata. Nadogradnjom i boljim upoznavanjem moći glazbenih instrumenata, pojačava se zvuk i postiže se obojeni efekt glazbe. Glavni instrument romantike bio je klavir. Do te mjere značajan da više nije bio dio orkestra, već je dolazio do izražaja u samostalnoj izvedbi klavirskih virtuozna. (Ibid, 1984 : 124-131) Klavirskim minijaturama¹², glazbeni kompozitori u samostalnim dionicama publici iznijeli su svoje osjećaje i raspoloženje. Glazbeni stvaraoci ujedno i stupovi europske muzičke romantike Franz Schubert, Carl Maria Weber, Felix Mendelssohn, Fryderyk Chopin, Hector Berlioz i Franz Liszt, svojim stvaralaštvom i poticajima nastojali su ujediniti poetske i glazbene elemente (time se utaba put novoj glazbenoj formi simfonijskoj pjesmi – poemi). Franz Liszt u tome je uspio, stvorio je čvrstu vezu između poezije i glazbe simfonijskom pjesmom – poemom. Učinio je veliki korak u sintezi obje umjetnosti u jednom djelu. Potpuni sklad tekst i glazbe imao je svjetlu budućnost, a na tome su radili i daljnji umjetnici 19. stoljeća Richard Wagner i Giuseppe Verdi. Umjetnost se shvaća kao najviši moment ljudskog društva, u trenutku kada se identificira sa životnim obilježjima. (Ibid, 1984 : 131-158) Kao vrsni kompozitor na području Hrvatske sredinom 19. stoljeća, istaknuo se Vatroslav Lisinski. U istom razdoblju nastaju budnice i davorije, najrašireniji glazbeni oblik hrvatske romantičke glazbe. Kratke vokalne sklade s rodoljubnim tekstom na hrvatskom jeziku. Isticala se velika uloga glazbe u buđenju nacionalne svijesti i svijesti naroda uopće. Buđenjem nacionalne svijesti Hrvata, u glazbeno umjetničkim krugovima javlja se želja za stvaranjem nacionalne opere. Tu nastupa Vatroslav Lisinski koji je skladao prvu noviju hrvatsku operu, naziva *Ljubav i zloba*. (Ibid, 1984 : 158-165) Uz Lisinskog neophodno je spomenuti i Ivana Zajca (1832.-1914.), kao značajnog glazbenog stvaraoca u povijesti hrvatske glazbe. Njegova najpopularnija opera, zasigurno je ona naziva *Nikola Šubić Zrinski*. Vatroslav Kolander, Vjekoslav Klaić, Vjenceslav Novak, također su djelovali u 19. stoljeću i obogatili hrvatsku glazbenu kulturu raznim glazbenim djelima, priručnicima i raspravama. (Ibid, 1984 : 181-188)

¹² Kratke skladbe odsvirane isključivo na klaviru. (Završki, Njirić, Manasteriotti i Županović, 1984 : 131)

Istok i zapad Europe uvijek se razlikovao, no zahvaljujući pojedincima pronalazio se način za izgradnju mosta između dviju strana. Za glazbenu umjetnost to je bio Rus Petar Iljič Čajkovski (1840.-1893.). Odlazeći iz Rusije te putujući Europom i Amerikom, popularizirao je dotada nepoznatu rusku glazbenu umjetnost. Uz pomoć glazbe, Čajkovski je što realnije želio izraziti ono što je u tekstu. Istoku je približio prožimanje poezije i glazbe, a zapadu je približio rusko glazbeno stvaralaštvo. (Ibid, 1984 : 175-178) „Vaša muzika nije ništa drugo nego Vi, ona je Vaš praiskonski Ja“. (Ibid, 1984 : 178) Opširno gledajući, romantika koja je nastala na tlu Njemačke raskošno se raširila zahvaljujući i svim ostalim europskim narodnim kulturama. Glazbena ostvarenja romantike žive još i danas te sačinjavaju repertoar svjetskih opera i koncertnih dvorana. Tome se može zahvaliti bogatstvo boja, zvuka te harmonije koju su uspješno postigli skladatelji u razdoblju romantike. (Ibid, 1984 : 191-192)

Izlazeći iz 19. stoljeća, glazbu 20. stoljeća najbolje opisuje sljedeća rečenica: „Glazba je sve što nas okružuje – ne samo svaki šum, izazvan na ulici škripom automobilskih kočnica ili krikom čovječjeg grla nego i zvuk proizveden električnim impulsom, zabilježen na magnetofonskoj vrpci“. (Ibid, 1984 : 195-196) Glazbena umjetnost kreće u novu epohu, epohu glazbene neobičnosti, svježine i šarolikosti po tematici. Više tonalitetne (višebojne) melodije svakako su doprinijele glazbenoj neobičnosti, ali i pojačale zvučni dojam. Unutar glazbenog izražavanja dogodio se radikalni zahvat u proširivanju granica same glazbe, čime se prekida veza s tradicijom. Odjednom je iz koncertnih dvorana odzvanjalo čitava šarolikost tonova, koja je prelazila u kaotičnu masu ne dobro prihvaćenu među običnim narodom. Dvadeseto stoljeće donosi glazbenu slobodu u punom smislu te riječi, tonalni sustav potpuno je srušen¹³. Proglašava se potpuna sloboda stvaranja vođena igrom mašte. Umjetnik postaje sam sebi sucem te slobodan u izražavanju svog pojma ljepote. Ipak, svojevrsni je strah bio da bi se totalna sloboda u stvaralaštvu mogla pretvoriti u anarhiju. Stvaralačka sloboda na početku 20. stoljeća iznjedrila je svašta. Nicanje svakojakih djela, zaustavio je početak Prvog svjetskog rata. (Ibid, 1984 : 207-215) Unatoč ratu i ratnim razaranjima početak 20. stoljeća donosi novu glazbenu epohu, naziva glazbeni ekspresionizam. Odras rata vidi se u glazbenim djelima ekspresionizma, upravo po naglim skokovima, agresivnim akordima i dinamikom. Uz pojam ekspresionizam javlja se i neoklasicizam 1920-ih godina, nakon Prvog svjetskog rata. Obilježava ga vjerovanje kako je izvor stvaralačke slobode nepresušan, te se otkriva ljepota uz pomoć tonova. Završetak

¹³ Tonalni sustav podrazumijeva tonske rodove dur i mol. Tonalni sustav do 20. stoljeća smatrao se jedinim čvrstim uporištem glazbenog stvaralaštva. (Završki, Njirić, Manasteriotti i Županović, 1984 :195)

Prvog svjetskog rata donio je za brojne male zemlje početak. Početak kako u teritorijalnoj nezavisnosti, tako i u svrstavanju unutar europskih glazbenih područja. Za mogućnost uspjeha u glazbeno obrazovnoj Europu trebalo se istaknuti nečim posebnim, što idejno i estetski odudara od dotad viđenog. (Ibid, 1984 : 222-236) Pjesme 20. stoljeća odjekuju na novi način, ne samo iz grla pjevača već i iz instrumenata. Zvuk instrumenata počinje sve više privlačiti pozornost. Gitare, kontrabasi i bubnjevi, zaluduju građanstvo. Nova i čudna glazba počinje se širiti. Gledajući glazbeno stvaralaštvo u Hrvatskoj, tijekom prva četiri desetljeća 20. stoljeća uistinu se može reći da se glazba nakon skromnih skladbi 19. stoljeća vinula do blistavih rezultata. Do 1941. godine, kada je glazbeno stvaralaštvo zaustavilo ondašnje ponovno ratno stanje. No završetkom rata, glazbeni život ponovno je oživio i to u najznačajnijem središtu našeg područja, Zagrebu. Osnivaju se (kako u Zagrebu, tako i u središnjim gradovima naših susjednih zemalja Beogradu i Ljubljani), glazbene akademije, filharmonije, instrumentalni i vokalni ansambli. Skladatelji proučavaju i stvaraju nove ideje. Otkrivaju specifičnosti narodne glazbe, za koju pronalaze rješenja za njezino suvremeno korištenje. Spomenut ćemo glazbene umjetnike koji su se istaknuli u masi početkom 20. stoljeća, a to su Blagoj Bersa, Ivan Matetić-Ronjgov, Jakov Gotovac, Petar Konjović, Miloje Milojević. (Ibid, 1984 : 236-258)

Poslijeratno razdoblje postepeno je oživjelo europsku glazbenu misao. Pronalaze se razne mogućnosti izražavanja glazbe s dotada neuobičajenom tehnologijom. Tehnika doživljava nagli razvoj te nudi obilje aparatura koje su sposobne ne samo za snimanje glazbe, već i za njeno daljnje oblikovanje u logičnu cjelinu. Prvi koji se s tehnologijom u poveznici s glazbom uhvatio u koštac, je Francuz Pierra Schaeffera. Pomoću glazbene aparature, ukomponirao je šum tračnice s glazbenom melodijom te tako stvorio djelo naziva Etida o željeznicama. Takozvana konkretna glazba¹⁴, sredinom 20. stoljeća bila je tek na početku što se korištenja tehnologije tiče. Uz pomoć najnovijih aparatura javlja se i elektronska glazba, 1950. godine radiostanica *Koln*. Stanovništvo je novitete dočekalo podijeljenog mišljenja. Dok su jedni bili oduševljeni, drugima je smetalo što nema izravnog dodira s izvođačima te što se glazba reproducira putem zvučnika (265-272). Glazbeno stvaralaštvo u Jugoslaviji nakon 1945. godine težilo je tome da skladatelji u svojim djelima ne izraze samo sadržaj, već i stvarnost. Već se pedesetih godina 20. stoljeća počeo osjećati prodor novih strujanja, koje su dolazile iz Europe. Poslijeratno razdoblje donosi novinu i bogatstvo glazbenog stvaralaštva, težnja za slobodom prilikom izbora izražajnih sredstava. Djela nastala na području Hrvatske sredinom 20. stoljeća nisu ostala u sjeni, već su se pojedina djela plasirala i u inozemstvo. (Ibid, 1984 : 272-278)

¹⁴ Konkretna glazba je naziv za glazbu 20. stoljeća, odnosno za glazbu koja se stvara uz pomoć nove tehnologije poslijeratnog razdoblja u Europi. (Završki, Njirić, Manasteriotti i Županović, 1984 : 265)

Nakon sredine 20. stoljeća i prodora novih glazbenih aparatura, krajem 50-godina istog stoljeća nailazimo na pojam *novi val*. Tek 70-ih i 80-ih godina 20. stoljeća, navedeni pojam počeo se odnositi na određenu vrstu glazbe, o čemu ćemo detaljnije u samom nastavku rada. (Mihaljević Jurković, 2017 : 239-253) Osim što ćemo podrobnije opisati pojavu i razvoj novog vala u glazbenom stvaralaštvu, valja prvo objasniti razliku između pojma moderna i suvremena glazba. Moderna glazba je ona glazba koja novitetima utapa put u nove glazbene sfere, dok je suvremena glazba ona glazba koja nastaje danas u sadašnjem vremenu. Dakle, glazbeno djelo koje nastaje danas jest suvremeno, ali moderno je samo ako sadrži novine koje vode u nove glazbene sfere. (Završki, Njirić, Manasteriotti i Županović, 1984 : 199)

2.2. Umjetnost riječi – poezija

Poezija se pojavila u pradavnoj povijesti, kao ritmizacija. Najprije su postojali samo utvrđeni slogovi bez nekako posebnog značenje. Potom su se slogovi pretvorili u riječi, koje su se međusobno povezale i u konačnici stvorile pjesmu. (Pavličić, 2018 : 12-13)

Umjetnost je široki pojam, koji uz niz stvaralaštva obuhvaća i ono književno. Kako smo za glazbenu umjetnost istakli da svoje korijene vuče još iz doba Antike, tako možemo reći i za umjetnost riječi, odnosno književno stvaralaštvo s posebnim osvrtom na poeziju. Poezija je već u kulturi Stare Grčke i Rima imala veliku vrijednost te se poeziji pripisivala pozitivna osobina. Vjerovalo se da može dati odgovore na životna pitanja, odnosno da poezija može značajno pružiti pomoć u traženju životnih odgovora. Grčka, ali i Rimska kultura poeziju su koristile u svrhu pedagoške uloge. Uz pomoć poezije, kulture su nastojale uvesti što više ljudi naročito onih mlađih u religijske, moralne i političke norme. (Ćurković Nimac, 2012 : 427-445) Primjerice, djela *Ilijada* i *Odiseja* autora Homera, nisu se iščitava isključivo kao epsko književno djelo, već je bilo važnije iz njih izvući snažnu poruku u važnosti formiranja osobnosti i karaktera kod mladića. Pjesnik je morao paziti prilikom svog stvaralaštva da njegova poezija ne predstavlja samo puku imaginaciju, već da može poslužiti stanovništvu u svakodnevnim životnim nedaćama. Točnije, poetsko stvaralaštvo Antike imalo je zadatak da se ukorijeni u ondašnji način života. Uz Homera, valja spomenuti i Platona koji je dao kritiku poeziji. Naime, prema Platonu poezija loše utječe na odgoj mladeži. Platon je zahtijevao da se učini razlika između pjesničkog i filozofskog raspravljanja, u smislu da filozofsko raspravljanje kao takvo otkriva istinu, a književnost i umjetnost nemaju tu obavezu. Poeziju i književnost općenito, Platon doživljava kao isključivo dekorativne funkcije. Poetske slike stvaraju ideale te čitatelji iz toga mogu izvući loše ili dobre načine ponašanja. Treba istaknuti kako se Platonova kritika

ne odnosi na sve aspekte književnog stvaralaštva, točnije poezije, već na poetski prijenos stavova i stajališta. (Ibid, 2012 : 427-445) S druge strane, filozof Aristotel ne brani umjetnost od Platonovih optužbi, ali ipak na nju gleda pozitivnije. Aristotel ističe kako umjetnost svakako doprinosi novim znanjima. Gledajući na Aristotelov odnos prema poeziji, on ju smatra univerzalnom i sposobnom pisati o svemu. Za Aristotela je umjetnost povezana s ljudskim djelovanjem, koje u završnici proizvede neko djelo. Utjecaj koji je poezija imala na ondašnje stanovništvo kod Platon budi prezir, a kod Aristotela određenu znatiželju. Platon je poeziju gledao kao opasnost zbog toga što je budila niz osjećaja i zadovoljstvo. Dok je Aristotel smatrao da poezija mora kao umjetnost biti povezana s osjećajima. Brojni su filozofi imali svoja mišljenja o poeziji, pri čemu se može reći kako je poezija uvelike bila predmetom zanimanja u doba Antike, ali i u vremenu nakon. (Ibid, 2012 : 427-445)

Prolazeći kroz razdoblje starog vijeka poezija je bila prisutna u životima ondašnjeg stanovništva, a najviše se davala važnost na njezinu pedagošku ulogu. Već smo i kroz poglavlje umjetnosti glazbe, uvidjeli usku povezanost poezije i glazbenog stvaralaštva. Točnije, kako su poezija i glazba često jedna drugu nadopunjavale. Umjetnost riječi odnosno književno stvaralaštvo srednjovjekovnih pisaca, ostavilo nam je bogatstvo njihova rukopisna materijala. Hrvatska srednjovjekovna poezija još uvijek je nedovoljno istražena i obrađena, no ono što se zna jest da je vodeći položaj u formiranju najranije pisane riječi bila upravo glagoljica. Većinom je tu bilo riječi o srednjovjekovnom pjesničkom stvaralaštvu crkvena karaktera. Iako spomenuto razdoblje pjesništva traži još mnogo istraživanja, ono što je nama bitno jest činjenica da je umjetnost riječi i u razdoblju srednjeg vijeka brojčano rasla i razvijala se. (Kolumbić, 1969 : 189-212) Odvažnost Marka Marulića da na narodnom jeziku napiše vrijedno pjesničko djelo *Juditu*, svakako je doprinijelo daljnjem značaju pjesničkog stvaralaštva. Osim njega valja istaknuti i najstariju, ujedno i najvažniju glagoljsku zbirku naših srednjovjekovnih pjesama naziva *Starohrvatske duhovne pjesme*. Uz često isticanje slabe istraženosti srednjovjekovnog pjesničkog stvaralaštva, umjetnost riječi bila je prisutna uz neprestano nadograđivanje, prijepise i prijevode. (Ćurković Nimac, 2012 : 189-212)

Može se reći kako je srednji vijek obavijen veo crkve i njezinog utjecaja. Već smo spomenuli i opisali nimalo harmoničan odnos između glazbene umjetnosti i crkve, pa se valja dotaknuti i njezinog odnosa s umjetnošću riječi, poezijom. Srednjovjekovna crkva na pjesnike gledala je kao na nemoralne i nečiste duše. Smatrala je kako se pjesnici samoprozvano miješaju u ondašnju situaciju te njihova djela predstavljaju moralnu pobunu. Moralnu pobunu u smislu što u pjesničkim djelima srednjeg vijeka često sinovi ubijaju očeve, žene napuštaju svoje muževe. Lijeni, nimalo hrabri ljudi bez domovine, opis pjesnika prema mišljenju

srednjovjekovne crkve. Crkva nije voljela nikakvu pisanu riječ koja se protivila onime što zagovara i promiče. (Lazarović, 1966 : 62-67) No ono što su stoljećima nakon, Hoffmann i Baudelaire zaključili jest; Jezik je u svojoj biti poezija, poezija je materinji jezik čovječanstva, a riječ dar Boga, jer se prvi čovjek služio jezikom, odnosno poezijom, da se obraća Bogu. (Ibid.; 65-66) Smatra se da je crkveni otpor prema poeziji u razdoblju srednjeg vijeka skroz nepotreban i pogrešan, zato što je Kristove riječi teško čuti ili pročitati bez ganuća upravo kao i poeziju. (Ćurković Nimac, 2012 : 62-67)

Umjetnost riječi u stoljećima nakon srednjeg vijeka pa i danas, smatra se kao estetsko zadovoljstvo. Estetsko zadovoljstvo koje ljudima pruža različite osjećaje. Umjetnost riječi specifičnije poezija, može prenositi moralnu poruku ili pak poticati na određene osjećaje. Naravno treba istaknuti kako je svaki pojedinac poseban te na svoj autentičan način shvaća i prihvaća ono napisano. Umjetnost riječi je baš kao i glazbena umjetnost, uvijek pratila okolne društvene promjene te u svoje rečenice ili pak stihove, sabrala razne kritike i osvrte na viđeno. (Ibid, 2012 : 427-445) Često se kroz povijest, ali možemo reći i danas umjetnost riječi doživljava kao određena opasnost. Iz tog razloga što književnost, a naročito pjesništvo izvrće i transformira maštu i želju čitatelja. Dakle, sve ono napisano ima potencijal u širenju koncepcije. Činjenica jest da poezija i književnost stvaraju snažne emocije, zahtijevaju suočavanje s vlastitim strahovima i mislima. Upravo zbog toga možemo reći da umjetnost riječi kao da probija zaštitni zid koji smo stvorili oko nas, pozivajući na suočavanje. Umjetnost riječi oduvijek je u funkciji društva te kao takva ima društveno značenje. Ujedno je i sudac i istražitelj stvarnosti. (Ibid, 2012 : 427-445)

Već su Aristotel i Platon u najranijim razdobljima Antike, dali važnost poeziji svojim promišljanjima i analizama. Naredna stoljeća donijela su daljnji razvitak i rast umjetnosti riječi, koja se nije podejenjivala. Dapače, smatrana je značajnom u promišljanju, stjecanju novih osjećaja i misli. Uistinu je posebnost da samo iz pisanih rečenica ili stihova, poezija toliko doprinosi svojoj čitateljskoj publici. No valja spomenuti da kao što smo imali slučaj kod pojedinih glazbenika koji su imali težnju prožimanja glazbe i poezije, na sličan način imamo i promišljanja pojedinih esejista i pjesnika 17. stoljeća. Primjerice, pjesnik James Henry Leigh Hunt istraživao je poeziju preko muzike. Što znači da je smatrao kako poezija nastaje u trenutku kada artikulacija spontano prijeđe u intonaciju. Također ističe se i Amadeus Hoffmann, time što je od književne literature zahtijevao da bude obuzeta duhom muzike. (Lazarović, 1966 : 62-67) Pojavnost tragedije pogađa u srž prožimanja književne riječi i glazbe u antičkoj drami. Starogrčka drama poznata je po tome, što su glazba i pjesnički izraz predstavljali neraskidivo jedinstvo. (Stipčević, 2006 : 13) „U samim temeljima europske književnosti, kod Homera i

grčkih pjesnika, prisutan je osjećaj o nerazlučivim svezama s glazbom. Još od starogrčkog doba potječu korijeni prakse pjevanog pjesništva, uz koje glazbena pratnja u pravilu nije bila notno bilježena, ali se ipak nerijetko podrazumijevala. Pa kada se mnogo stoljeća kasnije, u osvit humanizma, nastojalo rekonstruirati antičku dramu, kao da se samo od sebe nametnulo estetsko načelo po kojemu istom suživot pjesništva i glazbe daje višu kvalitetu i smisao“. (Ibid, 2006 : 13-14)

Lirika u 20. pa tako i u 21. stoljeću, sve više gubi kontakt s publikom¹⁵. Desetljećima se lirika borila s problemom svoga statusa, smisla, strukture i inovacije (Pavličić, 2018.; 23) No, čovjek ne može bez poezije i glazbe. U stihovima traži ono što ga zanima, ali i što mu pruža utjehu, u svemu tome glazba ima jaki adut. Pjevajući ili čitajući stihove, čovjeku je bitno da osjeti kao da ispovijeda vlastiti život, da govori o sebi. (Pavličić, 2018 : 23-27).

Gubeći kontakt s publikom ili ne, poezija će uvijek čitatelju nuditi bijeg od stvarnosti, kako u davnim vremenima Antike tako i danas. Umjetnost je to koja se poigrava s jezikom, njegovim ritmom, rimom i figurama, stvarajući time vizualne slike u našoj mašti. Francuski pjesnik Jacques Prevert o poeziji rekao je sljedeće; „ono što se sanja, ono što se zamišlja, ono što se želi, i ono što se često dogodi. Poezija, to je stvarnije i korisnije ime života“. ¹⁶ Pjesme su povezane s našom intimom, s našom biografijom. Bila uglazbljena ili ne, pjesma nas podsjeća na prve izlaske, poljupce, ristanke,... Ne postoji dio ljudskog života kojeg pjesma ne može dotaknuti. (Ibid, 2018 : 6-9)

¹⁵ Mogući razlog tomu su površni međuljudski odnosi 21. stoljeća. Odnosno, ljudi su s jezika kao glavnog komunikacijskog koda, prešli na nove kodove, one dodirne i tjelesne (<https://www.srednja.hr/svastara/ljudi-sve-manje-citaju-poeziju-mozda-zato-jer-ne-znaju-sto-sve-ona-nudi/>). (2.7.2021)

¹⁶ <https://www.srednja.hr/svastara/ljudi-sve-manje-citaju-poeziju-mozda-zato-jer-ne-znaju-sto-sve-ona-nudi/> (2.7.2021.)

3. DRUŠTVENI, POLITIČKI I OPĆI KULTUROLOŠKI KONTEKST HRVATSKE SEDAMDESETIH I OSAMDESETIH GODINA 20. STOLJEĆA

3.1. Dramatične sedamdesete godine

Sedamdesete godine 20. stoljeća po mnogočemu bile su dramatične. Često se kroz medije znaju provlačiti naslovi nalik „Lude sedamdesete ponovo u modi“, „Retro sedamdesete“, „Povratak u sedamdesete spasio bi svijet“. Napeta politička situacija, specifičnost tadašnje mode, ali i životnog stila učinili su sedamdesete godine uistinu dramatičnima. Rođenje prvog djeteta iz epruvete, slijetanje svemirskih brodova na Mjesec, rock, novi val, tehnološke inovacije, samo je mali dio od mnoštva podataka, imena i značajnih događaja. (Bagić, 2016 : 11-12)

Razdoblje sedamdesetih godina u Hrvatskoj, najviše je obilježeno dvama značajnim političkim događajima, hrvatskim proljećem te smrću jugoslavenskog predsjednika Josipa Broza Tita. Naravno da je Hrvatskoj koja je bila sastavnica Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, to uvelike utjecalo na njezin razvoj. *Hrvatsko proljeće* (1971.) naziv je za pokret čiji je glavni cilj bila ekonomska i politička nezavisnost Hrvatske, promjena jugoslavenskog Ustava, sloboda medija, uvođenje višestranačkog sustava,... Sve to na čelu sa Savkom Dabčević-Kučar i Mikom Tripalom, studentima te intelektualcima okupljenima oko *Društva književnika Hrvatske* i *Matice hrvatske*. Ubrzo je hrvatski nacionalni zanos te emocionalne skupove smirila središnja vlast u Beogradu, a Tito na koncu i dovršio priču o hrvatskom proljeću. Sedamdesete godine 20. stoljeća započele su, ali i završile burno. Naime, 4.5.1980. godine umire predsjednik Jugoslavije, Josip Broz Tito. Kompleksna i kontroverzna ličnost ispraćena je uz veliki politički događaj, uz 127 državnih izaslanstava te nizom ispada žalosti. (Ibid, 2016 : 13-17) Titova smrt u pravom je smislu riječi bila prekretnica, pokazujući kako sustav koji ovisi o jednoj osobi nije dobar. Smrću Tita sustav trenutno postaje paraliziran, a Hrvatska u teškom položaju. Naime, već početkom osamdesetih godina točnije 1981. umire Krleža, a Bakarić 1983. godine. Njihovom je smrću nestao autoritet koji je dominirao hrvatskom kulturom i političkim životom. (Goldstein, 2013 : 395) Uz dva glavna događaja hrvatske povijesti sedamdesetih godina, bilo je i niz manjih nikako manje značajnih događaja. Već je *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* (1967.) intenzivirala sukob u Hrvatskoj, ali i stavila na vidjelo političku podijeljenost Jugoslavije i Hrvatske. Također,

Matica hrvatska je sedamdesetih godina prihvatila dužnost i radila na buđenju nacionalne svijesti. (Radelić, 2006 : 434-441)

Prava i sloboda građana Hrvatske bila su zajamčena Ustavom. Ustavom koji je navodio kako se dobiveno pravo, ne smije zlouporabiti protiv socijalističkog samoupravljanja. Dakle, kolika je to uopće bila slobodna građana sedamdesetih godina, kada se nije smjelo izreći mišljenje kontra vladajućih? Pritisci, zabrane, izbacivanje iz partije snašle su građane koji su mislili i djelovali drugačije. Česti su sukobi na nacionalnoj razini između Hrvata i Srba sedamdesetih godina, gdje su pripadnici srpske vjeroispovijesti nazivani grabljivcima i lešinarima. Osjećaj zajedništva bio je slab s čestim stereotipima. Mito, korupcija, veze i poznanstva, povoljni krediti, veliki stanovi, službena putovanja, bivaju često sadržane teme u medijima. (Ibid, 2006 : 441-469) Gradnja autocesta, povećanje turističkog prometa, osnivanje sveučilišta u Rijeci, Splitu i Osijeku, razni sportski uspjesi bili su tu kao nadomjestak nepostojanja političke slobode u Hrvatskoj. (Goldstein, 2013 : 390-393)

Političko stanje sedamdesetih godina, svojim je potiskivanjem i neslobodom utjecalo na intelektualni i umjetnički život hrvatskih stvaraoca. Časopisi koji su izlazili nerijetko su morali paziti na rečenice i sadržaje koje se nalaze u izdanjima. Ipak, književna komunikacija bila je bogata i razvijena. Čitateljstvo se susrelo s knjigama Jorgea Luisa Borgesa, Paula Celana, Milana Kundera, te knjiga brojnih drugih autora. Književna komunikacija bila je razvijena, a knjige gdje god da su objavljene bivaju čitane. (Bagić, 2016 : 17-23) Pjesnici koji su se afirmirali u navedenom desetljeću¹⁷ u središte interesa postavili su jezik teksta, ali i njegova formalna svojstva. Kada se govori o prozi sedamdesetih godina, onda možemo govoriti o književnom rodu koji je otvorenije tematizirao hrvatsku zbilju. Naposljetku i posljednja književna vrsta drama, sedamdesetih je godina pozornicu koristila u eksperimentalne svrhe. Odnosno, na pozornici su se često ispitivale granice slobode. (Ibid, 2016 : 24-33) Hrvatska književnost sedamdesetih godina suprotstavlja politiku, kulturu, umjetnost i supkulturu¹⁸. Hrvatski su stvaraoci detaljno propitkivali jezik kojim pišu, tradiciju na koju se nastavljaju te zbilju koja ih okružuje. (Ibid, 2016 : 39) Niz značajnih časopisa bilo je obuhvaćeno sedamdesetih godina 20. stoljeća. Uz najvažnije tadašnje glasilo *Hrvatski tjednik* bili su tu još i časopis *Istarski mozaik*, *Čakavska rič*, *Dometi*, *Ogledi*, *Hrvatska pokrajina*,... Kao lokalne novine isticali su se *Glas Slavonije*, *Požeški list*, *Slobodna Dalmacija*, *Vinkovačke novosti*,...

¹⁷ Darko Kolibaš, Branimir Bošnjak, Branko Maleš, Zvonko Kovač, Dražen Mazur, Ivan Rogić Nehajev,... (Bagić, 2016 : 24)

¹⁸ Supkultura kao pojam za bilo koje odstupanje adolescenata ili drugih aktera od normi i vrijednosti uže i šire kulture. Otpor i proturječnost koji se često usko veže uz mladu radničku klasu (rokeri, pankeri, nogometni huligani,...) <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58838> (15.5.2021)

Sadržaj kulture, časopisa, književnih i filmskih stvaraoaca, prenosila je cijeloj Hrvatskoj *Radiotelevizija Zagreb* zahvaljujući novim tehnolojskim dostignućima. (Radelić, 2006 : 439-441)

Kulturni život sedamdesetih godina obilježili su film¹⁹ i popularna kultura. Snimljeno je oko 57 igranih, 70 dokumentarnih te 130 animiranih filmova. Uz filmove, sedamdesete godine predstavljaju i zlatno doba hrvatskih televizijskih serija (*Naše malo misto, Kuda idu divlje svinje, Ča smo na ovon svitu, Gruntovčani, Jelenko,...*). Brojni festivali doprinijeli su popularnoj kulturi sedamdesetih godina, a time i formiranju glazbenog ukusa. Formira se hrvatska *rock-scena* zahvaljujući nizu novoosnovanih grupa kao što je Parni valjak, Atomsko sklonište, Aerodrom, a upravo će neki od njih biti i nositelji novog vala krajem desetljeća. (Bagić, 2016 : 35-38)

3.2. Osamdesete, desetljeće koje nas je obilježilo

Često se na osamdesete godine 20. stoljeća, barem oni koji su živjeli u navedenom desetljeću, govori s dozom nostalgije. Desetljeće je to koje je predočeno kao doba nekontroliranog pretjerivanja, doba bezobrazne ambicije, glamura te tehnoloških inovacija. (Bagić, 2016 : 41) Desetljeće koje više ne pridaje važnost komunikaciji, već nasilju. (Ibid, 2016 :: 88)

Ekonomsko i političko gledište daje naznačiti kako su osamdesete godine, godine dubinskih promjena. Sami prelazak iz sedamdesetih u osamdesete godine, obilježen je dvjema smrtima. Već spomenuta smrt Josipa Broza Tita 1980. godine, a godinu kasnije smrt pisca i leksikografa Miroslava Krleža. Smrću Tita okončava se jedno burno razdoblje povijesti. Titovi nasljednici nisu uspjeli ništa, osim što su svojim djelovanjem oslabili i doveli državu do sloma. Uz to što je Titova smrt dovela do sloma, smrću Krleža sa scene nestaje književni i intelektualni autoritet. Odnosno, osoba koja je imala toliki utjecaj da su se pisci desetljećima uspoređivali s njime, ali i određivali kao krležijanci ili antikrležijanci. (Ibid, 2016 : 41.46) Početak osamdesetih godina označila je i globalna ekonomska kriza, koja biva izazvana naftnim šokom²⁰. Zaduženje države bivalo je sve veće uz neprestani porast cijena iz dana u dan.²¹ (Ibid, 2016 : 47-48) Manjak

¹⁹ *Vuk samotnjak* (1972.), *Sutjeska* (1973.), *Vlak u snijegu* (1976.), *Mirisi, zlato i tamjan* (1971.),... (Bagić, 2016 : 35)

²⁰ Naftni šok iz 1979. godine naznačen je kao drugi. Smanjuje se proizvodnja crnog zlata, potražnja biva znatno veća od ponude te se cijena nafte udvostručuje. Sve to dovelo je do inflacije, povećanja nezaposlenosti te gospodarske stagnacije. (Ibid, 2016 : 41)

²¹ Građani koji su dobili veću količinu dinara, morali su da bi sačuvali vrijednost, odmah ih pretvoriti u konvertibilnu valutu (najčešće u njemačke marke). (Ibid, 2016 : 48)

benzina vlast je nastojala riješiti odredbama da parnim datumima voze oni građani čije registracijske pločice završavaju parnim brojevima, a neparnim datumom oni s neparnim završnim brojevima. (Ibid, 2016 : 50) Desetljeće je završilo jednako burno kako je i započelo, balvanima na cesti te brutalno prekinutoj utakmici *Dinama* i *Crvene zvezde*. (Ibid, 2016 : 88) Osim toga, kraj osamdesetih godina označava i težnju Republike Hrvatske da postane suverena i samostalna, što je i postigla 25. lipnja 1991. godine. (Radelić, 2006 : 595)

Razdoblje krize, zlatno doba popularne kulture i oblikovanja civilnog društva²², donijelo je procvat potrošačkog društva. Osamdesetih godina 20. stoljeća građani postaju osviješteni potrošači, ljetuju na Jadranu²³, kupuju nekretnine i pokretnine, bijelu tehnike i razne kućanske aparate. Također, istaknut je konzumerizam koji potiče pojavljivanje prestižnih marki. Građani su baš poput države živjeli na kreditu, ali im inflacija²⁴ postaje saveznik u ratu kredita. Česte su nestašice kave, mesa, ulja, cigareta, šećera, deterdženata, čavala i niza drugih potrepština. (Bagić, 2016 : 47-49) Hrvatska osamdesetih godina bilježi slab demografski porast, zbog iseljavanja građana. Građani su odlazili što zbog političkih razloga, problemima sa stanovanjem i čuvanjem djece, što zbog težnje lagodnijem životu i većem slobodnom vremenu. (Radelić, 2006 : 517-518) Pritisci protiv iskazivanja mišljenja ili aktivnosti dovele su do velikog broja javnog iskazivanja nezadovoljstva, a time i velikog broj političkih zatvorenika osamdesetih godina. (Ibid, 2006 : 552-553)

Osamdesete godine mogu se omeđiti trima sportskim manifestacijama među kojima su *Mediterranske igre* u Splitu (1979.), *Zimske olimpijske igre* u Sarajevu (1984.) i *Univerzijada* u Zagrebu (1987.). Namještene utakmice, neregulirano natjecanje i korumpirani sudionici pravi su opis navedenih sportskih manifestacija. (Bagić, 2016 : 49-50) Uz sport, osamdesete godine poznate su po povijesnoj reklami za sok *Pipi*, ali i pobjedom zadarske grupe *Riva* na *Euroviziji* 1989. godine. Teško je u nekoliko rečenica sveobuhvatno prikazati hrvatsko društvo osamdesetih godina, polemičar Igor Mandić paradoks tadašnjeg života objašnjava ovako (Ibid, 2016 : 51-52): „Živimo, dakle, u moralnoj raskalašenosti, protiv koje nemam ništa, ali s druge strane u ideološkoj stezi. Prema tome, ovaj sistem, koji s jedne strane dozvoljava pornografiju na način zapadnih društava, ali s druge suspreže mišljenje na način istočnih društava, može se nazvati porno-birokratskim“. (Ibid, 2016 : 52)

²² Civilno društvo Hrvatske osamdesetih godina dobiva nove kvalitete. Odnosno, pojavljuju se prve alternativne radio stanice i novine, koje nisu bile pod neposrednom kontrolom politike. (Goldstein, 2013 : 403-404)

²³ Osamdesetih godina Hrvatska postaje pravi turistički hit. (Bagić, 2016 : 49)

²⁴ Kako bi se smanjila inflacija država je povećala izvoz, a pokušavalo se i s mjerama zamrzavanja cijena. (Goldstein, 2013 : 397)

Dinamičan odnos osamdesetih godina ocrtava se i u tadašnjoj hrvatskoj književnoj praksi. Nakladnici su objavili niz prijevoda poznatih djela, a najprevođeniji pisac bio je Charles Bukowski. Njegove tematike alkohola, seksa, kocke, otuđenja, lako su dopirale do hrvatskih građana kod kojih je popularna kultura doživljavala procvat. (Ibid, 2016 : 52-54) Osamdesetih godina pojavljuju se umjetnička djela koja otvoreno polemiziraju. Odnosno, provokativno izjednačavaju četnike i partizane, fašiste i komuniste. Osim književnih stvaraoca, osamdesetih se godina omladinski tisak izdignuo na važno mjesto. Upravo zahvaljujući promicanju javnog dijaloga, žestoke društvene kritike i otvaranja tabuiziranih tema, omladinski je tisak vrlo često bio ozbiljna konkurencija državnom tisku. U Zagrebu su tako izlazili *Polet* i *Studentski list*, u Splitu *Omladinska iskra*, u Osijeku *TEN*, u Rijeci *Val*, u Dubrovniku *Laus* te u Zadru *Fokus*. (Ibid, 2016 : 56-59) Omladinski list *Polet*²⁵ otvorio je put stripu, autorskoj fotografiji, promociji i stvaranju punka i scene novog vala. Već su na početku osamdesetih godina zidovi Zagreba bili prekriveni grafitima od jedne riječi, riječi punk. Grafiti su opisani kao neprijateljska propaganda, a dugo se bilo u zabludi da navedena kratica zapravo znači *Pomozite Ustanak Naroda Kosova*. Revolucija hrvatskog novinarstva dogodila se zahvaljujući nizu talentiranih crtača okupljeni oko lista *Polet*. Naglašeni kaos, modni stilovi, realističnost, novovalna agresivnost, opis je fotografija i sadržaja lista *Polet*. Ono što treba naglasiti kod lista *Polet* je njegova uloga u stvaranju scene novog vala²⁶. Novinari *Poleta* početkom osamdesetih godina izvlačili su anonimce te ih bombastično plasirali na naslovnice. (Ibid, 2016 : 59-60) Uz *Polet* i *Studentski list* osamdesetih je godina raspravljao o nizu društvenih pitanja, često plešući na rubu. I jedan i drugi omladinski list uz raznolikost sadržaja, književnost su postavili na istaknuto mjesto. Godine 1985. pojavljuje se *Quorum*, časopis za književnost koji je sadržajem, koncepcijom, ali i dizajnom nadišao tadašnje standarde. (Ibid, 2016 : 61-65) Osamdesetih se godina prožimaju razne teme, žanrovi, stilovi i mediji. Poznato je kako je u svim desetljećima, pa i sedamdesetom i osamdesetom, muška ruka napisala mnoštvo književnih djela. No, valja spomenuti kako je osamdesetih godina prisutan fenomen ženskog pisma²⁷. Žene aktivnije pišu, naglašavajući društvenu podjelu i propitkivanje spolne podređenost. Hrvatska književnost osamdesetih je godina nastajala u vrlo poticajnom okruženju, razmjenjivala je iskustva s popularnom glazbom, stripom, fotografijom, filmom i videom. (Ibid, 2016 : 79-87)

²⁵ Omladinski list *Polet* bio je pod uredništvom Ninoslava Pavića, Zorana Franičevića i Denisa Kuljiša. (Bagić, 2016 : 59)

²⁶ Novi val zaštitni je znak kulture osamdesetih godina. (Ibid, 2016 : 61)

²⁷ Pojam je nastao pod okriljem feminizma, a označava žensku književnost osamdesetih godina. (Ibid. 2016 : 80)

4. HRVATSKA POEZIJA U RAZDOBLJU GLAZBE NOVOG VALA

4.1. Poezija šezdesetih godina 20. stoljeća

Na samome početku treba naglasiti kako niti jedno razdoblje unutar književnosti nije toliko jednostrano da se može svesti pod jedan termin, jednu odrednicu, pa tako niti razdoblje sedamdesetih i osamdesetih godina prošloga stoljeća. (Stamać, Jeličić, 1988 : 11)

Prije no što krenemo na prikaz hrvatskog pjesništva sedamdesetih i osamdesetih godina, odnosno godina javljanja novog vala u glazbenoj umjetnosti, valja se ukratko dotaknuti razdoblja po završetku Drugog svjetskog rata. Promatrajući hrvatsko pjesništvo nakon Drugog svjetskog rata, možemo govoriti o generaciji koja se skupila oko časopisa *Razlog*²⁸ te time dobila i naziv razlogovci, a prije njih o krugovašima i časopisu *Krugovi*²⁹. Razdoblje poslije rata stvorilo je nove okolnosti, kako u društvu tako i među pjesnicima. Ideološki pritisak na književnost popušta, s pretpostavkom da se ustalila sloboda stvaralaštva te individualna sloboda općenito. No, stanoviti pesimizam koji je vladao u smislu maštanja o novoj svjetlijoj budućnosti, osjetio se i među pjesnicima. Stoga u poeziji šezdesetih godina pjesme nose poruku izdaje, pesimizma te poraza bez borbe. (Pavličić, 2008 : 211-214) Naravno da iako prisutan, pesimizam nije nadvladao. Filozofske teme te njezini motivi dobivaju povlašteno mjesto u pjesmama. Pisanje o Bogu, smrti, postojanju, više nije izazivalo čuđenje među pjesnicima i čitateljima. Vjerovalo se da je mjerilo za dobro napisanu poeziju upravo njezina filozofičnost. Odnosno, da nova poslijeratna poezija³⁰ šezdesetih godina mora nešto novo reći. Kada je riječ o zbilji, pjesnici odaju dojam da ju ignoriraju. Pjesme šezdesetih godina ne opisuju ondašnju stvarnost, stoga se teško može i razabrati gdje i kada se radnja pjesme odvija. Kao da pjesnici time što ne naznačuju zbilju u svojim pjesmama, žele da njihove pjesme budu aktualne uvijek i svuda. Zbilju ne ističu, no značenjem unutar riječi može se dešifrirati poruka pjesnika. U pogledu odnosa razlogovaca prema tradiciji, njihova poezija je dvojaka. Odnosno, u jednoj fazi imamo prisutnu odbojnost dok u drugoj imamo prisutnu privlačnost prema tradiciji. Upravo su šezdesete godine bile u ozračju odbojnosti, a sedamdesete i osamdesete godine obilježile su povratak tradiciji. (Ibid, 2008 : 214-224)

²⁸ Časopis je izlazio u Zagrebu u vremenskom periodu od 1961. do 1968./69. godine. U početku je časopis izlazio kao dvomjesečnik, a od 1962. godine kao mjesečnik (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=52040>). 21.4.2021)

²⁹ Časopis *Krugovi* izlazio je u Zagrebu od 1952. sve do 1958. godine. (Stamać, Jeličić, 1988 : 18)

³⁰ Termin poslijeratna poezija nije precizan niti idealan. Poslije kojeg rata?! (Ibid, 1988 : 13) Termin u ovom radu podrazumijeva razdoblje poslije Drugog svjetskog rata.

Razdoblje od 1960. do 1969. godine obilježeno je generacijom koja se skupljala oko časopisa *Razlog*. Možemo nabrojiti nekolicinu autora koji su stvarali poeziju 60-ih godina; Ljubo Pavešić, Danijel Dragojević, Jure Ujević, Drago Kekanović, Branko Bošnjak,... (Stamać, Jeličić, 1988 : 22-28) Poezija što ju razlogovci stvaraju, ima težnju da trag autorove osobnosti iz nje nestane. Pjesnik nema potrebu da bude razumljiv, zato što su njegove pjesme već same po sebi namijenjene onima koji su upoznati s problemom. Razlogovci se nisu u niti jednom periodu izjasnili što oni podrazumijevaju pod pojmom poezija, stoga isto očekuju i od čitatelja. Očekuju da čitatelj ne traži smisao i objašnjenje poezije koju čita. Možemo se zapitati zašto je onda stanovništvo uopće pratilo i čitalo tu istu poeziju? Najlogičnije objašnjenje bilo bi da su čitali iz dužnosti, iz želje da nešto novo shvate. U vrijeme šezdesetih godina od poezije se nije očekivalo zadovoljstvo, već svojevrsnu muku od spoznaje što čitanje donosi. Poezija ukazuje na probleme te upozorava čitatelja s čime se mora suočiti. Sve to što je poezija šezdesetih godina zahtijevala od čitatelja, daje na zaključak da je poezija što su ju razlogovci pisali zapravo poezija za pjesnike, a ne obične građane. Razlogovci su imali razloga za razviti svojevrsni prijezir prema masovnoj prihvaćenosti poezije, jer istu prihvaćenost nisu uživali. Divili su se ne čitanošću svoje poezije, što su shvaćali kao dokaz njihove prave vrijednosti. (Pavličić, 2008 : 233-238) Uloga jezika u pjesničkom stvaralaštvu razlogovaca bila je velika. Razlogovci su smatrali da je jezik, poezija sam po sebi. Gledajući opširno možemo reći da su razlogovci poeziju doživljavali kao spoznajni instrument, dajući joj glavno mjesto. Poeziju šezdesetih godina književno nadareni ljudi vidjeli su kao poticajnu književnu vrstu. Poezija je uistinu bila najjača književna vrsta šezdesetih godina, u toj mjeri da je nametnula svoj način rada i drugim književnim vrstama. (Ibid, 2008 :: 238-249)

4.2. Poezija sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća

Upoznajući stav, obilježja i težnju poezije šezdesetih godina, s većim razumijevanjem možemo prionuti na razdoblje koje ovaj rad najviše zanima, a to su sedamdesete i osamdesete godine prošlog stoljeća. Krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina došlo je do zaokreta u društvenom i kulturnom životu, što je naravno utjecalo i na poeziju. (Pavličić, 2008 : 257-259) Novi naraštaj odnosno razdoblje od 1970. do 1979. godine, nema središnje novine/časopis oko kojeg bi se svi okupljali. Niti jedan pjesnik sedamdesetih godina³¹ nije se

³¹ Iako se pjesnici nisu previše istaknuli niti profilirali, valja spomenuti nekolicinu koji su aktivno djelovali i pisali sedamdesetih godina prologa stoljeća; Darko Kolibaš, Branimir Bošnjak, Ivan Rogić Nehajev, Dubravka Oraić, Borben Vladović,... (Milanja, III. dio, 2003.)

jasnije profilirao, ili barem nametnuo javnosti i kritici. (Stamać, Jeličić, 1988 : 28) Iako nije bilo središnjeg časopisa, treba spomenuti časopis *Pitanja* koji je počeo izlaziti početkom sedamdesetih godina točnije u svibnju 1969. godine. (Milanja, III. dio, 2003 : 13-14) Također kroz sedamdesete godine provlači se i časopis *Forum*³². Promijene u svijetu³³, a naročito promijene na našem području³⁴ promijenile su položaj književnosti³⁵ na gore, njezin sadržaj i društvenu ulogu. Možda će najbolje ondašnju situaciju i zapravo odnos umjetnosti i vlasti, opisati sljedeći stihovi pjesme *Majstore, ugasi svijeću* autora Slavka Mihalića. (Pavličić, 2008 : 259-261)

Slavko Mihalić, *Majstore ugasi svijeću*
„Majstore, ugasi svijeću, došla su ozbiljna vremena.
Radije noću broji zvijezde, uzdiši za mladošću.
Tvoje neposlušne riječi mogle bi pregristi uzice...
Ozbiljna su vremena, nikome se ništa ne oprašta.
Samo klauni znadu kako se možeš izvući
Plači kad im se smije i smiju se kad im plač razara lice“

(Ibid, 2008 : 261)

Poezija već početkom sedamdesetih godina počinje gubiti svoju vodeću poziciju, a najveći razlog tomu jest nekomunikativno pjesništvo koje su stvarali razlogovci šezdesetih godina. Čitanost počinje dobivati na cijeni, ali među romanima i novelama za koje se obnavlja zanimanje. Tematika pjesama sedamdesetih godina mijenja se zbog društvenog pritiska. Stoga se poezija odmaknula od filozofiranja, pobuna i opisa odnosa i okrenula ravnodušnijim temama. To je ujedno bila i potreba pisaca sedamdesetih godina, da naprave odmak koji će ih razlikovati od razlogovaca. (Ibid, 2008 : 259-264) Hrvatsko pjesništvo sedamdesetih godina osim gubitka tzv. žanrovske vlasti, bilo je pogođeno i razvojem tehnologije. Razvojem tehnologije počinje se gubiti komunikativnost između pjesnika i publike. (Stamać, Oraić, 1988 : 262-263)

Pjesnici sedamdesetih godina na pjesmu gledaju kao na jezičnu tvorevinu, stoga jeziku daju na važnosti. Pridaje se važnost akustici jezika, odnosno na zvukovnu podudarnost riječi prilikom stvaranja pjesama. Jeziku daju na važnosti, ali s druge strane pjesnici sedamdesetih pa

³² *Forum* je časopis koji izlazi od 1962. godine. Objavljuje priloge afirmiranih autora, niz književnoteorijskih rasprava, interpretacija, članaka, eseja. (Bagić, 2016 : 18-19)

³³ Krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina odvila su se burna društvena zbivanja u svijetu; studentski nemiri 1968., atentat na Roberta Kennedyja i Martina Luthera Kinga, revolucije, feminizam, modni trendovi, jačanje popularne glazbe i društvene svijesti. (Pavličić, 2008 : 259)

³⁴ Krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina na području Jugoslavije dolazi do političke rigidnosti i strogog nadzora nad svime pa tako i nad umjetničkim djelatnostima. (Ibid, 2008 : 260)

već i osamdesetih godina ne iskazuju pretjerano poštivanje prema zbilji. Što znači da pjesnici zbiljom ne žele izreći ništa nova niti utjecati na čitatelja, već se koriste njome samo da dopune ono što pjesma prešućuje. S obzirom na to da su društvene i kulturne okolnosti sedamdesetih godina prošloga stoljeća bile obavijene zabranama i strogim pravilima, pjesme predstavljaju sumnju u postojanje i smisao zbilje. Stvar koja se korjenito promijenila u odnosu na šezdesete godine jest odnos prema čitatelju, a na to je utjecala promjena položaj književnosti. Dakle književnost više nije bila naklonjena vlasti i autorima, već postaje važna prije svega kao zabava. Čitatelj postaje važna karika pjesnicima, ali i obrnuto. Sedamdesetih godina javljaju se popularne biblioteke, čime knjige i autori postaju dostupniji i medijski zanimljiviji. Pjesnici se trude dopasti svojoj publici, pišući u skladu s potrebama i mogućim zanimanjem publike. Također, sedamdesetih godina važnosti se pridaje i održavanju javnih priredbi, gdje pjesnici čitaju svoje pjesme. (Pavličić, 2008 : 264-282)

Prelaskom iz sedamdesetih u osamdesete godine nailazimo na izraziti otklon od tradicije te želju bijega od rata. Bijega od rata, ali i bijega od bilo kakva spoznajna napora. Osamdesete godine sadrže pjesničko stvaralaštvo koje se često označava i kao paradoksalno. Pjesništvo je to koje se boji starog načina jer ga guši, a s druge strane boji se i novog načina kojeg ne poznaje. Postavljaju se određeni temelji za izgradnju novog svijeta, ali se s tom zamisli ne ide se do realizacije. Čitavo pjesništvo osamdesetih godina je kao oprezan pokušaj u pogledu izvan vlastitog kruga. (Stamać, Jurica, 1988 : 45-51) Poezija je shvaćena kao dio života, njezin smisao je da bude potrebna te da živi sa svojom publikom. Shvaćeno je da poeziju baš kao i njezinu publiku, moraju doticati isti problemi. Naravno da kao i uvijek pa tako sedamdesetih i osamdesetih godina, postojala je manja skupina onih koji su široku popularnost poezije shvatili kao njezino ponižavanje. Nisu uvidjeli niti jedan pozitivan učinak u želji poezije da služi kao zabava. No takvo mišljenje prevladavalo je kod manje skupine pjesnika (Branimir Bošnjak, Željko Knežević,...), stoga ju je lako nadvladala struja koja se zalagala za suprotno. (Pavličić, 2008 : 282-284) Poezija sedamdesetih i osamdesetih godina suzdržava se od bavljenja velikim i važnim pitanjima, kvaliteta pjesnika ne gleda se po tome je li ih obradio ili nije. Postmodernost³⁶ stanje druge polovice 20. stoljeća pritisnuto je posljedicama rata te borbom za opstanak. Vrijeme kada čitatelji ne pronalazi objašnjenje vlastitog postojanja među redcima u pjesmama i literaturi, već u odjelu horoskopa, proročanstva te raznih alternativa. Pjesnici sedamdesetih i

³⁶ Postmodernizam, koji predstavlja razdoblje druge polovice 20. stoljeća, dopušta poeziji da bude što hoće. Postmodernizam tolerira poeziju koja se poigrava vlastitim sredstvima, ali i poeziju koja je angažirana društvenom situacijom. Postmodernizam pušta da ga vode trenutačni interesi i situacije. Postmodernizam pretpostavlja svijet poezije kao zaokružen i neovisan o stvarnom svijetu. U autonoman svijet poezije postmodernisti smještaju još i film, rock-glazbu i strip. (Pavličić, 2008 : 319-327)

osamdesetih godina s jedne strane obavijeni su plaštem samozatajnosti, a s druge strane žele snažno istaknuti svoju autorsku osobnost unutar pjesme. (Ibid, 2008 : 285-294)

Krajem osamdesetih godina poezija je dokučila kako neposredno ne može utjecati ni na što, stoga se pjesnici okreću pitanjem što poezija treba da bude za onoga tko ju piše. Već se krajem osamdesetih godina osjećaju trzavice te nadolazak još jednog ratnog stanja, tako da i pjesnici uviđaju ograničenost komunikacije u svojoj djelatnosti. (Ibid, 2008 : 320.325) Krajem osamdesetih godina osim kvorumaške poetike³⁷ imamo prisutan i razvitak medija³⁸, razvitak je uvelike utjecao na interesno polje književnosti. Književnost postupno gubi do prije naglašenu prosvjetiteljsku funkciju. Pjesništvo je krajem osamdesetih godina dosta agresivno, naglašava nužnu korekciju svijeta, književnosti i pojedinca. Iz svega se može očitati kako je bila naglašena pedagoška mjera, koja se provlačila kroz stihove. Stihove koje su stvarali ondašnji pjesnici³⁹ okupljeni oko *Pitanja* te već spomenutog časopisa *Quorum*. (Milanja, IV. dio, 2012 : 7-15) Časopis *Quorum* okupljao je najviše pjesnika i kritičara, a među njima pronašao se i dramatičar Miro Gavran. Časopis je osamdesetih godina bio otvoren različitim konceptima te umjetničkim smjerovima koji su komunicirali (uz književnost bila je tu i glazba, film, likovnost,...). Osamdesete godine u hrvatskoj poeziji označavaju vrijeme suprotstavljanja raznih lirskih iskustava, ali i međusobno dodirivanje te dopunjavanje zvuka, pjevanja, govorenja. (Bagić, 2012 : 65-71)

Suvremena poezija⁴⁰ sedamdesetih i osamdesetih godina unatoč svemu definirana je čistom ljepotom. Pjesme su posljedica doživljaja te sposobnosti prijenosa. Poezija je vezana za konkretne odnose i pojave, te ne želi prionuti u dublja pitanja. Glavnina poezije te njezinih stvaraoca je upravo želja da čitateljima prenesu osjećaje i znanje. Težnja sedamdesetih i osamdesetih godina je da se poeziju učini potrebnom te društveno korisnom. Pjesme prenose ono što su pjesnici smatrali vrijednim prenijeti, nešto lijepo, novo, zabavno, neobično, izazovno. Poezija otkriva novinu o čovjeku, svijetu, društvu ili pak novinu same poezije. Velike ambicije među pjesnicima sedamdesetih i osamdesetih godina, nestaju. Nema više težnje pisaca da uz pomoć svojih pjesama, krenu rješavati velike zadatke i odgovarati na složena pitanja.

³⁷ Termin se veže uz časopis *Quorum* (pokrenut 1985. godine u Zagrebu). Termin opisuje stvaranje ondašnjih pjesnika i književnih kritičara. (Milanja, IV. dio, 2012 : 7)

³⁸ Intermedijalnost, odnosno povezanost književnosti s ostalim medijima, obilježje je osamdesetih godina. Obilje informacija i šarenila postala je svakodnevna pojava u medijima, čime se gubi privatnost i individualnost književnosti. (Bagić, 2012 : 72)

³⁹ Nekolicina pjesnika koji su stvarali osamdesetih godina 20. stoljeća; Vjekoslav Boban, Zoran Mašović, Goran Rem, Žarko Paić,... (Milanja, IV. dio, 2012.)

⁴⁰ Termin suvremena poezija / suvremena književnost označava razdoblje naše književnosti od 1945. godine te traje sve do danas. Termin se često u literaturi provlači kao problematičan, zato što obuhvaća i pojave koje možemo reći pripadaju više književnoj prošlosti nego suvremenosti. Neprikladan naziv koji se unatoč svemu rabi. (Stamać, Jeličić, 1988 : 13)

Često se među literaturom može pronaći poveznica između igre i pjesničkog stvaralaštva sedamdesetih i osamdesetih. Naime, znamo da se igra odvija prema unaprijed utvrđenim pravilima, ograničena je prostorno te nema nikakvih daljnjih ciljeva izvan igre, slično je i s poezijom. Pjesničko stvaralaštvo prihvatilo je skučenost prostora gdje djeluje, ima svoja pravila te nema daljnjih ciljeva izuzev literarnih dometa. Poezija predstavlja igru za čitatelja želeći ga zabaviti te mu postavlja zagonetke koje čitanjem može dokučiti. (Pavličić, 2008 : 296-302)

5. NOVI VAL I HRVATSKA GLAZBENA SCENA

5.1. Značenje pojma *novi val*

Pojam *novi val* označava trend, pokreti ili modu, kako u svijetu tako i u Hrvatskoj. Europske nazive kao što su *new wave*, *neue welle* i dr., izravno smo preveli na hrvatski jezik čime smo dobili naziv novi val. Pojam je obuhvatio niz segmenata društva, od umjetnosti, književnosti sve do politike. Novi val označava prekid s tradicijom, ustaljenim trendovima i tehnikama. Prvi puta pojam je spomenut 1960. godine, kako bi označio novi pokret u francuskom filmu. U drugoj polovici sedamdesetih godina 20. stoljeća, pojam je spomenut u domeni glazbe. Točnije, pojam novi val označio je pravac u popularnoj glazbi (punk rock glazba). Popularna glazba obuhvaćala je u ono vrijeme emocionalni intenzitet, naglašene ritmove i neobične stihove. Glavni segment novog vala stavlja naglasak na energična i neuglađena izvođenja. Pojam novi val unutar glazbe, bio je svojevrsni kulturni pomak. (Vesić, 2020 : 14) U početku je pojam novog vala, korišten naizmjenice s pojmom punk⁴¹. Glazbeni novinari sedamdesetih godina, smatrali su novi val žanrom koji preuzima energiju punka i spretno njome eksperimentira. Novi val vezuje se za punk, rock i elektronsku glazbu. (Ibid, 2020 : 14-15) Prema objašnjenju pojma novi val, možemo već i zaključiti kako će poetika hrvatskih novovalnih pjesma biti oštra prema vladajućima, pravilima i nametnutim normama hrvatskog društva osamdesetih godina. Nisu samo hrvatski novovalni glazbenici svojom uglazbljenom poezijom nastojali prikazati očaj mladeži i želju za promjenom, već je ista glazbena novovalna poruka odzvanjala i drugdje. No, još detaljnije upoznat ćemo se sa novovalnom poetikom u daljnjim stranicama rada.

„Novi val je izveo u javnost nove glazbenike, nove pisce, novinare, fotografe, likovnjake, kazališne redatelje, glumce i menadžere u kulturi. Uklonio je ekskluzivitete svih vrsta, izbrisao jasne granice između izvođača i publike i dao rocku novu masovnost: u tih nekoliko godina niknulo je neobično mnogo novih bendova raznolikih usmjerenja. Na uglovima i po parkovima velikih gradova, nicali su grupice klinaca koji su imali bend ili su ga upravo sastavljali. Novi val je bio moda, ali u isto vrijeme i realnost. Rock je po prvi put postao legitimni način života. Društvena važnost novog vala na prijelazu iz sedamdesetih u osamdesete godine 20. stoljeća, jednako je važna kao i njegov kulturni i umjetnički domašaji“. (Ibid, 2020 : 14-15)

⁴¹ Pojam punk označava sirovu energiju, energičan ritam zasićen tadašnjim producerskim savršenstvom. (Mirković, 2004 : 12)

Novi val, danas je poznat kao široki pojam⁴², čime je izgubio svaku moć da nešto specifičnije definira. Novi val, danas pojam je s viškom značenja. (Ibid, 2020 : 15)

5.2. Novi val u hrvatskoj (1977. – 1982.)

Neformalni glazbeni pokret, novi val, nastao je 1977. godine u Ljubljani i Rijeci, afirmiranjem bendova Pankrti, Paraf⁴³ i Termiti. Ubrzo se pokret razvio u još nekoliko gradova, u Zagrebu (Prljavo kazalište, Azra, Film, Haustor), Novom Sadu, Beogradu i Mariboru⁴⁴. Novi val u hrvatskoj, tako i u jugoslavenskoj kulturi, nastao je iz političkih i društvenih okolnosti toga vremena. Pobuna protiv neshvatljivog sistema, usmjerila je društvenu energiju k umjetnosti. Nije se dogodila samo promjena u glazbenoj kulturi, već se u kratkom vremenu događaju i promjene u kazalištu, poeziji, fotografiji. Nove ideje, nove forme i nova estetika, krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina obilježile su umjetničko stvaralaštvo. (Ibid, 2020 : 287-288) Da nije bilo novog vala, promjene u drugim sferama hrvatske umjetnosti bile bi kud i kamo sporije. Novi val bio je pojam za pravi autentični rock ovoga prostora. Zahvaljujući novom valu u javnost su izašli novi glazbenici, pisci, novinari, glumci, fotografi,... Govoreći o novom valu i njegovoj važnosti za hrvatsku kulturu, mišljenja su podijeljena. Ima autora koji tvrde da novi val nije promijenio ništa⁴⁵, ali više je onih koji na činjenicama dokazuju, kako je novi val pokrenuo važne promjene te dostigao kulturni i umjetnički domašaj. (Ibid, 2020 : 288-289)

Novi val je u hrvatski glazbeni izričaj unio nove stvarne likove, odnosno tipove ljudi o kojima se javno nije rado govorilo. Homoseksualnost, policijska svemoć, služenje vojnog roka u JNA⁴⁶, ograničena građanska sloboda, samo su neka od pitanja na koja je novi val ukazivao. (Ibid, 2020 : 290-291) Supkulturni obrasci ponašanja, ulični sleng i tekstovi pjesama novog vala krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina, sve više privlače mlade pisce i stvaraocce. Stihovi pjesama novog vala često su socijalne tematike te su povezani urbanim žargonom. Nalet glazbenog stvaralaštva pod parolom „pazimo što pričamo“. (Bagić, 2016 : 37)

⁴² Tijek 2018. godine u SAD-u, javljaju se dva nova oblika korištenja pojma novi val: novi val kritiziranja njujorške policije, obnova kuća doživljava novi val. (Vesić, 2020 : 15)

⁴³ Kao početak hrvatskog novog vala službeno se uzima prvi nastup Parafa, 31.12.1976. godine. (Barić, 2011 : 10)

⁴⁴ Kao službeni početak novog vala uzima se već spomenuti datum koncerta Parafa, no valja reći kako je Azra prvi puta 4. ožujka 1977. godine spomenuta u časopisu *Polet* uz podnaslov „novi val“. (Mirković, 2004 : 15)

⁴⁵ Precijenjen je društveno-politički značaj novog vala. Često se piše kako je novi val politički uzdrmao Hrvatsku (Jugoslaviju), ali nije tome tako. Novi val nije vodio bitku protiv sustava i režima. (Vesić, 2020 : 195)

⁴⁶ Jugoslavenska narodna armija.

Hrvatski bendovi u okrilju novog vala⁴⁷ s kojima ćemo se u nastavku detaljnije upoznati, dokaz su nam kako je umjetnička sloboda vrijedna svake borbe, ali i da u umjetnosti nema mjesta za ograničenjima. Ovaj rad bazira se na novom valu hrvatske glazbe, no treba naglasiti kako je novi val bio jugoslavenski pokret. Upravo je novi val dio zajedničke nam kulture te njegovi novonastali bendovi, nisu bili nacionalni nego gradski. (Vesić, 2020 : 292-296) Paraf, Parni valjak, Azra, Prljavo Kazalište, Loš Zvuk, Izazov, Termiti, Film, TBC i Haustor, predstavljaju samo nekolicinu bendova koji su nastali u hrvatskoj i formirali novovalnu scenu.

Novi val, kako u hrvatskoj tako i u jugoslavenskoj kulturi, donio je niz bendova koji su ostavili duboki pečat te bogatu i raznovrsnu diskografiju. Upravo je sve to ukazivalo da je petogodišnjem doseg novovalne scene, došao kraj. Novovalni bendovi 1982. godine, ulaze u krizu i razdoblje glazbene tišine. Jednostavno rečeno, došao je red za smjenu snaga te za novi period. Tijekom stišavanja novog vala, polagano se pojavljuju novi bendovi⁴⁸ koji pod utjecajem novovalne glazbe, stvaraju svoju dorađenu glazbu. Dorađena glazba je nakon dominacije inovativnog zvuka novog vala, na scenu donijela svjetlost, veselje te komunikativnije tekstove. (Ibid, 2020 : 317-319) Iako se 1982. godina najčešće uzima kao godina prestanka novovalnog razdoblja, novinar Branko Kostelnik otvoreno ukazuje kako je 1985. godina, zapravo granična⁴⁹. Smatra da je tome tako zbog sjajnih ploča, nove generacije postnovovalnih bendova te odjeka u medijima i društvu do 1985. godine. (Kostelnik, 2004 : 7)

Grupe Paraf i Termiti koje se smatraju glavnim i odgovornim za formiranje novovalnog zvuka na prostoru hrvatske, detaljnije ćemo upoznati u nastavku rada. Također, grupe Prljavo Kazalište, Haustor i Azru koji su uz njih najznačajniji predvodnici novovalne scene.

5.3. Formiranje hrvatske novovalne scene

5.3.1. Paraf i Termiti

Paraf i Termiti, najznačajniji riječki bendovi, zaslužni su za formiranje hrvatske novovalne scene.

„Kad je voditelj najavio nas Parafe ja još nisam vidio koliko raje ima... Međutim, odjednom je nastala takva galama i dernjava da nisam mogao doći k sebi. Dvorana je bila dupke puna. Vidio sam puno klinaca koji se još nisu ni rodili kada smo mi pičili naše prve hitove...“ (Kostelnik, 2004 : 90)

⁴⁷ Paraf, Azra, Prljavo Kazalište, Aerodrom, Termiti, Haustor,...

⁴⁸ Boa, Denis i Denis, Animatori, Videosex, U škripcu, Laki pingvini,... (Vesić, 2020 : 318)

⁴⁹ Godina 1985. kada su se Bijelo Dugme i Lepa Brena uhvatili zajedno u kolo. (Kostelnik, 2004 : 7)

Paraf

„Tamne naočale, lokoti, lanci, ziherice, frizure navrh glave, šizoidne kretnje, eksplozija nerazumljivih riječ i zaglušivi zvuk, opis je sastava Paraf“. (Barić, 2011 : 17)

Bend naziva Paraf, nastaje krajem 1976. godine. Upravo se koncert Parafa 31.12.1976. godine, smatra prekretnicom novog glazbenog izričaja. Ubrzo su početni članovi benda⁵⁰ Valter Kocijančić, Dušan Pjer Ladavac i Zdrave Čabrijan, s amaterske i tinejdžerske razine prešli na profesionalniju. Početno sviranje po klubovima, parkovima i ulicama grada, bilo je popraćeno omladinskim listom *Val*, *Polet* i *Radio Rijekom*. Mladi novovalni bend, ubrzo je postao poznat i van Rijeke te je počeo zauzimati visoka mjesta, na ondašnjim top listama. Mistični i psihodelični tekstovi Parafa bili su prihvaćeni ne samo u Hrvatskoj, već i izvan nje. Do gašenja benda 1987. godine, svirali su po cijeloj Jugoslaviji te gostovali u Španjolskoj. Danas se Parafi povremeno okupe i odsviraju nekoliko festivalskih i samostalnih svirki. Na njihovom repertoaru još uvijek se mogu pronaći njihove najupečatljivije pjesme; *Narodna, Rijeka, Moj život je novi val*, *Paralelne linije*, *Hit tema*. (Ibid, 2011 : 17-22)

Termiti

Osim Parafa u Rijeci djelovali su i Termiti, utjecajni novovalni bend. Godine 1978. formirala se postava koju su tvorili; Predrag Kraljević Kralj, Robert Tičić Tica, Damir Plečić, Davor Horvat i Krešo Kaštelan. Navedena početna postava benda, nije se održala do 1982. godine, godine zasićenja i prestanaka sviranja. Bilo je ponešto izmjena i nenadanih smrti, koje su potresle Termite. (Ibid, 2011 : 55-57)

Termiti su visoko parirali grupi Paraf te su uživali pozornost medija. Brojnim nastupima u klubovima i dvoranama, Termiti su pokazali impresivan scenski nastup, praćen novovalnom glazbom. Svirali su po Ljubljani, Beogradu i Hrvatskoj te publiku dovodili u delirij pjesmama *Vjeran pas*, *Šminkeri*, *Zdravo Marijo*, *Mama s razlogom se brineš*, *Gibajmo se*, *Miris tamjana*,... (Ibid, 2011 : 55-58)

Već spomenuta 1982. godina, bila je godina prestanaka sviranja i okupljanja Termita. Kao i grupa Paraf, Termiti se par puta godišnje okupe za potrebe svirke. (Ibid, 2011 : 58)

5.3.2. Prljavo Kazalište i Haustor

⁵⁰ Godine 1980. odlaskom vokala Valtera Kocijančića, dolazi Pavica Mijatović (pseudonim Vim Cola). (Barić, 2011 : 19)

Uz Parafe i Termite, Prljavo Kazalište i Haustor ubrajamo među najznačajnije i najutjecajnije nosioce novovalne glazbe na našem području. Za razliku od većine novovalnih bendova, Prljavo Kazalište djeluje i danas te s trideset i dvije godine karijere, ubraja se među najdugovječniji bend. Također, Haustor se može pohvaliti poduljim djelovanjem do 1990. godine. (Ibid, 2011 : 33)

Prljavo Kazalište

Prljavo Kazalište, koje se zapravo trebalo zvati Zarazne Bolesti, nastaje 1977. godine. Prva postava Prljavog Kazališta obuhvaćala je Jasenka Houra, Davorina Bogovića, Zorana Cvetkovića, Tihomira Fileša te Nina Hrasteka (od prve postave, danas su ostali samo Jasenko Houra te Tihomir Fileš). (Ibid, 2011: 33)

„Prvi nastup imali smo 1978. u Dubravi u klubu Cerska i nastup nije slavno prošao jer tamo su obično nastupali sentiš bendovi za plesnjake, a nas su pozvali jer im je jedan od tih bendova otkazao nastup, tako da smo mi došli i odsvirali 4-5 pjesama i izazvali opće zaprepaštenje... Za nam je raspisana potjernica po kvartu jer se nisu mogli načuditi što smo im tu večer priredili...“ (Ibid, 2011 : 33)

Sviranjem po klubovima i mjesnim zajednicama Novog Zagreba, Prljavci su pronašli svoje prve fanove. Ubrzo se situacija zahuktala te praćeni omladinskim listovima i *TV Zagrebom*, Prljavci dobivaju sve veću pozornost. Izdavanje ploče naziva *Crno-bijeli svijet* (1980.), koja se prodala u 180000 komada, ubraja se u najveći uspjeh novovalnog benda. Uz to, pjesme *Noćas sam izašao na kišu*, *Široke ulice*, *Djevojka iz snove te Heroj ulice*, značajan su doprinos širenja novog vala na području hrvatske. (Ibid, 2011 : 33-37)

Prljavo Kazalište aktivno djeluje i danas, a evo što kaže Jasenko Houra koliko će to još trajati: „...pa, dok god će mi to biti strast. Dakle, ne da izlazim gore na pozornicu odrađivati posao već da mi je to još želja i strast da izađem pred ljude, da sviram, da putujem. Kad me već biologija služi, to ću pratiti i držat ću se onog što mi je naš pokojni menadžer Škruga rekao – 'Nije časno povući se, nego je časno ostati što duže na poslu. Povući se možeš kad god hoćeš. To je najlakše'...“ (Kostelnik, 2004 : 141)

Haustor

Grupa Haustor, od 1977. do 1979. godine, djelovala je pod nazivom Komuna. Dolaskom Darka Rundeka, grupa 1979. godine kreće u ozbiljnije glazbeno djelovanje pod utjecajem novog vala. Haustor je često mijenjao svoju postavu, no najduža postava u trajanju od deset godina sadržavala je Darka Rundeka, Srđana Sachera, Ozrena Štiglića, Damira Carpija, Zorana

Perišića te Nikolu Santroa. (Barić, 2011.; 93) Haustor je zanimljiv po činjenici kako je bio najbrojniji novovalni bend. Naime, sve ostale novoosnovane bendove sačinjavalo je troje do petero članova, a Haustor svakim nastupom iznova na scenu poslagao je sedam/osam članova. (Mirković, 2004 : 138)

Vokalist Darko Rundek koji se po završetku studija dramske režije priključio Haustoru, doprinio je ekscentričnim i scenskim nastupima. Haustor se pojavio u godinama već afirmiranog novog vala u glazbenoj industriji. Glazbom, stavom i scenskim nastupom, brzo su se proširili među publikom te postali koncertno sve aktivniji. Njihove koncerte po Beogradu, Novom Sadu, Ljubljani i Rijeci, pratili su mediji s velikim zanimanjem. Umjetničko stvaralaštvo Haustora polako posustaje zbog pretrpanog tržišta novovalnim bendovima, ali i odlaskom članova na odsluživanje vojnog roka (1982.). (Barić, 2011 : 93-95)

Smjenom generacija i glazbenog izričaja Haustor nije posustajao u stvaranju glazbe, već se spretno asimiliralo i zadržalo svoju posebnost. Tako su još nekoliko godina, točnije do 1990. godine članovi benda stvarali nove skladbe. (Ibid, 2011 : 95) Glavni vokalist Darko Rundek nakon razlaza Haustora, kreće u solo karijeru praćen starim fanovima. „Novi klinici znaju i traže sve stare hitove Haustora i često čujem klince mlađe od 20 godina koji se kunu u Haustor i tvrde kako su odrasli uz te stare pjesme koje su slušali uz stariju braću i sestre. Ispada na kraju da smo odigrali puno značajniju ulogu nego što smo to mogli onda i pretpostaviti“. (Kostelnik, 2004 : 242)

5.3.3. Azra

„Azra me svojim nastupom oborila s nogu. Bio je to jedan od najdinamičnijih i najdirektnijih zvučnih udara viđenih ikad na našim rock pozornicama. Od prvog trenutka Štulić i njegovu drugari su na scenu donijeli toliko tenzije, stvaralačke napetosti koja nije prestajala do kraja njihovog nastupa...“⁵¹ (Mirković, 2004 : 118)

Zagrebačka grupa Azra⁵² osnovana je 1977. godina, a aktivnije se pojavljuje 1980. godine u jeku novog vala. Burna vremena, kakva i jesu bila krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godine, zahtijevala su hrabre i odvažne sastave kakva je Azra i bila. Branimir Johnny Štulić vokalist, tekstopisac i gitarist, zajedno s Borisom Leinerom te Mišom Hrnjakom, činio je zlatnu postavu grupe. Azra je u razdoblju od 1980. do 1984. godine, objavila 84. pjesme.

⁵¹ Opis Azre iz 1980. godine, sadržan u časopisu *Džuboks*. (Mirković, 2004 : 118)

⁵² Branimir Štulić dodijelio je sastavu naziv Azra, prema istoimenoj pjesmi njemačkog pjesnika Heinricha Heinea. (Ibid, 2004 : 34)

Tom brojkom Azra je u kratkom periodu učinila onoliko, koliko su pojedini sastavi tek u trostruko dužoj karijeri uspjeli. Velikom brzinom Azra je zavladała novovalnom glazbenom scenom, ali jednakom brzinom i nestala u povijesti. Završetkom razdoblja novog vala, glavni akteri Azre razilaze se. (Todorović, 2009 : 59-60)

„Sjedio je na svojoj klupi u parkiću ispred zgrade i čitave dane svirao. Neprekidno je uvjeravao svoju okolinu u svoj genij, isključivo je o tome razgovarao...Štulić je oduvijek bio čovjek fiks-ideja, uvijek i u svemu radikalán, beskrajno tvrdoglav, beskrajno uporán, kažu i naporan. Svoju težnju ekstremima već je na prvi pogled nabijao na nos svojom pojavom. Tako dugokos i bosonog, Štulić bi, uzeo gitaru i krenuo u misiju propovijedanja svoje glazbe, svuda i u svako doba“.⁵³ (Mirković, 2004 : 34-35) Da nije bilo Branimira Štulića i njegove glazbene postave Azre, hrvatska novovalna scena bila bi autorski siromašnija i glazbeno dosadnija. (Horvat, 2005 : 9)

5.4. Gradske i regionalne novovalne scene

Gradovi Rijeka i Zagreb, bili su predvodnici novovalne scene u hrvatskoj. Ondje su se formirale najjače glazbene scene. Ubrzo jačanjem novog vala, Zagrebu i Rijeci pridružuju se ostali gradovi hrvatske. Pula, Split, Osijek, Vinkovci, Požega, Koprivnica i Knin, samo je mali dio ostalih gradova gdje su se održavali koncerti. (Barić, 2011 : 288)

Zagrebačka novovalna scena javnosti je predstavila mnoštvo bendova; Film, Haustor, Boa, Patrola, Noćna Smjena, Stidljiva Ljubičica. Naravno, uz njih i tradicionalniji bendovi Parni Valjak, Aerodrom i Izazov, ubacuju u svoju glazbu novovalne elemente. Prvo predstavljanje novog zvuka uživo, brzo je prihvaćeno i popraćeno *Poletom* i *Studentskim listom*. Održano je niz koncerata u dvoranama, kafićima te na ulicama Zagreba. U kratkom periodu zahvaljujući svojoj glazbenoj jaćini, grad Zagreb postao je glavno koncertno središte novog vala ne samo hrvatske, već i Jugoslavije. (Ibid, 2011 : 288-291)

Gradu Zagrebu, što se glazbene scene tiče parirala je Rijeka. Naime, upravo je Rijeka koncertom Parafa, započela glazbenu novinu. Sviralo se po klubovima, dvoranama i teniskim terenima, uz potporu omladinskih listova i *Radio Rijeke*. Riječko područje je u razdoblju od 1977. do 1982. godine nadjaćano nizom novonastalih bendova; Termiti, Slomljena Stakla, Lom, Mrtvi Kapital i Kaos. (Ibid, 2011 : 291-294)

⁵³ Opis Branimira Štulića od strane Igora Mirkovića, sadržana u knjizi Sretno dijete. (Mirković, 2004 : 34-35)

Razvoju pulske novovalne scene⁵⁴, pogodovalo je postojanje legendarnog kluba *Uljanik*. Upravo je *Uljanik* mjesto, gdje su se organizirale brojne novovalne svirke i manifestacije. Grad Pula kao sredina, okarakterizirana je jakom i dobrom glazbenom scenom. Time je u razdoblju 1978. godine, bila ravnopravna s Rijekom i Zagrebom. (Ibid, 2011 : 294-295) Split i Osijek, iako veliki gradovi, nisu se proslavili novovalnom glazbenom scenom. Okolna mjesta ovih dvaju velikih gradova, preuzela su inicijativu u širenju novovalne glazbe. Knin, Vinkovci, Požega i Koprivnica, javnosti su predstavili niz novih sastava. Riječ je o malim sredinama koje su u periodu novog vala, imale zavidnu glazbenu scenu. (Ibid, 2011 : 305)

Čitavo područje hrvatske, skoro pa i svaki gradić, imalo je manju ili veću glazbenu scenu. Svako je malo mjesto, došlo pod utjecaj novovalne glazbe. Metković, Karlovac, Sisak, Vodnjan, Zadar, Opatiji i Pazin, niz je gradova koji u svojoj povijesti imaju zapisane manje lokalne novovalne scene i sastave. (Ibid, 2011 : 309)

Formiranje hrvatske novovalne scene, bilo je popraćeno već spomenutim omladinskim listovima; riječki list *Val*, pulski *Borac*, splitska *Omladinska Iskra*, osječki *Ten*, *Polet*, *Džuboks*, *Studentski list*,... Uz omladinske listove, tisak i fotografije, prisutna je bila i cenzura te gušenje slobode novovalnog govora. Postojale su tzv. *šund etikete*, iza kojih je stajala istoimena šund komisija. Spomenute etikete ondašnji akademici, književnici, političari, davali bi onim pločama, za koje su smatrali da nisu u skladu s javnim moralom i općim nametnutim ukusom. (Barić, 2011 : 314-321)

Uza sve cenzure i ograničenja, hrvatska novovalna scena nije posustajala, već se visoko držala uz Beograd i Ljubljanu. Brojni novonastali bendovi i manifestacije u razdoblju 1977. do 1982. godine, zasluženi su za prodor i formiranje novog vala na području hrvatske.

⁵⁴ Pula je zajedno s Rijekom Zagrebom i Ljubljanom, tvorila tzv. *punk trokut*. (Barić, 2011 : 312)

6. SUODNOS ZVUKA I RIJEČI

6.1. Trubaduri

Razdoblje trubadura bilježi se kao intenzivnije razdoblje, u pogledu suodnosa riječi i zvuka. Trubaduri su pjesnici i glazbenici s područja Francuske, koji su aktivno djelovali od kraja 11. pa sve do kraja 13. stoljeća⁵⁵. Trubaduri su se već u srednjem vijeku zainteresirali za zvučnost stiha, pazili su na zvukovnost te na glazbenu podlogu stiha. (Skračić, 2013 : 8-9) Srednji vijek⁵⁶ bilježimo kao razdoblje kada je poezija, počela tražiti svoju glazbenu podlogu.

Sredinom 13. stoljeća imamo slabljenje ratne tematike, čime poezija i glazba doživljavaju procvat. Trubadurska pjesma time počinje graditi svoju estetsku vrijednost namijenjenu glasnom izvođenju, čitanju, recitiranju ili pjevanju. Riječi slabe, a zvuk sve više gospodari. Glazbenost riječi ubrzo postaje jedini cilj pjesničkog izraza. Slušatelj kome je pjesma i namijenjena, postaje pasivni stvaralac u nastajanju i postojanju djela. (Ibid, 2013 : 10-12) Stih i metar u 15. i 16. stoljeću bili su usko povezani s glazbom stare Grčke i Rima. Glazba je bila u službi pjesništva pa bilo da se uz stihove muziciralo ili su stihovi bili namijenjeni pjevanju. Kako su humanisti sve više upoznavali antičko pjesništvo i grčku dramu, tako je sve više raslo njihovo zanimanje za glazbenu umjetnost. (Stipčević, 2006 : 18-25)

Pjesme koje su nastajale često kao improvizacija⁵⁷, sadržajem i formom ugađale su slušatelju. Trubadur kao autor aktivno stvara pjesnička i glazbena djela, gdje često glazba prethodi tekstnom predlošku. Tekst lirske pjesme i melodija, nerazdvojivi su. (Skračić, 2013 ; 15-28) Tematika uglazbljene poezije u vrijeme srednjeg vijeka bila je različita, od vojne sve do ljubavne tematike. Često je pjesnik kroz pjesmu izražavao svoje nezadovoljstvo ili zahvalnost prema zaštitniku ili gospi. Poezija se smatrala razbibrigom, ali i umjetnošću koja ima veliku moć u podizanju i pozivanju naroda. (Ibid, 2013 : 42-45)

Bernart de Ventadour

„Lijepi viteže, u vas polažem nadu
Jer ste najplemenitija gospa na svijetu
Nikakve štete od vas ne mogu imati
Oslanjam se na ponuđen savjet i sigurnost

Gospa Beatrice de Monferrat se ističe

⁵⁵ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62519> (26.6.2021)

⁵⁶ Srednji vijek djelovanje pisce, ne svrstava u samostalno zanimanje. (Skračić, 2013 : 41)

⁵⁷ Rijetko su pjesme bile zapisane, zato se kaže da su bile improvizirane. (Ibid, 2013 : 41)

Mežu ženama nju predvode sve vrline
Častim svoje pjesme pjevajući njenu čast,
I uljepšavam ih njenom ljepotom⁵⁸

(Ibid, 2013 : 45)

Kod trubadura glazba je prethodila tekstnom predlošku ili je tekst prethodio glazbenom predlošku. Kako su započeli s uglazbljivanjem poezije, tako se krenulo u traženje novih kombinacija rime, novih riječi, dvosmislenosti i višeznačja. Glavno mjesto trubadurske pjesme početkom 12. stoljeća, zauzima ljubavna pjesma. U pjesmama je ljubav okarakterizirana kao radost, počast, strast, zlo, sjeta, život, nada, tuga. (Ibid, 2013 : 51-60) Uglazbljena poezija trubadura, najbrojnije slušateljstvo imala je među obrazovnim stanovništvom, koje je znalo čitati i pisati. Osim ciljanog obrazovnog slušateljstva, pjesme su dolazile i do manje obrazovnih slušatelja za kojih nisu bile primarno ciljane. (Ibid, 2013 : 69-72)

Trubaduri su uistinu težili perfekcionizmu kod prožimanja riječi i zvuka. Sklada se postizao strofama jednakih duljina te rimom i prozodijom. Kroz godine i stoljeća kombinirala se duljina stihova, metrika i rima, sve to da se postigne što bolja kombinacija riječi i zvuka. (Ibid, 2013 : 89-100) Pjesnički i glazbeni elementi trubadura usko su povezani, tako je glazba uvjetovala i bila uvjetovana pjesmom i njezinom temom. Kvalitetno koristeći glazbenu podlogu i ponavljanje strofa, trubaduru ukazuju na to da su bili vrlo dobro svjesni niza mogućnosti kojeg ima glazba, ne samo poezija. (Ibid, 2013 : 117-133) Puhački instrumenti, instrument sa žicama te gudački instrumenti, služili su trubadurima u glazbenoj interpretaciji pjesme. Pjesme trubadura bile su i recitirane, ali nerijetko su se odvajale od glazbene pratnje. (Ibid, 2013 : 135-139)

Usmene izvedbe prožete riječima i glazbom, pravi su opis trubadurskih pjesama. Tematski, pjesme trubadura su šarolike. Govorili su o gospi, ljubavi, ratu, gospodarima. Svojim pjesmama trubaduri su oplakivali ili slavili gospodara, zadovoljavali taštinu ili su se pak pjesmom služili kao oružjem interesa. Trubadur je bio ovisan o publici, stoga je spretno svoja djela prilagođavao okolnostima. Ne zna se jesu li stvorene pjesme bile odmah zapisane ili su određeno vrijeme živjele u usmenoj predaji. Trubaduri su svojim djelovanjem zahvaljujući velikoj zemljopisnoj pokretljivosti, obuhvatili i one s visokim i niskim stupnjem obrazovanja. (Ibid, 2013. : 149-153)

Bernart de Ventadour, *Nije nikakvo čudo što pjevam*
„Nije nikakvo čudo što pjevam

⁵⁸ Pjesma trubadura Bernarta de Ventadoura, prijevod: Tomislav Skračić. (Skračić, 2013)

bolje od bilo kojeg pjevača,
najviše sam ja otvorio srce prema ljubavi
najpokornije ja slušam njegove naredbe.
Srce i tijelo i znanje i razum
snagu i moć, sve sam joj dao;
Uzde me tako dobro vode k ljubavi
da nigdje drugamo ne gledam.

Zaista je mrtav onaj, što ljubavnu slast
u srcu svom ne čuti;
čemu služi čovjek bez ljubavi
osim da drugima smeta?
Neka me Bog ljubi toliko
da me ne poživi ni dana ni mjeseca,
ako postanem kao oni čangrizavci
bez ljubavi i čežnje

U dobroj vjeri, bez varanja,
ljubim najljepšu i najbolju,
srce mi uzdiše a oči plaču,
jer odveć je volim, toliko me boli.
Ali što mogu, ljubav me obuzela
a zatvor u kojem me drži,
otvara samo ključ milosti,
a milosti u njoj ni traga...⁵⁹

(Ibid, 2013 : 171)

Zvukom i ponavljanjem strofa, trubaduri su jačali učinak pjesme. Nerazdvojivo jedinstvo riječi i zvuka, učvrstilo se zahvaljujući trubadurima. Glazba je bila u skladu s tekstem. Dakle, ako je u pjesmi prevladavala žalosna tematika tada je glazba dubljim tonovima pratila tekst, a ako je pjesma slavila ljubav i život tada je glazba bila vedrija s bržim tempom. Povezanost strofe i melodije, ponavljanje tonova i fraza, dokaz je o dijalogu između riječi i zvuka trubadurskog djela. Spajanjem riječi i zvuka, trubaduri stvaraju estetski vrijednu uglazbljenu poeziju. (Ibid, 2013 : 153-155) Ono što u glazbenom poimanju dolazi nakon srednjovjekovne trubadurske uglazbljene poezije, jest šansona. Šansona u kojoj uglazbljena poezija dolazi na jednu novu i kvalitetniju razinu, javlja se krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Intenzivno javljanje šansone kao nove glazbene forme, zabilježeno je u Njemačkoj, Italiji, Americi i

⁵⁹ Pjesma trubadura Bernarta de Ventadoura, naziva *None s meravelha s'eu chan*, prijevod: Tomislav Skračić. (Skračić, 2013)

drugim zemljama, a ponajviše u Francuskoj odakle i potječe.⁶⁰ Trgovi, ulice i kabareti sve češće bivaju zauzeti glazbenicima i prožeti zvukom njihovih šansona. Uz važna svjetska imena glazbenika šansone Editha Piafa, Jacquesa Brela, Georgeas Brassensa i dr., svakako treba spomenuti i Arsena Dedića te Hrvoja Hegedušića, kao utemeljitelje hrvatske šansone. Snažan spoj teksta i glazbe kakav nosi šansona, zahvaljujući Zagrebačkoj školi šansone i ostalim održanim festivalima, duboko se ukorijenio u hrvatsku glazbenu umjetnost.⁶¹

6.2. Glazbeno-književno zajedništvo svjetske programne glazbe

Prožimanje poezije i glazbe, jedna je od glavnih težnji razdoblja romantizma, odnosno kraja 18. stoljeća. Najviše se doticaj glazbe i riječi, pokušao ostvariti u programnoj glazbi⁶². Programnom glazbom pokušali su se ocrtati poznati prizori iz književnih djela. Tako je primjerice njemački skladatelj Johann Kuhnau u svojem glazbenom ostvarenju, želio prikazati borbu između Golijata i Davida. Programna glazba započinje djelovanjem romantičara i njihovom težnjom, o što užoj povezanosti glazbe i riječi, književnih djela. Tako je književno i poetski obrazovan slušatelj u instrumentalnim dionicama, mogao dešifrirati djela Shakespearea, Goethea, Byrona, Schillera,... (Žmegač, 2003 : 7-12)

Programnu glazbu stvarali su maštoviti majstori orkestralnog zvuka. S tom istom maštovitošću, književne prizore ilustrirali su tonskim bojama. Dakle, književna riječ utjecala je na glazbena ostvarenja programne glazbe krajem 18. stoljeća. Glazbenik i književnik Hector Berlioz, narijetko je uglazbljivao vlastite tekstove. Njegova *Fantastična simfonija*, najupečatljiviji je primjer povezanosti i utjecaja glazbe i riječi. Vrhunski tonski izraz te romantičarska težnja za susretom zvuka i tekstnog predloška, oblikovali su *Fantastičnu simfoniju*. Središte djela prožeto je erotskim doživljajem, koje je preuzeto iz Shakespeareova djela *Romeo i Julija*. Književni djelo utjecalo je na *Fantastičnu simfoniju*, oblikovavši ritam i tonalitet skladbe. Povezanost zvuka i riječi bilo je prožeto jakom vezom, utoliko da ako bi se poetsko djelo odvojilo od glazbe imalo bi problem s manjkom dosljednosti. (Ibid, 2003 : 12-25)

Glazba je u prošlosti uvijek bila bliska umjetnostima, stoga pojava programne glazbe nije bila ništa čudno. Scene s glazbenim parodijama i karikaturama, bivaju sve češće na svjetskoj

⁶⁰ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=59331> (17.9.2021.)

⁶¹ <https://www.wish.hr/sansona-velike-umjetnosti-nema-bez-velikog-bola/> (17.9.2021.)

⁶² Programna glazba je naziv za glazbu s izvanglazbenim sadržajem, sadržajem iz legendi, književnosti, povijesti,... Programnost skladbe izražava se tonski slikanjem, oponašanjem zvukova iz prirode i života,... <https://proleksis.lzmk.hr/42701/> (28.6.2021)

sceni. Osim Berlioza i Bach je imao poseban odnos, što se prožimanja zvuka i književnih djela tiče. Europski romantizam, bio je pokret susreta riječi i zvuka. (Ibid, 2003 : 29-38) Mađarski skladatelj Franz Liszt, kao i ostali njegovi suvremenici, pazio je na stapanje glazbenih, likovnih i poetskih zamisli. Već se u 18. stoljeću vjerovalo kako budućnost glazbe pripada upravo spoju s književnosti. Glazbeno-poetsko skladanje Liszta obuhvatilo je i djelo *Faust*, Johanna Goethea. Liszta se poslužio književnim djelom, prema kojem je stvorio jedinstven glazbeni predložak. (Ibid, 2003 : 38-46) Petru Iljiču Čajkovskom, ruskom skladatelju, književna djela *Romeo i Julija*, *Oluja*, *Hamlet*, *Božanstvena komedija*, *Vojvoda* i *Nevrijeme*, bila su glavni izvor za stvaranje glazbe. Erotske teme, teme sukoba i sakralne teme, Čajkovski je predočavao u glazbu. Glazba je imala snagu da slušatelje maštom odvede, na glavna mjesta događanja književnog djela. (Ibid, 2003 : 63-73)

„Berlioz, Liszt i Čajkovski pojedinim svojim djelima obilježavaju vrhunac programne glazbe u razdoblju prije Richarda Straussa. Spaja ih, sklonost prema velikim autorima svjetske književnosti“. (Ibid, 2003 : 74-74) Glazba je osobito usko povezana s književnim tvorevinama u najširem smislu riječi, s očitovanjima jezičnog stvaralaštva; u pjesništvu, dramskoj predaji, pripovijedanju, mitološkoj građi“. (Ibid, 2003 : 90)

Skladatelj Richard Strauss, poznata i značajna ličnost programne glazbe početkom 19. stoljeća, služio se poznatim likovima književnosti *Edipom*, *Antigonom*, *Hamletom* i *Faustom*, kako bi ih uprizorio kroz glazbenu podlogu. (Žmegač, 2003.; 88-96) *Cvjetove zla* Charlesa Baudelairea, Strauss je glazbeno oblikovao te je taj spoj zvuka i riječi, ostao u scensko-glazbenoj trajnosti. (Ibid, 2003 : 96-97) „Slušateljevo oko, koje, prateći uho, u partituri traži znakove glazbene transformacije književnih zbivanja, neće naići samo motive i teme koje sugeriraju svijet dramskih junaka... Slušatelj je dakako, donekle pripremljen na okolnosti da glazba ovdje želi izražavati posve određena ljudska iskustva. Pjesnikov tekst pomaže mu u nalaženju ključnih predodžbi...“ (Ibid, 2003 : 97) Cilj Straussa bio je da slušatelj uz pomoć glazbe, uzburka svoju maštu.

Glazbeno djelo potaknuto od strane književnog teksta, znalo je postati i predmetom drugog književnog teksta. Stvaraoci glazbenih i književnih djela kako u prošlosti, tako i danas potiču razna mentalna ostvarenja. Arnold Schonberg, austrijski i američki skladatelj, lirskim djelom naziva *Ozarena noć* koje je glazbeno uprizorio Wagner, predstavlja istaknuto djelo koje je spojilo riječi i zvuk. (Ibid, 2003 : 134-145)

„Glazba je dospjela u književnost mnogo kasnije negoli književnost u glazbu“. (Ibid, 2003 : 173) Navedenu rečenicu potvrđuje činjenica da književna djela sadrže opise glazbenih tekstova. Odnosno, rečenice sadržane u književnim djelima, ukazuju na zvukovne fenomene.

„Težnja da se autor posluži opisnom moći jezika, a ne njegovim zvukovnim mogućnostima, ta je težnja, radi li se o glazbi, po prvi put snažnije zaokupila pisce tek u romantizmu, a fazu je eksperimenta svladala tek u razdoblju velikih romanopisaca u prvoj polovici dvadesetog stoljeća“. (Ibid, 2003 : 173) Glazba koračajući u odnos s književnosti ne gubi svoju osobnost. No, zato književni tekst koji ima težnju dočarati glazbeno djelo, nailazi na probleme. Svaki čitatelj individualno shvaća i doživljava djelo, stoga ako se ne radi o programskoj glazbi koja ima zadane književne smjernice, čitatelj može promašiti autorovu polazišnu glazbu i ono što je želio reći. (Ibid, 2003 : 173-174)

Pisca E. T. A. Hoffmanna, valja spomenuti kada je riječ o uvođenju glazbe u književnost. Hoffmannova fantastična priča naziva *Ritter Gluck*, predstavlja jezično prelijevanje glazbenog sadržaja. Hoffmann je ostavio traga i utjecao na čitatelje, među kojima se ističe Charles Baudelaire. Upravo je Baudelaire krenuo stopama Hoffmanna, stvarajući suodnos zvuka i riječi. Baudelaire je napisao poetski esej, naziva *Richard Wagner i Tannhauser u Parizu*. Esej ulazi u povijest književnosti i povijest glazbe. Želeći opisati svoj odnos s glazbom koja ga je potresla, Baudelaire govori o glazbi i potiče na razmišljanje o istom. (Ibid, 2003 : 174-182) Glazbom se postizala gradacija i dostizao vrhunca, tome su poslužili drveni puhački i limeni instrumenti, rogovi i violine. Pjesnik Arthur Rimbaud, 1870. godine piše pjesmu o samoglasnicima ponukan željom o spajanju vidnih i slušnih osjeta. (Ibid, 2003 : 184-188)

Arthur Rimbaud, *Samoglasnici*
„A crno, I rujno, O modro, E bijelo,
U zeleno – evo postanja vam tajnih:
A, dlakavo, crno tijelo muha sjajnih
U mnoštvu što na smrad zujeći je sjelo,

Mrk zaton; E šator, pare ozarene,
Ledena koplja, bijeli kralji, štitast trepet:
I, grimiz, krv iz usta, smiješak usne lijepe,
Od kajanja kivne ili zanesene;

U, kruzi, božanski srh zelenih mora,
Mir pašnjaka punih stoke i mir bora
Alkemijom utrt u čela široka:

O, čudesna reskost ponajzadnje Trube,
Šutnja gdje se Zvijezda i anđeli gube:

Za uvrštavanje glazbe u književnost, nikako manje važan je i Marcel Proust. Proust je u svoj ciklusu naziva *A la Recherche du temps perdu* (1913.-1927), uvrstio susret s umjetnošću te uvrstio doživljaj glazbenog djela. Odlomak kojeg Proust posvećuje glazbi, naziva se *Vinteuil skladba*, želeći time čitatelju dati mogućnost da mu glazba pokrene misli i maštu. Uz svjetske poznate stvaraoce 18. i 19. stoljeća, valja spomenuti i hrvatskog pisca Milana Begovića. Begović se također doticao povezanosti zvuka i riječi, stoga je u svom romanu *Giga Barićeva* pojedine skladbe predočio jezičnim sredstvima. Uz *Gigu Barićevu* novela naziva *Kvartet*, prikaz je autorove težnje da u priči združi likove i glazbeno zbivanje. Likovi su u noveli bezimni, točnije obilježeni su svojim glazbalima pa se tako nazivaju prva violina, druga violina, viola i čelo. Skladbe Igora Stravinskog Begović je uvrstio u novelu *Kvartet*, opisujući čin muziciranja. (Ibid, 2003 : 188-200)

Glazba nastaje pred nama, dok čitamo djelo, onako kako riječi to dopuštaju. „Autor ne opisuje autentične sklade, nego na temelju svojih glazbenih sklonosti stvara specifične jezične kompozicije“. (Ibid, 2003 : 204) Njemački književnik Thomas Mann u svojem romanu naziva *Doktor Faustus*, dotaknuo se jezičnog predočavanja glazbe. „Faun je zastupljen svojom svirkom na flauti u sporom tempu kakav odgovara snenoj idili. Ta se tema provlači kroz cijelo djelo, a zvukovne kontraste tvore odlomci u kojima bujanje instrumentalnih skupina, primjerice rogova i gudača, sugerira živost prirodnih pojava u sunčanom krajoliku. Iz pripovjedačeva opisa postaje jasno da se radi o kompoziciji koja je nalik na luk: ona počinje tiho, kao da prebiranje na flauti želi uspavati poslijepodnevni krajolik, zatim raste u zvuk i postaje življa, a naposljetku zamre“. (Ibid, 2003 : 108-209)

Zahvaljujući pomaku s kulture vida na kulturu sluha, 18. i 19. stoljeće dovodi do snažnijeg utjecaja glazbe na književnost te njihovom prožimanju. Glazba se uzdiže do te mjere da je dosegla prvo mjesto među svim umjetnostima. Apstraktna umjetnost, glazba, kojoj nisu potrebni vidljivi predmeti pri njezinom dopiranju do slušatelja, odlično se sklopila s književnošću. Njemački filozof Friedrich Hegel smatra da prilikom spoja glazbe i poezije, jedna od umjetnosti gubi svoju autonomnost. (Ibid, 2003 : 229-247) „Glazba u službi književnog teksta bit će sapeta, tako reći razvlaštena, a vrijedno pjesničko djelo na srodan će način izgubiti svoju samobitnost, pa možda i svoju komunikativnost. Budući da će književni tekst većinom biti prikraćen, Hegel smatra da nije cinizam ako ustvrdimo da je za operu, oratorij ili pjevaju

⁶³ Arthur Rimbaud, pjesma *Voyelles*, 1870. godine. (Žmegač, 2003 : 187)

pjesmu dovoljan osrednji tekst, koji će biti primjeren svojoj zadaći,...“ (Ibid, 2003 : 247)
Unatoč svemu, kada se spoji zvuk i riječ nastaje nerazdvojni izražajni model kojem nisu potrebni nikakvi doticaji ostalih umjetnosti. (Ibid, 2003 : 247)

6.3. Hrvatski nabožni napjevi i prva djela prožeta riječju i zvukom

Tijekom 16. stoljeća stvara se novi odnos, odnos uglazbljene poezije i publike. Postaje se svjesno snage koju publika ima. Osim toga, 16. stoljeće koje je u povijesti poznato po crkvenim raskolima, reformacijama i heretičkim pokretima, donijelo je uglazbljenom tekstnom predlošku posebnu snagu. Naime, otkrila se moć uglazbljenih duhovnih poruka. Protestantske pjesmarice s uglazbljenim nabožnim napjevima, objavljivali su Sebastijan Krelj, Adam Bohorič, Juraj Dalmatin, Juraj Juričić, Antun Dalmatin, Sebastijan Konzul Istranin,... Početne suodnose zvuka i riječi hrvatske povijesti, treba tražiti u pučkim molitvenicima, katekizmima i pjesmaricama nevelikog umjetničkog dosega. Upravo su navedena mjesta, mjesta gdje imamo prva prožimanja zvuka i riječi našeg područja. (Stipčević, 2006 : 16-18) Poznata je knjiga naziva *Cvit razlika mirisa duhovnog* iz 1726. godine, franjevca Tome Babića. Navedena knjiga kao i knjiga naziva *Babuška* istog autora, donosi niz pobožnih stihova uprizorenih u pjesme. Franjevci i isusovci zaslužni su za poimanje suodnosa zvuka i riječi. Naime, u 17. i 18. stoljeću pišući svoje molitvenike, franjevci i isusovci posezali su za književnošću i glazbom. Pobožni tekstovi koristili su glazbu, kako bi se lakše i trajnije približili stanovništvu. Isusovci od početka svog postojanja, veliku pažnju posvećivali su glazbenoj aktivnosti, stapanju pobožnih riječi i glazbe. (Ibid, 2006 : 43-52)

Filip Vlahović Kapušvarac, *Poslan bi Anđeo Gabriel*

„Poslan bi Anđeo Gabriel
u jedan varoš Nazaret,
k jednoj poniznoj Divici
pravoj Božjoj sužbenici.
Ter joj tako pozdravljaše:
„Zdravo budi o Marija
Čista ponizna Divica.“

Dođe u jednu kućicu
i ondi najde divicu,
koju tako pozdravljaše
i majkom ju božjom zvaše:
„O Marija, budi zdrava,

ti si kruna svega raja,
ti si nebeska kraljica,
anđeoska cesarica...⁶⁴

(Ibid, 2006 : 65)

Što se tiče suodnosa zvuka i riječi u djelima hrvatskih književnika, započinje se djelom *Planine Petra Zoranića* (1536.) te djelom *Ribanje i ribarsko prigovaranje Petra Hektorovića* (1556.). Hrvatski roman *Planine* pisan u prozi i stihovima, ispunjen je glazbom točnije opisima pjevanja, sviranja, recitiranja narodnih pjesama praćenih folklornim instrumentima. Dok djelo Petra Hektorovića donosi notni zapis narodnih pjesama bugarštica. Osim toga, poetsko stvaralaštvo Augusta Šenoe koji se i sam bavio glazbom, poslužilo je kao inspiracija brojnim hrvatskim skladateljima. Ivo Vojnović okušao se u uvođenju glazbe u književna djela, tako je u noveli *U magli*, ali i u *Ekvinociju* prikazao svoju fasciniranost glazbom. Suodnos riječi i zvuka, poezije i glazbe u hrvatskoj povijesti, može se pratiti od vremena renesanse pa sve do suvremenosti. (Grgurić, 2010 : 23-27)

Pjesnički opus Petra Preradovića, biva prožet glazbom od strane Vatroslava Lisinskog, Franje Kuhač, Ferde Livadića i Ivana Zajca. Pjesme *Moja ladja, Kasno, Kad!, Tužna ljuba* i brojne druge Preradovićeve pjesme, svrstavaju se u ranu uglazbljenu poeziju hrvatske povijesti. Pjesnik Dragutin Domjanić koji je stvarao krajem 19. i početkom 20. stoljeća, može se pohvaliti velikim brojem pjesama koje bivaju uglazbljene. Glazba je bila dio poezije Dragutina Domjanića, u toj mjeri da su nazivi pjesama odavali njegovo poznavanje glazbene teorije. Čak 69 skladatelja, u koje ubrajamo Arseno Dedića te Franju Dugana, glazbom je nadopunilo Domjanićeve stihove. (Županović, 1989 : 24-34) Poetsko stvaralaštvo cijenjenog hrvatskog pjesnika Dobriše Cesarića predstavlja izvanredan sklad riječi i zvuka. Cesarićeve pjesme *Jesenje jutro, Ljubav, Noć tajanstva, Proljetna kiša, Rana ptica, Vjetru* i bez problema dobivaju glazbenu podlogu. (Ibid, 1989 : 44)

Brojni su pisci u svojim djelima pokazali kao su bili u neposrednom prisustvu glazbe, tu ubrajamo i autora Nedjeljka Fabrija te Nehajeva. Književni tekstovi Držića, Vraza, Novaka, Šenoe, Matoša, Vojnovića, Nazora⁶⁵ utjecali su na promišljanje o suodnosu glazbe i pisane riječi. Upravo su djela Milutina Cihlara Nehajeva i Nedjeljka Fabrija najzaslužniji za poticanje studija glazbe i riječi. (Grgurić, 2010 : 7-9) Uza sve treba spomenuti i Dragutina Tadijanovića,

⁶⁴ *Poslan bi Anđeo Gabriel*, uglazbljeno djelo franjevca Filipa Vlahovića Kapušvarca. (Stipčević, 2006)

⁶⁵ „Htio sam biti glazbalo, na kojem
zvuče ko žice, mirišu ko cvijeće
rojevi riječi u govoru tvome...“ (Županović, 1989 : 135)

u čijem se ranom poetskom stvaralaštvu vidi privrženost ka glazbi. Postoji svega 64 tonske nadopune Tadijanovićeve poezije. (Županović, 1989 : 155-163) Tadijanović se izjasnio oko uloge glazbe u poeziji rekavši „...svaka pjesma, sama po sebi, sugerira kompozitoru muzički genre koji bi za nju najviše odgovarao, glavno da on osjeti i izrazi unutrašnje raspoloženje poezije,...“ (Ibid, 1989 : 163)

Filozof Roman Jakobson bio je mišljenja kako se za pravilno sagledavanje nekog djela, treba promotriti čitava slika umjetničkog iskustva. Književni tekstovi stvaraju suodnos s ostalim umjetnostima još od doba renesanse. Razdoblje romantizma, jača položaj glazbe te u operama, oratorijima, kantama i programnoj glazbi, ona sve više počinje utjecati na književne predloške. (Grgurić, 2010 : 11-12)

Glazba u književnosti javlja se opisom glazbenih doživljaja, komentiranjem glazbenih djela, opisima glazbenih struktura. Sve to kao težnja za obnavljanjem suodnosa glazbe i poezija, imenovanog kao idealno umjetničko stanje. Osim toga, prisutna je i težnja za suodnosom, zbog emocionalnog djelovanja koje donosi glazba. (Ibid, 2010 : 12-13)

Poezija i glazba prve su ostvarile spoj, zbog svoje etimološke bliskosti. „Bliskost lirike i glazbe potvrđuje se u 18. stoljeću s činjenicom da se lirika još uvijek smatra vrstom književne ekskluzive koja na najvišoj razini komunicira s glazbom“. (Ibid, 2010 : 13) Glazba predstavlja važni dio pjesničkog jezika te je glazba kao medij oduvijek bila zanimljiva poeziji. E. A. Poe, glazbu opisuje kao zvučnu skladnost blisku anđelima te zaključuje kako nema sumnje u postojanje jedinstva poezije i glazbe. Za umjetnost se vjerovala kako predstavlja jedini izlaz iz vremena krize, stoga se i glazbenosti književnih tekstova pristupalo s istim vjerovanjem. (Ibid, 2010 : 14-22)

Zbog svoje apstraktnosti glazba je oduvijek bila izazov drugim umjetnostima. Poezija i glazba slično funkcioniraju. Značenje u pjesmi i u glazbi nemoguće je stopostotno utvrditi, stoga je tzv. vjerojatno značenje zajednička osobina poeziji i glazbi. (Ibid, 2010 : 109-112)

6.4. Hrvatska imena vezana uz suodnos riječi i zvuka

Kao što su svjetska poznata imena i sastavi nadahnuća tražili u književnosti i uglazbljivali poetska stvaralaštva pisaca, tako i nas književnost okružuje u domaćim glazbenim ostvarenjima, a da toga često i nismo svjesni. Poezija je više nego prisutna u hrvatskoj glazbi.

Poznati aktualni zagrebački bend Elemental, inspiraciju za stvaranje novih glazbenih djela pronalazi upravo u poeziji. Poezija Vesne Parun, točnije njezine pjesme *Ti koja imaš nevinije*

ruke te pjesma *Ne daj se Ines* Arsena Dedića, poslužila su za stvaranje pjesme *Tako lijepa*.⁶⁶ Elemental nadahnuće pronalazi i u književnim tekstovima, stoga u pjesmi *Goli i bos* možemo pronaći i na zazivanje suza sina razmetnog, Ivana Gundulića.

Elemental, *Tako lijepa*

„...Tvoji nokti ne pucaju, tvoja kosa nema sijede,
Tvoje ruke su nevinije, tebi se nikad ne jede,...
...I srce više ne osjeća, glava više ne sanja,
Ne daj se godinama, Ines... ha.. ostaješ sama...“⁶⁷

Nedvojbeno je da je Tin Ujević i njegova pjesma *Notturmo*, poslužila za stvaranje pjesme *Moj um pali* TBF-a. Splitski bend, uglazbio je prva dva stiha Ujevićeve pjesme („...noćas se moje čelo žari/noćas se moje vjeđe pote...“). Splitski rock sastav Daleka obala, uglazbio je nekoliko stihova Pupačićeve pjesme *More*. Većina glazbenika preuzima po nekoliko stihova književnika te ih uspješno svrstava u glazbeni kontekst, no rock sastav Hladno pivo okušao se u uglazbljivanju čitave poezije. Naime, radi se o pjesmi Antuna Gustava Matoša *Utjeha kose*, koju su glazbenici u potpunosti preuzeli uz male preinake te uglazbili.⁶⁸

Pjesma *Ribara starog kći* Augusta Šenoe, često se našla na repertoaru glazbenika. Pjesmu je obradio Vinko Coce, Tereza Kesovija, Bajaga te Branimir Štulić. Karizmatična pjevačica Josipa Lisac, preuzela je i uglazbila pjesmu *Zavjet* autorice Vesne Parun.⁶⁹

Vesna Parun, *Zavjet*

„Ako mi srce ne prestigne ptice
ako mi oči budu siromasi
ako mi ruke budu udovice
koje prisustvo ljubavi ne krasi,

i ako noću ne čeznem u snima
i ako danju ne žudim na javi
i ako venem u močvarnim dnima
i u tjesnoći duša mi boravi,

i ako ulje nalijevam u svijeću
uhodi tamno da pomognem djelo

⁶⁶ <https://www.ziher.hr/knjizevnost-u-glazbi-domaca-diskografija/> (4.7.2021.)

⁶⁷ <https://www.elemental.hr/tekstovi/elemental-tako-lijepa/> (4.7.2021.)

⁶⁸ <https://www.ziher.hr/knjizevnost-u-glazbi-domaca-diskografija/> (4.7.2021.)

⁶⁹ <https://knjizevne-kriticarije.com/2020/08/14/knjizevnost-i-glazba-tko-ceka-godota-silente-ili-vladimir-i-estragon/> (4.7.2021.)

i krivom ako vjerujem umijeću
i laži svoj pozajmljujem čelo,

neka mi jutro na prag ne stizava
neka me zemlja iz milosti briše.
i ako živim k'o jalova trava
neka me sunce i ne grije više.“⁷⁰

Ritam pjesama kao da zaziva potrebnu glazbenu pratnju, a kada se to i dogodi nastaju trajno upamćena djela. Početkom osamdesetih godina 20. stoljeća, poznati novovalni bend Prljavo Kazalište, ponekad je nadahnuće tražio u književnosti. Pjesme *Heroj ulice*, *Korak od sna* i *Ma kog me Boga za tebe pitaju*, koje su nastale ranih osamdesetih godina 20. stoljeća, spominju poznati ljubavni par Romea i Juliju. Nešto mlađa pjesma *Kao što kaže Marija Jurić Zagorka*, poziva se na poznatu zagrebačku spisateljicu sadržanu u naslovu pjesme.⁷¹

Pjesme brojnih hrvatskih pjesnika bivaju uglazbljene te još i danas predstavljaju nadahnuće za novonastale glazbenike. Poezija Miroslava Krleže, Dobriše Cesarića, Zvonimira Baloga, Ivana Gorana Kovačića, Gustava Krkleca, Ivana Slamniga i drugih, dobiva glazbenu podlogu te osim na večerama poezije živi i na glazbenim pozornicama.⁷² (Županović, 1989 : 23)

Najzvučniju rečenicu suodnosa poezije i glazbe izrekao je Vladimir Nazor „...glazba i pjesma, ako nisu baš jedno, svakako su dvije sestre rođene...“ (Ibid, 1989 : 131)

6.5.Svjetska imena vezana uz suodnos riječi i zvuka

Prožimanje umjetnosti oduševljava, ali i donosi nešto sasvim novo. Kroz povijest spajala se umjetnost riječi s filmskom umjetnosti, likovna umjetnost s glazbenom umjetnosti,...Zadiranje u svjetsku glazbenu scenu i u to koliko je književnost utjecala na glazbenike prilikom stvaranja, donosi sve više novih saznanja. Glazbenici su objeručke prihvatili slobodu umjetničkog stvaralaštva te u djelima pisaca tražili nadahnuća. Spoj stiha i glazbe stvara posebno vrijedno djelo.⁷³

Na glazbenike prilikom stvaranja glazbenog djela, znao je utjecati stih, naslov ili pak čitav književni opus određenog autora. Primjerice mašta i književni opus američkog pisca Williama

⁷⁰ <https://hrvatski-pjesnici.blogspot.com/2015/10/zavjet.html> (4.7.2021.). Pjesma Vesne Parun *Zavjet*, kojoj je Josipa Lisac dodala glazbenu podlogu i uvrstila ju u svoj glazbeni repertoar.

⁷¹ <https://knjizevne-kriticarije.com/2020/08/14/knjizevnost-i-glazba-ko-ceka-godota-silente-ili-vladimir-i-estragon/> (4.7.2021.)

⁷² <http://www.kgz.hr/hr/dogadjanja/stih-u-glazbi-glazba-u-stihu/54393> (4.7.2021.)

⁷³ <http://www.kgz.hr/hr/dogadjanja/stih-u-glazbi-glazba-u-stihu/54393> (2.7.2021.)

Sewarda Burroughsa, izravno je utjecao na rock grupe šezdesetih godina; The Soft Machine, Iron Butterfly, Velvet Underground.⁷⁴ Nedavno preminuo američki pjesnik naziva Michale McClure, svojim poetskim stvaralaštvom izravno je utjecao na Jima Morrisa, frontmena grupe The Doors. Također, McClureova pjesma naziva *Mercedes Benz* iz 1970. godine, uglazbljena je od strane Janis Joplin i kao takva stekla svjetsku popularnost. Uglazbljena poezija nije bila strana niti ostalim američkim i europskim glazbenicima. Bob Dylan⁷⁵, Paul McCartney, John Lennon, David Bowie, Patti Smith, Jan Baez, samo su neka od poznatih imena kojima su djela pisaca poslužila kao glazbena inspiracija.⁷⁶

Američki sastav naziva Metallica, poslužio se književnim stvaralaštvom Ernesta Hemingwaya, točnije romanom *For Whom the Bell Tolls*. Navedeni roman, metal bendu bio je inspiracija za stvaranje istoimene uglazbljene pjesme iz 1984. godine⁷⁷ Britanski rock sastav The Cure u potpunosti je preuzeo pjesmu Charlesa Baudelairea *Les Yeux des Pauvres*, koju je uglazbio i objavio 1987. godine. Već na ovih nekoliko primjera vidimo kako su izvođači različitih žanrova, inspiraciju pronalazili u književnosti te uspješno uglazbljivali već napisanu poeziju. Američki sastav Titus Andronicus, nedvojbeno podsjeća na istoimenu dramu Williama Shakespearea. Čitavo glazbeno postignuće, američki sastav postigao je pod velikom očaranošću lika i djela Williama Shakespearea.⁷⁸ Književno djelo *Sto godina samoće* Gabriela Garcie Marqueza, poslužilo je kao nadahnuće rock sastavu Radiohead, a Nirvanina pjesma *Scentsless Apprentice*, nastala je pod utjecajem njemačkog književnika Patricka Suskinda.⁷⁹

Uz sve već navedene glazbenike, treba spomenuti još i Leonarda Cohena⁸⁰, rock sastav The Velvet Underground, Jefferson Airplane, Led Zeppelin, The Strokes, The Doors, Rolling Stones i Pearl Jam koji su uspješno proželi književnost i glazbu. Njihova uglazbljena poezija i dan danas izaziva zanimanje, stoga spoj dviju umjetnosti nije greška.⁸¹

⁷⁴ William Seward Burroughs izravno je utjecao na glavnog tekstopisca grupe The Velvet Underground naziva Lou Reed, na glavnog tekstopisca grupe Iron Butterfly naziva Doug Ingle te na tekstopisce grupe The Soft Machine naziva Kevin Ayers te Hugh Hopper.

⁷⁵ Bob Dylan nije koristio književnost samo kao inspiraciju za svoju uglazbljenu poeziju, već je i sam u književnost postao inspiracija drugima, što je i potvrđeno 2016. godine kada mu je dodijeljena Nobelova nagrada za književnost. Bob Dylan zauvijek će se pamtili kao značajan i višestruko nagrađivani glazbenik, svjetskog glazbenog prodora.

⁷⁶ <http://www.kgz.hr/hr/dogadjanja/stih-u-glazbi-glazba-u-stihu/54393> (2.7.2021.)

⁷⁷ <https://knjizevne-kriticarije.com/2020/08/14/knjizevnost-i-glazba-tko-ceka-godota-silente-ili-vladimir-i-estragon/> (3.7.2021)

⁷⁸ <http://www.perun.hr/glazba-i-knjizevnost-top-20> (3.7.2021)

⁷⁹ <http://www.perun.hr/glazba-i-knjizevnost-top-20> (3.7.2021.)

⁸⁰ Leonard Cohen kantautor (kantautor je osoba koja osim što piše tekst pjesme, piše i glazbu za istu te naposljetku uglazbljenu poeziju sam i izvodi) je i pjesnik, rođen u Kanadi. Njegove pjesme tematikom, ali i glazbenim aranžmanom uvijek su pratile zbivanja i okolnosti u kojima su nastajale. Svjetski poznati pjesnik, značajan nam je i zbog toga što je spretno baratao između glazbe i književnih predložaka (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=12201>) (16.9.2021)

⁸¹ <http://www.perun.hr/glazba-i-knjizevnost-top-20> (3.7.2021.)

7. HRVATSKA GLAZBA NOVOG VALA I NJEZINA POEZIJA

Osamdesetih godina počinje djelomično slabljenje okova koje je država i partija postavila, što je pogodovalo umjetnosti. Time je i glazba pojačala svoj utjecaj među društvom, pojavljivanjem na televiziji i novonastalim radio stanicama. Novovalna hrvatska glazba svojim sadržajem u prvom redu izražavala je nezadovoljstvo i kritičnost prema političkom sustavu, društvu i pojavama u državi. Naravno da uz pjesme koje su tematizirale već navedeno, bilo je i pjesma ljubavnih tematika. Izražavanje stavova i ideja ovisilo je od benda do benda i njihovog stila. Ponekad je izražena kritika kroz stihove pjesama bila ironična i suptilnija, a ponekad se obraćala izravno. Nepovjerenje, izoliranost, nezadovoljstvo i frustracija zbog nemoći promjena, predstavlja preneseno značenje većine novovalnih pjesama.⁸² Novovalni bendovi kroz svoje pjesme koje je pratila istančana i drugačija glazba, iskazivali su svoje mišljenje i kritike. Sebe nisu smatrali glavnim akterima u promjeni na bolje, ali su vjerovali kako pjesmama mogu nešto postići. (Ćurko, Greguric, 2012 : 9)

Novovalni bend Azra osnovan 1977. godine, često je u svojoj napisanoj poeziji nadopunjenoj glazbenim izričajem, izražavao frustraciju i nezadovoljstvo. Pjesma *Kurvini sinovi*, daje kratki uvid u ondašnje nametnute okove države.

Azra, *Kurvini sinovi*
„...Zatvori gubicu nije vrijedna zanata
Istresi gorčinu do kraja
Na strateškim mjestima njihovi ljudi
Kurvini sinovi

Lutke od krvi bez trunke ideje
Ubiće na cesti
Loša noć bježim iz grada
Oni dolaze
Kurvini sinovi...“⁸³

Zatvoreni državni sustav izjedao je poduzetnost i osobnost stanovništva. Kritika se kroz uglazbljenu poeziju novog vala nije upućivala samo državi i politici, već i policiji tzv. miliciji. Stihovi Azrine pjesme *Nemoj po glavi družo plavi*, mogu se slikovito zamisliti; „ajoj, ajoj/pjevao je grozomorno zbor/samo nemoj, nemoj po glavi družo plavi...“⁸⁴ Naravno da

⁸² <https://povijest.net/od-novog-vala-do-nove-drzave-6/> (5.7.2021.)

⁸³ Pjesma *Kurvini sinovi*, sadržana u albumu naziva *Sunčana strana ulice*, objavljena je 1981. godine.

⁸⁴ <https://povijest.net/od-novog-vala-do-nove-drzave-6/> (5.7.2021.)

kritiziranje državnog sustava nije moglo proći bez kritiziranja rukovodećih osoba. Stoga, grupa Haustor koja je posebna u svom izražavanju, upućuje pjesmu ondašnjim moćnicima naziva *Patuljci u vrtu*.⁸⁵

Haustor, *Patuljci u vrtu*

„...Izlaze novi
izlaze naivni, lakomi
njima se više ne gine
čuče u sjeni
i čekaju da sine
mali su stali i stisnuli zube
pa ne čuju trube i ne vide
sjedje što vode...“

Odnos prema društvu, politici, moćnicima i državi općenito, dodatno je pogoršavao težak socioekonomski status većine stanovništva. Poezija novovalnih bendova opisala je i nestašicu energenata u Jugoslaviji osamdesetih godina, nestašicu namirnica, pravila parnih i neparnih dana vožnje automobilom, teško stanje neurbaniziranih predgrađa grada Zagreba. Upravo jednu takvu pjesmu s opisom sumornog vremena u predgrađu Zagreba, donosi Prljavo Kazalište. Prodorni i snažni stihovi pjesme *U mojoj općini problema nema*, bivaju uglazbljeni 1979. godine⁸⁶.

Prljavo Kazalište, *U mojoj općini problema nema*

„U mojoj općini problema nema
Gužve na stanici česta su tema
Naprasno bogaćenje bez sistema
Porezi veliki, a gdje ih nema

Dubrava iz mojeg djetinjstva
Dubrava iz koje smo ti i ja

U mojoj općini problema nema
Ceste loše, neće vozit krema
Činovnika hrpa, malo fotelja
Zaposlenih dosta, a gdje ih nema

U mojoj općini problema nema

⁸⁵ <https://povijest.net/od-novog-vala-do-nove-drzave-6/> (5.7.2021.)

⁸⁶ <https://povijest.net/od-novog-vala-do-nove-drzave-6/> (5.7.2021.)

Nema love, nema dilema
Kanalizacija još nije potrebna
Aktivista hrpa a gdje ih nema...“

„Poslušate li danas Azru, Film i Haustor, ili pak riječki Paraf, po svoj prilici nećete razmišljati o tome koliko je vremena prošlo od izvornih snimaka; čisti entuzijizam, zvučna inovativnost i originalnost ideja nude dostatnu količinu argumenata za zaključak da je riječ o glazbu koja nema dobi, nije ni stara ni mlada, i koja, uz rijetke iznimke, nije izgubila okus izvorne urbane suvremenosti“.⁸⁷ Iako je novi val u hrvatskoj došao kao odgovor na ondašnje društvene i političke okolnosti, bio je usmjeren i na ondašnju rock scenu koja je bila otuđena od publike. Novovalni bendovi inspiraciju za glazbeni i poetski izričaj tražili su i u stranim izvođačima. Tako su na bendove poput Azre, Prljavog Kazališta, Haustora i drugih, utjecali Rolling Stonesi, Iggy Pop, David Bowie, Bob Dylan,... Pjesme su se pisale pod utjecajem svjetske i domaće glazbene scene. Početkom osamdesetih godina stvorio se novi prostor, prostor u kojem je prevladala novovalna kreativnost što je dovelo do nove raznovrsne glazbe, prisutne i danas.⁸⁸

Rock glazba smatrala se iskvarenom te štetnoj državi. Navedeni stav prevladavao je sedamdesetih i osamdesetih godina. Hrvatska pa i čitava Jugoslavija, nastojale su rock sastave popisati i kao takve držati ih pod kontrolom. Dok su druge države često nastojale u potpunosti zabraniti glazbeni žanr, Hrvatska u nadi da time prikazuje svoju otvorenost zapadu, dopušta rock festivale.⁸⁹ Hrvatski politolog Jure Vujić s političkog stajališta daje svoj sud, zašto generacija novog vala nije potrajala duže. Razlog tome je to što su pokretači novog vala većinom bila djeca direktora, menadžera, političara i oficira. Svojim buntom, generacija novog vala nije uspjela prekinuti vezu sa svojim roditeljima, visokim dužnosnicima.⁹⁰ „Naspram generacije iz sedamdesetih godina i *Hrvatskog proljeća*, koja je dala niz angažiranih hrvatskih intelektualaca, disidenta i filozofa, generacija novog vala iz osamdesetih nije iznjedrila eksponirane i upečatljive intelektualce ili umjetnike koji su znali prepoznati znakove vremena, nego darovite ljude koji zbog ideoloških konformizma i društvenog komoditeta zapravo nisu htjeli preuzeti tu generacijsku političko-društvenu odgovornost i izrasti u čimbenik promjena u tadašnjoj Jugoslaviji, koja se postupno rastvarala“.⁹¹ Unatoč činjenici da se danas sudionici novog vala nalaze diljem svijeta, njihova glazba još uvijek se čuje na prostoru čitave bivše

⁸⁷ <https://www.matica.hr/vijenac/708/imena-i-legende-novi-val-40-godina-poslije-31598/> (6.7.2021.)

⁸⁸ <https://www.matica.hr/vijenac/708/imena-i-legende-novi-val-40-godina-poslije-31598/> (6.7.2021.)

⁸⁹ <https://www.matica.hr/vijenac/549/sjaj-i-bijeda-novog-vala-24277/> (6.7.2021.)

⁹⁰ <https://www.matica.hr/vijenac/549/sjaj-i-bijeda-novog-vala-24277/> (6.7.2021.)

⁹¹ <https://www.matica.hr/vijenac/549/sjaj-i-bijeda-novog-vala-24277/> (6.7.2021.)

Jugoslavije. Dovoljan je to dokaz o kvaliteti i autentičnosti glazbe novog vala, sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća. (Ćurko, Greguric, 2012 : 11)

7.1. Uglazbljena poezija zagrebačke novovalne grupe, Azra

Zagrebačka novovalna grupa Azra, pisala je poeziju u kojoj je prevladavalo kritiziranje mentalnog stanja društva pod socijalističkim režimom. Pjesme *Užas je moja furka* iz 1981. godine, *Put za Katmandu* iz 1982. godine te *Kurvini sinovi*, najpoznatije su pjesme koje slikovito karakteriziraju ozračje novog vala. Opisi grada u kojima prevladavaju jeftini barovi te mlado i staro stanovništvo bez perspektive, glavna je tematika pjesme *Užas je moja furka*. (Ćurko, Greguric, 2012 : 47-48)

Azra, *Užas je moja furka*
„Smrdljivi grad zatvara bircuze
Smrdljivi grad zatvara ulice
Smrdljivi grad je zadovoljan sobom
Strukture ga dobro farbaju

Kosijaneri trule u patikama
Muda im zaprašuju cestu
Guzice spuštaju nisko do poda
Kako se oni samo dobro furaju

Smrdljivi grad otvara jeftine bircuze
Za šljakere što loču ko pesi
Studenti bez diplome
Žene bez ljepote
Neženje bez stana
Putnici bez para

Jeftina mjuza teška cuga
Lutrija je njihova furka
Jeftina mjuza teška cuga
Užas je moja furka“

Uz svu uglazbljenu poeziju Branimira Štulića, jedna od uznemirujućih pjesma je ona naziva *Rođen da budem šonjo*. Pjesma donosi opis osobe čiji je život u potpunosti podređen tuđim ambicijama. Osjećaj bijesa i gnjeva u potpunosti je obuhvatio pjesmu. Uvijek se može birati da učinimo nešto za sebe, no velika većina u vrijeme novog vala borila se s pozicijom žrtve

socijalnog društva, što pjesma i opisuje. (Ibid, 2012 : 60) Branimir Štulić kao glavnu problematiku osamdesetih godina smatrao je to da pojedinac nema svoje „ja“, nije svoj ni samostalan, već protiv svoje volje ubačen u društvo. Takav pojedinac ne razumije što mu se događa, pod utjecajem je tuđih djelovanja te to u njemu izaziva bijes ili se pak povuče u maštarije o boljem svijetu. Pjesme iz ranih osamdesetih godina naziva *Vrijeme odluke, Uradi nešto, Teško vrijeme, Ne mogu pomoći nikome od nas, Rođen da budem šonjo, Pametni i knjiški ljudi*, progovaraju o navedenom. Stihovi koji su već sami po sebi prodorni, glazbenom podlogom dobivaju na zvučnosti. (Ibid, 2012 : 61-62)

Azra, *Rođen da budem šonjo*
„Ja sam rođen samo zato da budem šonjo
Da me šutiraju naokolo kao zvijer
Da me svaka kreatura gazi pošto joj se digne
I da glupo proživim svoj vijek

Ja sam sitna marioneta u ovo profilersko vrijeme
Od početka pa do kraja malerozan broj
Ja sam glavna atrakcija uličnog spektakla
Ušlagirana konstanta sa rupom na mozgu...“

Opisi neautentičnosti, drugim riječima opisi plitkosti, bezličnosti i površnosti društva osamdesetih godina, mogu se iščitati u pjesama *Daleko od istine, Marina, Žena drugog sistema, Krivo srastanje, Kad fazani lete*. (Ibid, 2012 : 64-66) Branimir Štulić vrlo živopisno pisao je poeziju. Uglazbljene pjesme, u srž problema pogađale su čitavo društvo te pojedince. Uglazbljena poezija Azre, sadržana je u izraženom ritmu gitare te jezičnom intenzitetu. Branimir Štulić poetizirao je urbani žargon s vremenom, učinivši ga osnovom za izražavanje vlastitog mišljenja u nadi promijene svijeta. Poetika Branimira Štulića u vrijeme novog vala možda i nije shvaćena od većine tadašnjeg stanovništva, no danas se Štulića s pravom svrstava u značajne pjesnike, rame uz rame s Ujevićem. Česti opis Branimira Štulića u stručnoj glazbenoj literaturi jest „pjesnik zakašnjelog prosvjetiteljstva“. (Ibid, 2012 : 75-80)

Azra, *Daleko od istine*
„Kako si glup
Kako si ohol, dragi moj
Sudiš o mojim osjećajima.
Kako si ružan
U svojoj nezrelosti, dragi moj

Izvještačen
Bijesan
Neshvaćen...“

Poetika Branimira Štulića obuhvaćala je i uglazbljene stihove o ljubavi i prijateljima. Pjesme koje su sadržavale niz imena nalik Marina, Gracija, Meri, Miki, Kipo, zapravo su pjesme o stvarnim lako prepoznatljivim likovima na zagrebačkim ulicama osamdesetih godina. Azra svoju poetiku nije mijenjala, sastav je kroz godine sačuvao specifične uglazbljene pjesničke slike, koje su nadahnule i još nadahnjuju mnoge. (Mirković, 2004 : 36-37) Većinom gradska tematika pjesama Azre, biva spretno umotana u ruralni rječnik. Spretno u toj mjeri da je takav rječnik tada bio bliži skoro svim slojevima publike, od pankera, hipija, studenata do novovalnih skupina. (Horvat, 2005 : 10)

Motive i slike za uglazbljenu poeziju Azre, Branimir Štulić nalazio je upravo na ulicama Zagreba, stoga ga se nerijetko zvalo i njegovim glasnogovornikom. Uz pjesme koje su imale pokretačku snagu, Branimir Štulić znao je iznenaditi i s uglazbljenom ljubavnom poezijom. Pjesme iz osamdesetih godina naziva *Tople usne žene*, *Gracija* i *Obrati pažnju na posljednju stvar*, odlično prikazuju emocionalnu otuđenost u novovalnoj glazbenoj energiji. (Ibid, 2005 : 61-65)

Azra, Tople usne žene

„Noći su ovdje
Čudne dileme
Ulična svjetla naglo blijede
A u mraku sobe
Miris kose njene
Lebdi svuda oko mene

Noći su ovdje ravnodušne sjene
Kada spavam zaklanjam lice

I uvijek sanjam
Tople usne žene
Kako me ljube

Noći su ovdje
Nepoznate priče
Gasim cigaru i dižem se tiho
I nikome ne dam
Da mi u snove uđe

Uživam dugo, gledam je kradom...“

Branimir Štulić autor je koji je društvenu situaciju osamdesetih godina, na kvalitetan i inspirativan način uvrstio u glazbene stihove. Poznate pjesme *Balkan* i *A šta da radim*, slušane i danas, pokazatelj su velikog skladateljskog umijeća postave Azre. Uz pjesme koje govore o strahovima, emocijama, politici, „jeftinoj cugi i teškoj pljugi“, Branimir Štulić u svojoj poeziji nije zaboravio obuhvatiti i zapostavljene individualce. Učinio je to u pjesmama *Pametni i knjiški ljudi*, *Kipo*, *Jablan*. (Ibid, 2005 : 68-73) Svakom novom pjesmom, svakim novim albumom, Azra je pokazala širinu tematike pjesama. Azra je kroz uglazbljenu poeziju dijelila savijete i moralne lekcije. Već ogorčeni i ljuti članovi Azre, uglazbljenom poezijom nastojali su doći do onih koji kleveću i lažu, onih koji su bez ideja za boljitak. (Ibid, 2005 : 74) Jedna od takvih je i pjesma naziva *Uvijek ista priča*.

Azra, Uvijek ista priča

„Kosa mi se na glavi diže i strašno me ljuti
Kad vidim da idioti postaju cijenjeni ljudi
U novinama neki frajer glasno trubi
Zaboga recite narodu da se javnost buni
Kažite mi tko je podoban
Kažite mi tko je opasan
Uvijek ista priča

Slobodnih mjesta ima samo gdje šljakeri rade
Svi bi u birokraciju tamo su bolje plaće
Produktivnost ima svoje ekonomsko opravdanje
Zašto da prolijevam znoj kada dobijem manje...“

Poezija koju je Branimir Štulić pisao, znala se referirati na stvarne osobe. Osim referiranja na osobe koje su bile poznate samo Štuliću ili još nekolicini njegovih poznanika, bilo je prisutno i referiranje na poznate osobe. Pjesma naziva *Iggy Pop*, na ironičan način prikazuje čestu mladenačku zaljubljenost glazbenim zvijezdama; „...dobio sam majicu/u tri boje bojenu/stigla mi je iz amerike/iz njujorške države/a na njoj piše/Iggy Pop...“ (Ibid, 2005 : 90-100)

Branimir Štulić ispričao je priču o novom valu i svemu popratnom, u poetskoj formi. Prikazao je život čovjeka građanske klase, s posebnim zanimanjem za tadašnju društven i političku situaciju. Branimir Štulić izvanredan je pjesnik prije svega, a glazba je tu kao podloga za njegov istančan osjećaj ritma i strukture pjesme. (Ibid, 2005 : 135-136) Kroz stvaralaštvo Branimir Štulić pokazao se kao socijalno osjetljiva osoba, koja kritizira vladajuće te zagovara

promjene. Sve navedeno izravno ili neizravno, vidljivo je u uglazbljenoj poeziji Azre. (Ibid, 2005 : 135-136) Branimir Štulić, važno je ime novog vala. Utjecao je na ulogu glazbe među mladima osamdesetih godina, ali i danas .

Najbolje je završiti dio o uglazbljenoj poeziji Azre, pjesmom *Doni budi dobar*, nastalom 1982. godine. Branimir Štulić u pjesmi se obraća sam sebi te se u stihovima može iščitati njegova očaranost zagrebačkih ulica, lokala i noći. (Ibid, 2005 : 136-140)

Azra, Doni budi dobar

„Ovo je dan kad sam bezuspješno
Slagao sve biruze u niz i
Hodao ulicama poznam dobro taj film
Plazio sam na nogama i to do kasno u noć
A vidjeh se na drugoj strani hej doni boj

Zaboravih vam reći da zovu me doni
Pravo mi budi za to
Oni što me vole zovu me tako
Kad sam kao mali došao u grad
Morao sam samom sebi dati nadimak

Hej doni
Budi dobar
Doni be good...“

7.2. Uglazbljena poezija grupe Haustor i glavnog tekstopisca Darka Rundeka

Grupa Haustor u svojoj poetici sadržavala je šarolikost u punom smislu riječi. Tekstovi pjesama Darka Rundeka, vokalista i tekstopisca Haustora, ozbiljni su primjeri poezije osamdesetih godina u kojima su mjesto pronašli i pokoji kazališni songovi. (Mirković, 2004 : 138-139) Ne samo da su se kazališni songovi mogli pronaći u glazbenoj listi Haustora, već je i sam Darko Rundek brinuo o izgledu na sceni. Grupa Haustor u poetskom pogledu bila je raznolika. Pjesme su prožete visokim stupnjem pismenosti i svijesti Darka Rundeka, o prožimanju poezije i zvuka. Haustor se svakako razlikuje od ostalih novovalnih sastava time što striktno nje odredio svoj žanr, ali i Darko Rundek kao tekstopisac nije se poetski ograničio.⁹²

⁹² <http://durieux.hr/wordpress/knjige/poezija/duhovi/> (27.7.2021.). Pogovor knjizi *Duhovi*, Darka Rundeka.

„Rundek je pisao izvan pravila, na najširem mogućem značenjskom i stilskom prostoru. On nije bio pisac jedne opsesije, kao Štulić, jedne emocije kao Stublić ili striktnog autorskog rukopisa kao Mladenović. Već se na prvom albumu igrao različitim stilovima i formama, tako da iz tog vremena čitamo pjesmu *Lice* koja zvuči i zrači duhom klasičnog reduciranog kazališnog songa, *Duhove* u kojima je ispričana, gotovo epski brbljivo, priča o ekskurziji do zagorske krčme, pa onda pjesmi *Radnička klasa odlazi u raj* koja je doživljena kao rugalica na račun sistema socijalističkog samoupravljanja“.⁹³

Haustor je glazbeno, ali i stilski sastav koji se izdvaja na našoj hrvatskoj novovalnoj sceni. Svaki njihov album pomno je organiziran te sadrži svoju fabulu. Bolje rečeno, svaki album Haustora zaokružen je, ima svoj početak i kraj.⁹⁴ Primjerice, album naziva *Treći svijet*, iako već spada u kraj novog vala s obzirom na godinu nastanka 1983., valja ga spomenuti upravo zbog zaokruženosti. Album *Treći svijet* odlično prikazuje glazbenu zaokruženost o kojoj su vodili brigu članovi Haustora. Uglazbljena poezija s albuma, daje dojam zaokruženog romana (jedino pjesma *Radnička klasa odlazi u raj*, odskače od tematike albuma). Sve pjesme govore o istome te im je radnja zbivanja u nedefiniranoj dalekoj zemlji Trećeg svijeta.⁹⁵

Jedna od najpoznatije uglazbljene pjesme Haustora, jest pjesma *Moja prva ljubav* iz 1981. godine. Kultne stihove pjesme, znaju gotovo sve generacije. Stihovi su zasigurno bili pravi odmor, zato što su bili bez ikakve političke konotacije samo lagani ritam i ljubavna poezija za osamdesete godine; „...djevojke u ljetnim haljinama volim/djevojke u ljetnim haljinama volim/ljubim ih u leđa, mirišu na smolu...“ Uz pjesmu *Moja prva ljubav*, koja je svakako Haustor uzdigla što se širine publike tiče, zanimljiva je i pjesma *Duhovi*, iz iste godine. Darko Rundek okušao se i prvi napisao uspješnu pjesmu na kajkavskom narječju. Iako, Haustor nije izravno kao ostali novovalni sastavi, progovarao o društvu, politici, alkoholizmu, policiji, u pjesmi *Duhovi* pratimo dva Zagorca koji su upali u alkoholizam.⁹⁶

Haustor, *Duhovi*
„Pošli smo na izlet skupa
U subotu ja i Pišta
Srce nam od sreće lupa
Popili smo tri gemišta

Ostavili smo decu žene

⁹³ <http://durieux.hr/wordpress/knjige/poezija/duhovi/> (27.7.2021.). Pogovor knjizi *Duhovi*, Darka Rundeka.

⁹⁴ <https://www.muzika.hr/albumi/kompilacija-koja-ukazuje-na-nuznost-reizdanja-izvornih-albuma/> (27.7.2021.)

⁹⁵ <http://durieux.hr/wordpress/knjige/poezija/duhovi/> (27.7.2021.). Pogovor u knjizi *Duhovi*, Darka Rundeka.

⁹⁶ <http://durieux.hr/wordpress/knjige/poezija/duhovi/> (27.7.2021.). Ibid

Sobom zeli luk i jeger
Demižonke opletene
Sakrili u gepek-treger
...
Meknite se se gorje
Da bu videlo Zagorje
Meknite se se gorje
Idemo vu Zagorje,...“

Socijala i politička tematika u uglazbljenoj poeziji Haustora, nije toliko vidljiva kao i u stihovima ostalih novovalnih sastava. Tu se vidi koliko je Darko Rundek odskakao od ostalih tekstopisaca osamdesetih godina. Stihovi Haustora u prenesenom značenju govore o otuđenosti i tadašnjim problemima društva.⁹⁷ Pjesma iz 1981. godine naziva *Radio*, tek usputno spominje vojnu patrolu i njihovu aktivnost u kasno noćnim satima; „...otvaram prozor za noćni zrak/ulazi rasvijetljeni grad/crni dječaci već su tu/zovu me na obalu/kroz nas protrče ulice/vojna patrola crni slum...“ Govoreći o spoju otuđenosti i uglazbljene poezije Haustora, stihovi iz pjesme *Tišina* iz 1981. godine, nedvojbeno se mogu shvatiti kao stihovi opisa čovjekova otuđenja.

Haustor, *Tišina*
„dodirnem tišinu,
a ona zadrhti,
kao žena
ni borci ni kukavice ne predaju joj se
idem kući,
kad s vrata
u krevetu
ona.
...
tišina
tišina mi je ime...“

Jedina pjesma Haustora, koja na izravan način progovara o tadašnjem socijalističkom društvu hrvatske jest ona naziva *Radnička klasa odlazi u raj*. Pjesma je prvenstveno trebala izaći na albumu *Haustor* iz 1981. godine, no ugledala je svijetlo dana tek na albumu *Treći svijet* iz 1983. godine. Odnosno, ugledala je svijetlo dana kad se smatralo da je to politički bilo podobno. Stihovi koje je Darko Rundek napisao u suradnji s tadašnjim članom Haustora Srđanom Sacherom, nisu toliko izravni kao stihovi ostalih novovalnih sastava s kojima smo se

⁹⁷ <https://www.muzika.hr/knjige/darko-rundek-uhovid-2/> (28.7.2021.)

susreli. Upravo je to čar koja je grupu Haustor razlikovala od ostalih. Pjesma *Radnička klasa odlazi u raj* donosi opis putnika koji čekaju odlazak s perona, odlazak u bolje sutra, odlazak stanovništva u inozemstvo. Zanimljiv je motiv crnog đavla unutar pjesme, za kojeg možemo pretpostaviti ne samo da predstavlja ono loše u cjelokupnoj državi, već i utjelovljuje čitav lik države.⁹⁸

Haustor, *Radnička klasa odlazi u raj*

„u čekaonu na prvom peronu
gdje crni đavo toči prvi konjak
iznad mračnih podnatrulih lica
kroz razbit prozor prhne črna tica

...

bolje je da odete prilike u nove
uloži u povijesti došao je kraj
u pola četiri ujutro sa perona pet
radnička klasa odlazi u raj
pa pa proleter
pa pa

a crni đavo rukavice skida
on pruža ruke grli se sa svima
poljubi ružu baci je u rulju
i vikne ah ta nesretna sudbina
plaćam piće svakome tko ostane...“

Već smo se susreli s činjenicom kako Darko Rundek pišući stihove nije bježao od uvođenja riječi s narječja i dijalekata. Pjesma *Mijenjam se* donosi nam poznatu zamjenicu s kajkavskog narječja, ali i zamjenicu u zagrebačkom slengu; „...i pitaju me: stari, kaj ti je?/kaj si to ti?...“ Uglazbljena poezija Haustora nije jednostavno shvatljiva te za svakog pojedinca može imati zasebno značenje. Stihovi ostalih novovalnih sastava direktno se referiraju na policiju, državu, društvo, dok je Haustor to činio s krinkom. Primjerice pjesma naziva *Crni žbir* iz 1981. godine, referira se na uhode i doušnike⁹⁹ socijalističkog društva. Sam naziv pjesme odaje nam na koga će se pjesma odnositi, ali Haustor izborom riječi to čini daleko kvalitetnije od ostalih novovalnih sastava koji izravno prozivaju i kritiziraju.

Haustor, *Crni žbir*

⁹⁸ <https://hrcak.srce.hr/192988> (28.7.2021.)

⁹⁹ https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=f15iUBB5 (3.8.2021.)

„Bijele dane sve
Nedjelje
Kad je mir
Crni žbir
Zbira

Hude udese
Ljubavi
Prati on
Svoj rejon
Zbilja

Mokru šiju
Protegne u zrak
Masni prsti
Pipaju kroz mrak
On je svuda“

Grupa Haustor pjesmom naziva *Tko je to* iz 1981. godine, propitkuje slušatelje sljedećim stihovima; „...tko vam se u čaše piša/i lupa čvrge u mraku/tko je smrdio po dimu i vinu/tko svuda viri i ne vidi ništa/tko je to/tko je to bio djeco...“ Je li namjera glavnog tekstopisca Darka Rundeka bila ovom pjesmom osvijestiti slušatelja ili ne, ostavljamo na individualnu prosudbu čitatelja i slušatelja. Najbolje je slušati i naprosto osjećati uglazbljenu poeziju, a manje ju pokušati tumačiti. Ono što je pjesnik želio reći u svojoj pjesmi, nikada nećemo u potpunosti saznati. Stoga, svaki puta kada se krene u analizu, komadić pjesme i njezine čarolije ode u nepovrat. (Vesić, 2018.)

Uglazbljena poezija Haustora motivirana je prvenstveno emocijama. Slušajući ili pak samo čitajući stihove Haustora isključujemo se iz svijeta, ali istovremeno nam stihovi pružaju i svjetonazor. Darko Rundek, nije se ograničio motivima koje je koristio u građenju pjesama.¹⁰⁰ Poezija glazbenog sastava Haustor, uključuje usporedbe, prosudbe, žanrovska prelijevanja te miješanje različitih jezika i idioma. Uglazbljena poezija Haustora uspjela je izaći iz kolotečine novovalne tematike. Darko Rundek pisao je pjesme koje nisu uključivale političku konotaciju i kritiku socijalističkom društvu. Naravno, bilo je pjesama koje su upućivale na navedeno, ali je to na maestralan način samo površno uvedeno u pjesme.¹⁰¹ „Kada čovjek samo čita Darka Rundeka i u ušima nema žive melodije i ritam tih pjesama, on ne nailazi na siromaštvo forme

¹⁰⁰ <https://www.muzika.hr/knjige/darko-rundek-uhovid-2/> (28.7.2021.)

¹⁰¹ <http://durieux.hr/wordpress/knjige/poezija/duhovi/> (28.7.2021.). Pogovor knjizi *Duhovi*, Darka Rundeka.

kakvo se obično podrazumijeva i očekuje od pjevanih tekstova, niti na nezgrapnost koje su na takvim tekstovima obično vidljive nakon što ih se izvuče iz njihovog prirodnog konteksta i osudi na gluhoću papira“.¹⁰²

7.3. Riječka novovalna grupa Termiti i njihova uglazbljena poezija

Uglazbljena poezija riječke novovalne grupe Termiti, nastajala je u nepredvidljivom vremenu s velikim društvenim promjenama. Stihovi koji slute na strah, nedoumicu, pobunu i glazbenu revoluciju, pravi su opis kratkog glazbenog aranžmana Termita. (Žmirić, 2011 : 24-30) Prijenos snažnih društvenih poruka kroz uglazbljenu poeziju, mogu se iščitati iz pjesama *Prljava sudbina*, *Nova umjetnost*, *Zdravo Marijo*, *Pobuna*,... Često su Termiti kroz stihove pozivali na bunt, odnosno na iskazivanje nezadovoljstva. Time su posezali za motivima praznog i nečistog grada. u kojem vlada strah i očaj. (Ibid, 2011 : 27)

Termiti, *Prljava sudbina*

„Prazne ulice

Grad i smeće

Nema druge sudbine

Prljavije i veće

U igri su noć

Betonski geto

Ulični čistači

Strah i očajanje

Hajde pokaži se

Zauraj iz grla

Nema veze

Nije mi prva“

Album riječke grupe Termiti naziva *Vjeran pas* u svim pjesmama svjedoči o stanju društva. Kritiziranje i opis društvenog stanja najbolje se da iščitati iz pjesama *Ja ne želim ništa*, *Baš vas briga* te istoimene pjesme *Vjeran pas*. Novi val zatekao se u tako zamršenim političkim okolnostima da je nesvjesno reagirao na politiku, a rezultat tome su česte pjesme s konotacijom na visoko pozicioniranu vlast. No ipak, novovalni bendovi pa tako i Termiti, prezirali su politiku nisu se u nju uplitali te za nju nisu predstavljali nikakvu opasnost. Dovoljno potvrđuje činjenica, kako pjesme s političkom tematikom nisu smatrane štetnom ni od strane vlasti,

¹⁰² <http://durieux.hr/wordpress/knjige/poezija/duhovi/> (28.7.2021.). Ibid

medija ni slušatelj. (Ćurko, Greguric, 2012 : 52) Pjesma *Vjeran pas* uz dinamičnu glazbenu podlogu, govori o sputavanju te zabrani društvene samoinicijative.

Termiti, *Vjeran pas*
„Svašta nam se događa
Mozgove nam tupe

U život kreće samo dio nas
U životu prolazi samo vjeran pas
U životu prolazi samo vjeran pas

Učim da naučim
Da nauka je sranje
Uče me u školi
U životu prolazi

U životu prolazi samo vjeran pas
U životu prolazi samo vjeran pas

Doći će takav dan
Kad će ljudi umjesto
Umjesto da govore
Početi da laju...“

Glazbeni sastav Termiti nestao je s glazbene scene krajem razdoblja novog vala, no unatoč tome smatraju se glasom generacije. Realistični stihovi uz naravno neizbježnu kritiku vladajućem društvu osamdesetih godina, bili su popraćeni istančanim glazbenim notama. Uglazbljena poezija Termita zvuči jednako zamamno i danas, kao i u godinama sviranja krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina.¹⁰³ Pjesma naziva *Mama s razlogom se brineš*, prikazuje sliku ondašnjeg psihičkog stanja mladog čovjeka, koji ima osjećaj da trune. Pjesma sama sebe opisuje, stoga je najbolje pročitati njezine stihove.

Termiti, *Mama s razlogom se brineš*
„Mama s razlogom se brineš
da ja nešto ne ukradem,
da ja nekog ne ubijem
S razlogom se brineš da bih bio dobar
Da bih bio dobar, s razlogom se brineš

¹⁰³ <http://www.rirock.com/rirock-scena/termiti-lp-ploca-vjeran-pas-reizdanje-2008/> (22.7.2021.)

Mama, s razlogom se brineš
jer sve je ovdje trulež
Mama, ja se počinjem raspadati
Raspadni se sinko...“

Termiti su u svojoj uglazbljenoj poeziji doista obuhvatili sve segmente društva i države, između ostalog ni crkva nije bila pošteđena. Kratkim pjesmom *Zdravo Marijo*, pozivaju na pomoć i odlazak iz trenutnog pakla; „...Zdravo Marijo majko božja/ja sam bio dobar, pomoz mi, Marijo/izvuci me odavde, majko božja/ja neću da budem u ovome paklu/jer ovdje je jako vruće i ružno...“ Vrućina u pjesmi asocira na riječku asfaltnu vrevu, a ono ružno u svojem gradu već su opjevali u pjesmi *Rijeka*. „Ako se u socijalizmu nešto držalo opasnim onda je to definitivno bila pogrešno orijentirana mladost, a Termiti su na najpodmukliji mogući način bili upravo to. Inspiraciju su pronalazili u glodanju društvenog temelja, a istovremeno koristeći svu infrastrukturu koju im je državni sistem pružao“. (Žmirić, 2011 : 25) Stihovi Termita iz kojih izvire gnjev na vladajuće i njihove nametnute obrasce, nisu prošli ni bez iskaza nezadovoljstva zbog tadašnje kontrole raspolaganja električnom energijom. Kratko i jasno sve su rekli u pjesmi naziva *Redukcija*.

Termiti, *Redukcija*
„Redukcija, redukcija
To je štednja struje
Redukcija, redukcija
U mraku se živi
Redukcija, redukcija
Nemoj paliti svijetlo
Redukcija, redukcija
U mraku se živi

Mi štedimo struju, energiju električnu
Nek' ide ta redukcija u...“

„Termiti su estetičku i izričajnu poetiku usvojili najtemeljitiije,...dolazi u nekoliko redaka sažeto i zatim ispljunuto ono najvažnije o životu, istini, znanosti i edukaciji“. (Pogačar, 2013 : 115)

7.4.Uglazbljena poezija riječke novovalne grupe Paraf

Riječka novovalna grupa Paraf, jedna je od rijetkih koja je u kratkom razdoblju uspjela u velikoj mjeri utjecati na društvo osamdesetih godina, svojom uglazbljenom poezijom. Mladi i u godinama nezreli dečki koji su sačinjavali glavni sastav grupe, stihove pjesama nadopunjavali su brzim tempom. Stihovi su pratili društveno i političko stanje države i društva, osamdesetih godina. Pjesme Parafa direktno ili indirektno upućuju kritiku policiji, licemjerstvu društvenog i političkog sistema te društvenoj podjeli. Sve navedeno može se iščitati i iz stihova pjesama *Problemi riječke općine, Profesori, Crkve, Iz očaja pjevam*. (Žmirić 2011 : 32-34) Grupa Paraf opisala je svoj rodni grad Rijeku u istoimenoj pjesmi *Rijeka*. Kao i sve novovalne grupe, tako je i grupa Paraf u svojim stihovima često koristila motive grada. Kroz pjesmu *Rijeka*, može se steći pravi dojam vremena u kojem se odrastalo i živjelo, ali i pristizanje popularne kulture.

Paraf, *Rijeka*
„Živim u Rijeci
U divnome gradu
Živim rupu
Najvećoj u Jugi

Šminkerice kurvi
Pijanica pедера
Frikova i punkera
Pun je grad

Rijeka boluje
Rijeka je zaražena
Zarazila je šminka
Zarazio je Trst

Cipelice košuljice
Odjela čizmice
Made i Italy
Made in France“

„Sve naše pjesme govore su o stvarima koje smo proživljavali i osjećali. Danas na nas ljudi gledaju kao na neke revolucionare, ali istina je da smo mi kao mladi ljudi koji primjećuju stvari oko sebe, jednostavno ismijavali sve moguće...“(Ibid, 2011 : 36) Rijetko su se pisali osjećani ljubavni stihovi bez konotacija na društveno-političko stanje. Jedna od takvih rijetkih pjesama Parafa jest ona naziva *Hit tema*; „...ostavio sam frendove/što rade loše bendove/radi tvoga crnog oka/i plavih, tamno plavih lokana...“ Uglazbljena poezija Parafa, bila je ne samo

tematikom, već i izborom riječi u stihovima bliska mladeži osamdesetih godina. Uz standardne stihove posvećene politici i društvu, Parafi su glazbeno opjevali još jednu veliku instituciju, crkvu. Pjesma naziva *Crkva*, kritizira pokornost i jasno daje do znanja kakav su stav o vjeri imali članovi benda; „...bogove prikladne trebate slaviti/i za čuvarima poslušno ići/poštovanje je neophodno/i pokornost loša nije...“ (Ibid, 2011 : 44-47)

Naravno nema novovalnog benda koji nije sarkastično opjevao zlostavljanje policije, stoga i Parafi u *Narodnoj pjesmi* čine isto. „To što bi se danas zvalo fizičkim zlostavljanjem, znalo se toliko često dešavati da bi od iritantnoga na koncu već postajalo i pomalo smiješno! Jednostavno je, sve ono što vidiš u svom okruženju, pod uvjetom da si barem malo umjetnički udaren, moraš to kad-tad baciti na platno, provući kroz gitaru ili ti može poslužiti kao inspiracija da napišeš tekst za pjesmu“. (Ibid, 2011 : 36)

Paraf, *Narodna pjesma*

„Lopovi ne krađu

Ubice ne kolju

Mulci ne siluju

I krv ne liju

Nijedne nema bolje od naše policije

Ličnu kartu imaš

Zato šamar nemaš

Kod nas to je tako

Završi brzo lako...“

Uglazbljena poezija Parafa vodeći brigu o strukturi, rimi pjesama i tematikom, zaslužno se uz Termite nalazi na tronu riječkog novovalnog zvuka. Pjesma *Živjela Jugoslavija* s početka osamdesetih godina, stihovima „...ne dirajte se u naše stvari/ostavite nas na miru...“ pokazuje kako su se Parafi poslužili glazbom za zaštitu svojih prava. Danas glazbu i glazbene stihove u tom segmentu češće zamjenjuju prosvjedi.¹⁰⁴ Pjesma *Živjela Jugoslavija*, osim poziva na zaštitu prava, već i samim naslovom aludira na ironiju. Naime, niti Parafi nisu odoljeli sarkastičnim stihovima „...tuđe nećemo/svoje ne damo/živjela Jugoslavija...“. Energični stihovi Parafa nisu zaobišli niti poznato riječko brodogradilište *Treći maj*. Sve što su mislili o brodogradilištu i

¹⁰⁴ <https://www.muzika.hr/paraf-bend/> (26.7.2021.)

njegovoj radnoj politici, rekli su u pjesmi *Perspektiva*; „...osam sati šljake/pa odmor za junake/veliki je to pomak/pred nama je budućnost i perspektiva/užitak rada reda i mira...“¹⁰⁵

Vrijeme novog vala donijelo je mnoštvo novih bendova, a bilo je i onih koji su očajnički pokušavali držati korak s istim. Tako su se Parafi našalili s Bijelim Dugmetom u pjesmi *Pritanga i vaza* koja naravno aludira na pjesmu *Bitanga i princeza*, ali obuhvaća sve tadašnje snimljene pjesme Bijelog Dugmeta.¹⁰⁶

Paraf, *Pritanga i vaza*
„Botunom ću te gađat
Moja mala
Kad snijegovi i Kraš
Prekriju naše tajne
Vezat ću te Selma
Na zadnjem ispitu
Konju su moji
Požurili u ludu noć

Jer ja sam pritanga
A ti vaza
Jer nije ljubomora
Nego nije ni Badem Badem

Tako ti je mala tvoja
Ljubila komarca
Kupovala ploče
I prhnula u tvornicu duhana“

Melodična i izražajna uglazbljena poezija Parafa, obuhvatila je sve segmente društva. Kroz glazbu članovi sastava borili su se protiv zabrana, ograničenja i nametnutih pravila ponašanja. Stihovi koji su pisani osamdesetih godina dvadesetog stoljeća, uklapaju se i u današnji suvremeni hrvatski sustav. Dovoljan je to pokazatelj koliko su Parafi zapravo bili ispred svoga društva, ali i da se povijest ponavlja u nešto drugačijim okolnostima.¹⁰⁷ Jedna od pjesama direktno posvećena novom valu jest ona naziva *Moj život je novi val*, kojom ćemo i završiti ovu

¹⁰⁵ <https://www.jutarnji.hr/kultura/glazba/rijecki-pankeri-koji-su-razbijali-drustvene-iluzije-o-vjecnosti-titova-sistema-pjevali-su-protiv-ideologija-uz-bucan-i-prljav-ali-i-melodiozan-punk-8295548> (26.7.2021.)

¹⁰⁶ <https://www.jutarnji.hr/kultura/glazba/rijecki-pankeri-koji-su-razbijali-drustvene-iluzije-o-vjecnosti-titova-sistema-pjevali-su-protiv-ideologija-uz-bucan-i-prljav-ali-i-melodiozan-punk-8295548> (26.7.2021.)

¹⁰⁷ <https://www.jutarnji.hr/kultura/glazba/rijecki-pankeri-koji-su-razbijali-drustvene-iluzije-o-vjecnosti-titova-sistema-pjevali-su-protiv-ideologija-uz-bucan-i-prljav-ali-i-melodiozan-punk-8295548> (26.7.2021.)

etapu o riječkoj novovalnoj grupi Paraf i njezinoj uglazbljenoj poeziji; „...svakog dana svađe/u kući je bilo/razbijanja stvari/i izivljavanja na meni/moj život je novi val!...“

7.5.Uglazbljena poezija Prljavog Kazališta

„Prljavo Kazalište je, bez sumnje, naši dosad najautentičniji ulični rokeri. Upravo taj ne glumljeni senzibilitet ulice kojim dečki vibriraju, koji im se osjeća u slengu, u nervoznim kretnjama, a pomalo i na samoj ploči, ono je što nas je uvjerilo i fasciniralo. Oni su zaista iz Dubrave, u kojoj, kažu, nema ništa osim birceva u kojima često bljesnu noževi i vitlaju lanci, te jedne kino-dvorane. U tom polugradskom naselju, gdje živi pretežni dio radne snage našega grada, gdje svakim danom dolaze bjegunci sa sela, jedina je zabava, događaj, kultura, atrakcija Prljavo Kazalište“.¹⁰⁸ Opis Prljavca, ali i vremena novog vala u kojem su i odrasli, najbolje opisuje pjesma iz 1979. godine *Sretno dijete*. U svega nekoliko stihova i prodoran refren, uglazbili su pravu mladenačku himnu razdoblja hrvatskog novog vala.

Prljavo Kazalište, *Sretno dijete*

„Ja sam odrastao
Uz ratne filmove u boji
Uz česte tučnjave u školi
Uz narodne pjesme pune boli

Ja sam stvarno sretno dijete!
Ja sam stvarno sretno dijete!
Ja sam stvarno sretno dijete!
Ja sam stvarno sretno dijete.

Ja sam odrastao
Uz predivne vojne parade
Uz studentske demonstracije
Izgubio sam sliku iz legitimacije...“

Kao i svi novovalni sastavi, tako je i Prljavo Kazalište u svojim stihovima najviše obuhvatilo odrastanje na ulici osamdesetih godina. Motivi grada i ulica, nezaobilazni su u stihovima. Naravno da odrastanje na ulici onda podrazumijeva i doticaj s nasiljem. O navedenom najbolje govori pjesma *Na posljednjoj tramvajskoj stanici*; „...dolje u mraku kod posljednje tramvajске stanice/prišli mi mladići/pamtim samo udarce/nisam imao

¹⁰⁸ Dio rasprave o Prljavom Kazalištu iz časopisa Polet, 3.10.1978. godine. (Mirković, 2004 : 51)

novaca/pamtim samo nasilje...“ (Glavan, Horvat, 2000 : 18-19) Odrastanje na ulici, najviše je obuhvatilo stihove opisa kvarta Dubrave, kvarta gdje su Prljavci odrasli. Dubrava je u vrijeme osamdesetih godina bila naseljena radničkom klasom, ali i novodoseljenim stanovništvom različite etničke pripadnosti. Kvart dosta udaljen od centra Zagreba, opisivani kao mračni dio ruba grada. Jedna od pjesma kojoj je glavna tematika Dubrava kao prostor je pjesma naziva *U mojoj općini problema nema*; „...u mojoj općini problema nema/nema love, nema dilema/ kanalizacija još nije potrebna/aktivista hrpa, a gdje ih nema/ Dubrava iz mojeg djetinjstva/Dubrava iz koje smo ti i ja...“ (Ibid, 2000 : 19-20) Prljavo Kazalište u svojoj poetici promišljalo je i o ljudskoj sklonosti opijatima, točnije izraženoj sklonosti alkoholu socijalističkog društva. Sklonost alkoholu Prljavci su opjevali u pjesmi iz 1979. godine, naziva *Šta je to u ljudskom biću što ga vodi ka piću*. Glavno pitanje koje pjesma postavlja jest; zašto ljudi bijeg od stvarnosti nalaze u ispijanju alkohola? (Ćurko, Greguric, 2012 : 121)

Prljavo Kazalište, *Šta je to u ljudskom biću što ga vodi ka piću*
„Što je to s ljudima u ovom sistemu
Da rade i jedu, a piju ko u smijehu
Što je to u ljudskom biću
Što ga vodi prema piću.
Možda posada, slab karakter
Možda jeftina pića, možda broj kafića...“

Na sarkastičan i podbadajući način, Prljavo Kazalište opjevalo je obećanja vladajućih kako će biti bolje. Čovjekova prirodna narav jest da teži boljemu, a Prljavci su iskoristili pusta obećanja koja su i uglazbili u pjesmama krajem sedamdesetih godina *Bit će bolje* i *Čovjek za sutra*. (Ibid, 2012 : 121-122) Neprestana obećavanja kako će od sutra biti bolje te da treba samo odspavati, nailazi na problem kako to novo jutro, novo sutra nikako da dođe.

Prljavo Kazalište, *Čovjek za sutra*
„Kažu mi, sutra ću dobiti novi stan
Sve što radim, radim za sutra
Zar sam ja čovjek za sutra?
Probudite me...“

Probudite me onog jutra
Kad dođe to sutra

Oni se brinu za moj mali život
Oni brinu za moju budućnost

Kažu mi da živim za bolje sutra
Probudite me...

Probudite me onog jutra
Kad dođe to sutra“

Prljavo Kazalište nije bio nezreo sastav, a o tome nam najbolje svjedoči pjesma *Neki dječaci*. Naime, na Prljavce i njihovu uglazbljenu poeziju uvelike je utjecao Rolling Stones pa i na navedenu pjesmu. Pjesma *Neki dječaci* bila je veliki iskorak za osamdesete godine, jer govori o slobodnoj muškoj ljubavi, odnosno o slobodnoj ljubavi uopće. (Glavan, Horvat, 2000 : 18-19)

Prljavo Kazalište, *Neki dječaci*
„Ti ideš sa svojim društvom
Prelaziš preko ulice
Upireš prst u mene smiješ se

Znaš da me to strašno boli
Jer ako te neko voli
Pa to sam ja

Ti ideš sa svojim muškim društvom
I loviš prljave žene
A ja te čekam vjerno kao pas

Znam da me praviš ljubomornim
Jer koliko si mi puta
Na klupi u parku znao reći

Ja sam za slobodnu mušku ljubav
Ja sam za slobodnu ljubav...“

Prljavo Kazalište u svojoj pisanoj poeziji ukazivalo je na nasilje, alkoholizam, poreze i frustracije malog čovjeka, sve to odlično prožeto kroz česti humor i ironiju. Mito i nezakonito zapošljavanje, pravi je opis socijalističkog društva osamdesetih godina. Iako glazbenici, nalik Prljavog Kazališta, nisu mogli direktno utjecati i spriječiti korumpiranost, ipak su društvo kroz uglazbljene stihove upozoravali na povlastice koje uživaju samo elitni slojevi. U pjesmi *Veze i poznanstva* iz 1979. godine, možemo uvidjeti kako se mito i korupcija ustalilo u društvu još od

vremena novog vala. Pjesma ironično, govori o važnosti veza i poznanstva te kuverta punih novaca. (Ibid, 2000 : 19-25)

Prljavo Kazalište, *Veze i poznanstva*

„U školu sam upisan
bez pola muke
preko reda
i bez muke

Veze i poznanstva
čarobna su stvar
veze i poznanstva
čarobna su stvar

Dobio sam pos' o
i pola krova
igralo je mito
i velika lova

Koverta zelene
crvene i plave
bez njih bi davno
ostao bez glave

To, to i samo to
to, to i samo to...“

Sudbonosni album, koji je Prljavo Kazalište prikazao kao izuzetno talentirane tekstopisce i skladatelje, jest album iz 1980. godine *Crno bijeli svijet*. Izlaskom albuma, dogodio se vrhunac odjeka novovalne euforije. Neke od pjesma unutar albuma kao primjerice *Moderna djevojka*, *Nove cipele*, *Neki moji prijatelji*, *Neka te ništa ne brine*, govore o tadašnjim tipičnim temama i preokupacijama. Prljavci kao prigradski dečki, obuhvatili su u pjesmama ponovo Zagreb i njegov kvart Dubravu. U pjesmama redovito spominju vojne parade, demonstracije, radnike, tramvaje i tvornice. (Ibid, 2000 : 23-28) Uz politički i društveno orijentirane pjesme, Jasenko Houra koji je bio glavni tekstopisac grupe, znao je iznenaditi i s pjesmama ljubavne tematike. Jedna od takvih pjesma je i pjesma *Loš dan*, koja neodoljivo podsjeća na pjesmu *Heroes* Davida Bowieja. (Ibid, 2000 : 40-41)

Prljavo Kazalište, *Loš dan*

„Ja, ja bit ću kralj
Ti budi kraljica
Mog propalog kraljevstva

Rekla si
„skupi stvari i odlazi“
Rekla si
„od tvojih snova ne mogu živjeti“

I sada dobro znam
Kad nije bilo društva
Kad propao je svaki plan
Ti si bila sklonište
Za svaki loš dan...“

Uz ljubavne pjesme i pjesme kritike društvu i državi, Prljavo kazalište uglazbilo je i stihove o potrošačkom mentalitetu. Početkom osamdesetih godina javlja se izražajnije potrošačko društvo i nove tehnologije. Pjesme *Buntovnik bez razloga* i *Televizori*, uprizorili su društvene novitete; „...ako uđem u dućan ja sam samo, samo kupac/ako uđem u tramvaj ja sam samo, samo putnik...“, a iz pjesme *Televizori* slijede sljedeći stihovi; „...televizori zuje/televizori bruje/buljim u ekran/slušam što priča ćelavi tetak...“ (Ibid, 2000 : 40-47)

Nakon 1982., euforija oko novog vala jenjava, a time i Prljavci kreću u novom smjeru. Nova uglazbljena poezija Prljavaca kreće u cilju dobivanja pažnje, većeg broja obožavatelja. Tadašnjeg pjevača Davorina Bogovića, zamjenjuje još aktualan pjevač Mladen Bodalec. Prljavo Kazalište kreće u smjeru mekanije glazbe, popraćene tragedijama ratnog zbivanja. (Ibid, 2000 : 47) Prljavo Kazalište značajan je zagrebački novovalni sastav osnovan još 1977. godine. Poezija Prljavca s prodornom glazbenom podlogom, obuhvatila je sve segmente zagrebačkog društva osamdesetih godina. Kroz uglazbljenu, ukazali su na probleme života u gradu i predgrađu te su kritizirali vladajuće i njihove nametnute obrasce. (Ibid, 2000)

8. ANALIZA PRIKUPLJENIH PODATAKA ANKETNIM ISTRAŽIVANJEM

Tijekom razdoblja od mjesec dana prikupljeni su odgovori na postavljena anketna pitanja, uz pomoć platforme *Google obrasci*. Anketna pitanja bila su usmjerena na osobe fakultetskog obrazovanja, s različitih sveučilišta i veleučilišta u Hrvatskoj.

Anketi su u skoro jednakom omjeri, pristupili i muškarci i žene. Točnije, od ispitanih žene sačinjavaju 52.9%, a postotak od 47,1% čine muškarci. Budući da je tematika ovog diplomskog rada podosta kreativna, pitanja unutar ankete bila su otvorena. Anketna pitanja preispitala su mišljenje kolega s ostalih fakulteta o značaju poezije i glazbe, ali i kako vide suodnos zvuka i riječi. Naravno da je neizostavno bilo preispitati o poznavanju pojma novi val, ali i koliko je hrvatska glazba osamdesetih godina, poznata i prisutna u njihovoj *play-listi*.

Svi prikupljeni odgovori razvrstani su u grafove, koje ćemo uskoro i prikazati. Pitanja koje je anketno istraživanje sadržavalo, su sljedeća; *Jeste li se susreli s pojmom „novi val“?, Ako ste se susreli s pojmom, možete li napisati u kojoj sferi/sferama?, Slušate li u slobodno vrijeme glazbene sastave nastale 80-ih godina (Prljavo Kazalište, Haustor, Azra, Film, Termiti, Paraf, Animatori,...)?, Smatrate li da poezija i glazba nude individualnu emociju?, Smatrate li da poezija i glazba imaju važnu obavijesnu i obrazovnu funkciju u društvu?, Prilikom slušanja pjesme, na što prvo obratite pozornost?, Zavolite li ponekad pjesmu samo zbog glazbe ili obrnuto samo zbog teksta?, Smatrate li da pjesme hrvatskih pjesnika mogu biti sastavni dio glazbenih djela?, Slažete li se s konstatacijom da „glas i glazba pretvaraju poeziju u nešto više od slova na papiru“?, Smatrate li da su poezija i glazba pobjednički dvojac vječnosti?*

Analizirajući dobivene odgovore i razvrstavajući ih u grafove prema postocima, možemo zaključiti kako se veliki broj ispitanika nije nikada susreo s pojmom novi val. Točnije nešto je malo više od 50% onih, koji su se susreli s pojmom. Ispitanici koji su znali za pojam novi val, na pitanje gdje su se susreli s pojmom, nudili su različite odgovore: *u glazbi, svakodnevni život, umjetnost, film, kultura, na predavanjima na fakultetu*. Prema njihovim odgovorima, možemo zaključiti kako je pojam novi val širokog značenja, sve prisutan u kulturi. Iako se polovina ispitanika izjasnila kako se nikad nije susrela s pojmom novi val, na pitanje slušaju li u slobodno vrijeme glazbene sastave 80-ih godina, svega 88,2% odgovorilo je potvrdno. Ovdje uočavamo kako zapravo većina njih nije niti upoznata, da su upravo glazbeni sastavi za koje su rekli da slušaju, zapravo glazbeni sastavi novovalne hrvatske glazbene scene. Polovina ispitanika dakle ne zna za novi val, ali slušaju tu istu glazbu. Sljedećih nekoliko anketnih pitanja bilo je provedeno s ciljem dobivanja odgovora o tome, koliku važnost poeziji i glazbi daju ispitanici.

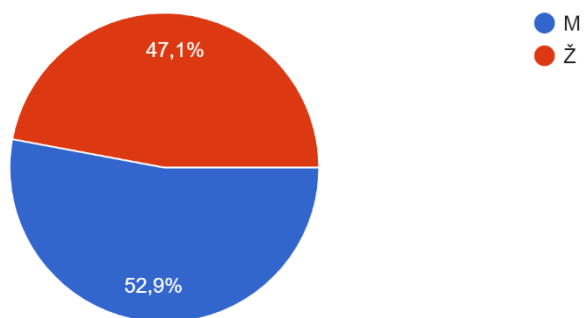
S obzirom na to da je preko 80% ispitanika odgovorilo kako smatraju da poezija i glazba nude individualnu emociju, ali i da imaju važnu obavijesnu i obrazovnu funkciju, možemo zaključiti kako i jedna i druga umjetnost ne gube na značaju. Više je podijeljenog mišljenja bilo na pitanjima obraćanja pozornost na tekst, glazbu ili oboje. To nam govori kako smo zapravo svi različiti, nekoga više privuče prvenstveno glazba pjesme, dok je drugima sami tekst pjesme važniji od glazbene podloge. Kroz diplomski rad susreli smo se s činjenicom kako je brojna poezija hrvatskih pjesnika uglazbljena, ali i poslužena kao inspiracija prilikom stvaranja pjesme. Činjenica o utjecaju poezije na glazbu i obrnuto potvrđena je kroz teoriju, no isto pitanje postavili smo i ispitanicima u anketi. Na pitanje *smatrate li da pjesme hrvatskih pjesnika mogu biti sastavni dio glazbenih djela?*, 52,9% odgovorilo je potvrdno, dok su se ostali izjasnili da se s time još nisu susreli. Pretposljednje pitanje u anketi postavljeno je s ciljem utvrđivanja, smatraju li ispitanici da glas i glazba pretvaraju poeziju u više od slova na papiru. Uvjerljivo je s čak 94,1% potvrđeno od strane ispitanika, da je tome tako. Diplomski rad, bavi se prožimanjem poezije i zvuka, a mišljenje 76,5% ispitanika kako su poezija i glazba pobjednički dvojac vječnosti, ukazuje na to da ima još prostora za ukazivanje značaja uglazbljene poezije.

Pri samom završetku ove analize anketnih pitanja, ali i diplomskog rada, možemo zaključiti kako poezija i glazba novog vala imaju snažni utjecaj. Ispitanici su svojim odgovorima pokazali kako poštuju jednu i drugu umjetnost, ali i da vjeruju u njihovu individualnu emociju. Uglazbljena poezija novog vala osamdesetih godina slušana je među velikom većinom ispitanika, čime je zasigurno utjecajan i svojim stihovima.

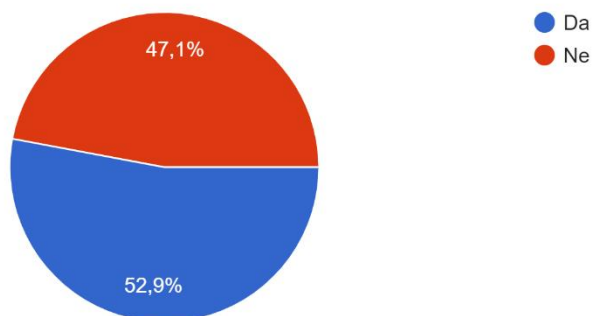
Treba slušati i osjećati, a što manje tumačiti stihove. Već se u samom sviranju napravi riječ, u našim se mislima slušajući stvaraju slike. Poetika je u zvuku, čime poezija i glazba ostaju dvojac vječnosti (Vesić, 2020.).

8.1. Grafički prikaz prikupljenih odgovora

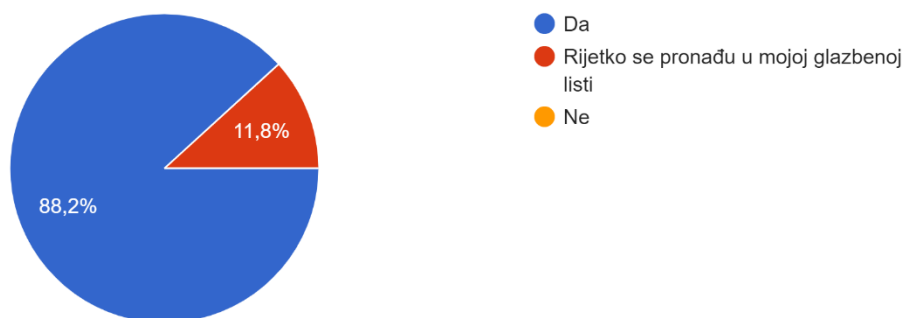
Spol?

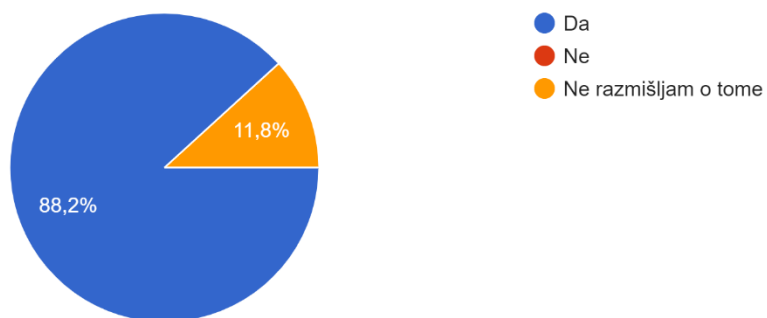
Jeste li se susreli s pojmom "novi val"?

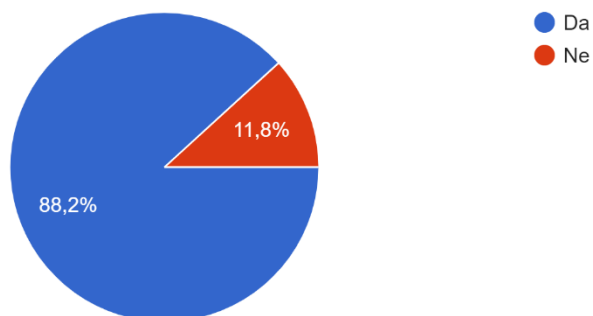
Slušate li u slobodno vrijeme glazbene sastave nastale 80-ih godina (Prljavo Kazalište, Haustor, Azra, Film, Termiti, Paraf, Animatori,...)?

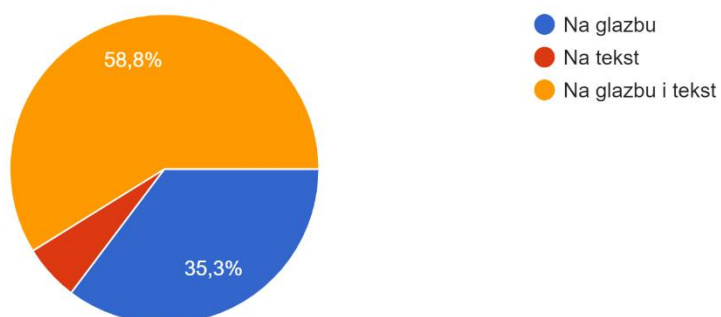
Smatrate li da poezija i glazba nude individualnu emociju?

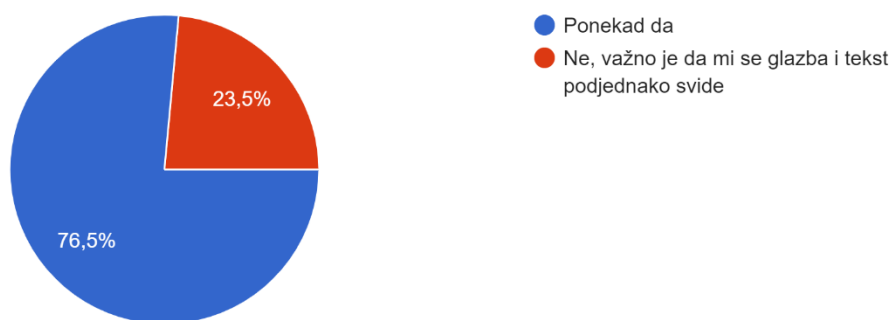
Smatrate li da poezija i glazba imaju važnu obavijesnu i obrazovnu funkciju u društvu?

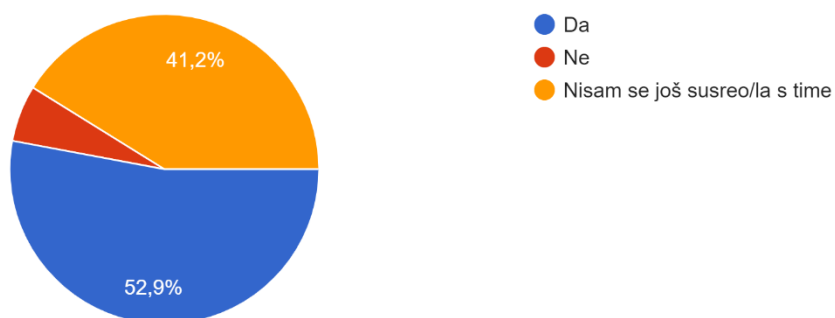
Prilikom slušanja pjesme, na što prvo obratite pozornost?

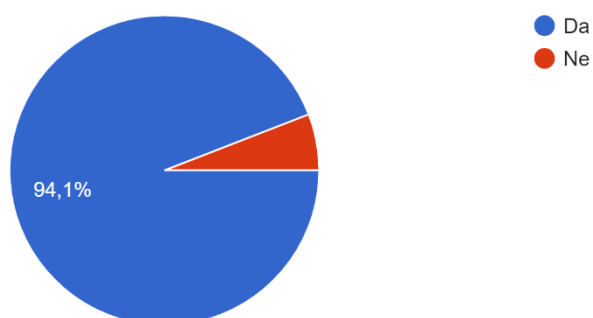
Zavolite li ponekad pjesmu smo zbog glazbe ili obrnuto samo zbog teksta?

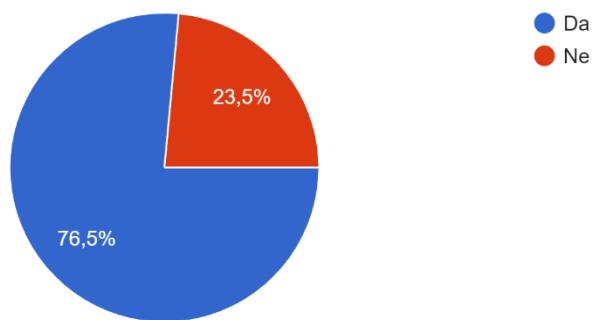
Smatrate li da pjesme hrvatskih pjesnika mogu biti sastavni dio glazbenih djela?

Slažete li se s konstatacijom da "glas i glazba pretvaraju poeziju u nešto više od slova na papiru"?

Smatrate li da su poezija i glazba pobjednički tandem vječnosti?

9. ZAKLJUČAK

Glazba i poezija omogućuju izravno djelovanje na vanjski svijet. Umjetnosti su to bez kojih bi život bio nezamisliv i svakako prazniji. Glazba i poezija ustalile su se u našim životima, toliko dugo da obije postoje još od antičkog vremena. Pružaju pomoć u svakom pogledu, a nije nepoznato da su u razdoblju Antike poezija i glazba bile u sustavu odgoja. Jednaku važnost imaju i danas, ništa se nije promijenilo ni do današnjeg dana.

Intenzivno povezivanje glazbe i poeziju u takozvanu uglazbljenu poeziju pronalazimo u razdoblju romantizma, ali i prije. Trubaduri, svjetska programna glazba i hrvatski nabožni napjevi, doprinijeli su uskom povezivanju i prožimanju poezije i glazbe.

Zadatak ovog diplomskog rada bio je prikazati prožimanje poezije i glazbe s najvećim osvrtom na uglazbljenu poeziju novog vala, kasnih sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća. Istražujući samo razdoblje sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća, uvidjeli smo da je riječ o dramatičnim desetljećima koja su nas svakako obilježila. Politička, kulturna i ekonomska previranja dala su naslutiti da slijedi bunt, drugim riječima novi val.

Novi val je pokret koji je obuhvatio niz segmenata društva, a glavna značajka mu je prekid s tradicijom. Hrvatska se javnost s novim valom prvi puta susrela 1977. godine, nakon koje je uslijedilo narednih pet godina intenzivne glazbe naglašenog ritma, emocije i neobičnih stihova. Važno je spomenuti činjenicu kako je novi val u Hrvatskoj najviše utjecao na domenu glazbe. Javljaju se nove pjesme, pjesme nove tematike. Pjevalo se o vladajućima, korupciji, socijalističkom društvu, krivom vođenju države, bijedi mladih ljudi na gradskim ulicama, slobodnoj ljubavi, a sve dodatno začinjeno uličnim slengom. U prvom planu uglazbljene poezije novog vala bile su pjesme kritika. Kritike su upućivane češće direktno nego indirektno te bivaju prožete ironijom. Bilo je mnogo novih sastava koji su se javili na hrvatskoj novovalnoj sceni i doprinijeli širenju novovalne energije.

Novovalni sastavi Haustor, Prljavo Kazalište, Azra, Termiti i Paraf zaslužni su za formiranje riječke i zagrebačke novovalne scene. Zagrebački novovalni sastav Azra i njihov glavni tekstopisac Branimir Štulić, uglazbljenom poezijom pogađali su u srž problema. Istančanom glazbenom podlogom i prodornim stihovima, Azra je nastojala dijeliti savjete i moralne lekcije. Prvenstveno su se bazirali na problem društva bez perspektive i slikovito prikazali rad, ali i odrastanje u razdoblju novog vala. S druge strane, Prljavo Kazalište ponajviše se u svojoj uglazbljenoj poeziji baziralo na prikaz odrastanja na ulici, odnosno prikaz odrastanja u kvartu Dubrava. Naravno da su se tu i tamo pronašle pokoje ljubavne poezije, no ipak najviše mirnih tonova i stihova imamo kod zagrebačkog novovalnog sastava Haustora. Upravo se

Haustor, izdvaja od ostalih novovalnih sastava svojom mirnijom glazbom i uglazbljenom poezijom, pisanom izvan pravila. Preneseno značenje motivirano emocijama, svijest o prožimanju zvuka i riječi glavne su odlike Haustora, što se ne može reći i za dva preostala sastava Termite i Paraf. Riječki novovalni sastavi nisu obraćali pažnju da stihovima sakriju nezadovoljstvo, već su kao i većina njih izravno iskazivali svoje nezadovoljstvo.

Analizirajući dobivene odgovore anketnog istraživanja dobili smo uvid u to, jesu li se ispitanici susreli s pojmom novi val te u kolikoj je mjeri pojam bio vezan uz glazbu. Također, dobili smo uvid koliko se danas sluša glazba novog vala među mladima, ali i što ispitanici misle o poeziji i glazbi te njezinom suodnosu.

Kroz povijest poezija je utjecala na glazbu u mjeri u kojoj je i glazba utjecala na poeziju. Uistinu možemo reći kako su glazba i poezija nerazdvojive i te dvije umjetnosti prožimaju se kad god stignu. Novi val u hrvatskoj glazbi osamdesetih godina 20. stoljeća, bio je odgovor na ondašnje društvene i političke promjene. Poezija i glazba predstavljaju energičan međuodnos.

10.LITERATURA

Knjige:

- Bagić, Krešimir (2016). *Uvod u suvremenu hrvatsku književnost 1970.-2012.* Zagreb. Školska knjiga.
 - Barić, Vinko (2011). *Hrvatski punk i novi val 1976.-1987.* Solin. Jafra Print doo Solin.
 - Ćurko, Bruno i Ivana Greguric (2012). *Novi val i filozofija.* Zagreb. Jesenski i Turk.
 - Glavan, Darko i Hrvoje Horvat (2000). *Prljavo Kazalište, sve je lako kad si mlad (autorizirana biografija).* Zagreb. Minerva.
 - Goldstein, Ivo (2013). *Hrvatska povijest (treće izdanje).* Zagreb. Novi Liber.
 - Grgurić, Diana (2010). *Glazba, riječ: istraživanje suodnosa. Intermedijalna i povijesna razmatranja opusa Milutina Cihlara Nehajeva i Nedjeljka Fabrija.* Zagreb. Hrvatska sveučilišna naklada-izdavački centar Rijeka.
 - Horvat, Hrvoje (2005). *Johnny B. Štulić, Fantom slobode.* Zagreb. Profil.
 - Kostelnik, Branko (2004). *Moj život je novi val, razgovor s prvoborcima i dragovoljcima novog vala.* Zagreb. Fraktura.
 - Milanja, Cvjetko (2003). *Hrvatsko pjesništvo od 1950. do 2000., III. dio.* Zagreb. Altagama.
 - Milanja, Cvjetko (2012). *Hrvatsko pjesništvo od 1950. do 2000., IV. dio.* Zagreb. Altagama.
 - Millet, Catherine (2004). *Suvremena umjetnost (prijevod Vlatka Valentić).* Zagreb. Nakladnik Muzej suvremene umjetnost.
 - Mirković, Igor (2004). *Sretno dijete.* Zagreb. Fraktura.
 - Pavličić, Pavao (2008). *Mala tipologija moderne hrvatske lirike.* Zagreb. Matica Hrvatska.
 - Pogačar, Marko (2013). *Jugoton fori! Glazbeni dnevnik.* Zagreb. Sandorf.
 - Radelić, Zdenko (2006). *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. od zajedništva do razlaza.* Zagreb. Školska knjiga.
 - Rundek, Darko (2009). *Duhoviduhovi.* Zagreb. Durieux.
 - Skračić, Tomislav (2013). *Trubadur i njegov slušatelj (lirika trubadura u uvjetima usmene izvebe).* Dubrovnik. Matica hrvatska, Ogranak Dubrovnik.
 - Stamać, Ante (1998). *Suvremeno hrvatsko pjesništvo.* Zagreb. Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta.
- Jelčić, Dubravko : *Periodizacija i naraštaji poslijeratnoga hrvatskog pjesništva* (11-34).
- Jurica, Neven : *Modernost hrvatskog mlađeg pjesništva* (35-37)
- Oraić, Dubravka : *Na kraju avangardnog raja* (261-274).

- Stipčević, Ennio (2006). *Glazba, tekst, kontekst*. Zagreb. Meandar.
- Todorović, Dragan (2009). *Pjesme uz koje ne plešem*. Rijeka. Uliks.
- Vesić, Dušan (2020). *Zamisli život... Novi val – prva generacija*. Zagreb. Ljevak.
- Vesić, Dušan (2020). *Mag – kao da je bila nekad*. Zagreb. Ljevak.
- Završki, Josip, Nikša Njirić, Višnja Manasteriotti i Lovro Županović (1984). *Glazbena umjetnost (XIX. izdanje)*. Zagreb. Školska knjiga.
- Žmegač, Viktor (2003). *Književnost i glazba – intermedijalne studije*. Zagreb. Matica hrvatska.
- Žmirić, Zoran (2011). *Riječke rock himne*. Rijeka. KUD Baklje INA.
- Županović, Lovro (1989). *Hrvatski pisci između riječi i tona*. Zagreb. Liber.

Članci i znanstveni radovi:

- Brakus, Aleksandra (2013). Novi mediji i nove umjetnosti. *In medias res : časopis filozofije medija*, 2012, 214-220.
URL: <https://hrcak.srce.hr/114456> (26.3.2021.).
- Ćurković Nimac, Jasna (2021). Etika i poezija drevna svađa u grčkoj filozofiji i njezina moderna recepcija. *Bogoslovna smotra*, 1910, 427-445.
URL: <https://hrcak.srce.hr/84381> (14.4.2021.)
- Frelih, Jasenka (2013). Utjecaj Arthura Schopenhauera na književnost i umjetnost. *Nova prisutnost : časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 2003, 57-72.
URL: <https://hrcak.srce.hr/98586> (25.3.2021.).
- Juričić, Toni (2017). Utjecaj radničke klase i socijalizma na punk pjesništvo u SFRJ. *Jat : časopis studenata kroatistike*, 2013, 87-105.
URL: <https://hrcak.srce.hr/192988> (28.7.2021.).
- Kolumbić, Nikica (1969). Hrvatska srednjovjekovna poezija i drama u svjetlu naše nauke o književnosti. *Slovo : časopis Staroslavenskog instituta u Zagrebu*, 1952, 189-212.
URL: <https://hrcak.srce.hr/13925> (15.4.2021.).
- Lazarović (1966). Poezija religija društvo. *Crkva u svijetu*, 1966, 62-67.
URL: <https://hrcak.srce.hr/92793> (15.4.2021.).
- Mihaljević Jurković, Matea (2017). Postanak i razvoj Novog vala na području bivše Jugoslavije. *Pleter : Časopis udruge studenata povijesti*, 2017, 239-253.
URL: <https://hrcak.srce.hr/247255> (7.4.2021.).
- Pavličić, Pavao (2018). Pohvala popularnoj pjesmi. *Dani Hvarskog kazališta : Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, 1975, 5-26.

URL: <https://hrcak.srce.hr/200128> (24.6.2021.).

-Pećnjak Davor i Dragica Bartulin (2013). Definicije umjetnosti i formalizam. *Bogoslovska smotra*, 1910, 375-390.

URL: <https://hrcak.srce.hr/105335> (25.3.2021.).

-Radojković, Miroljub (2013). Umjetnost u doba digitalne reprodukcije. *In medias res : časopis filozofije medija*, 2012, 114-122.

URL: <https://hrcak.srce.hr/114449> (26.3.2021.).

-Šimić, Krešimir (2009). Inkarnacija i umjetnost. *Kairos : Evanđeoski teološki časopis*, 2007, 101-110.

URL: <https://hrcak.srce.hr/36988> (27.3.2021.).

-Štalekar, Vlasta (2014). O umjetnosti i psihoterapiji. *Socijalna psihijatrija*, 1973, 180-189.

URL: <https://hrcak.srce.hr/134764> (26.3.2021.).

Internetski izvori:

-Durieux.hr (URL: <http://durieux.hr/wordpress/knjige/poezija/duhovi/>). (27.7.2021.)

-Elemental.hr (URL: <https://www.elemental.hr/tekstovi/elemental-tako-lijepa/>). (4.7.2021.)

-Enciklopedija (URL: <https://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58838>). (15.5.2021.)

-Enciklopedija (URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=52040>). (21.4.2021.)

-Enciklopedija (URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62519>). (26.6.2021.)

-Enciklopedija (URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=12201>). (16.9.2021.)

-Enciklopedija (URL: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=5888>). (17.9.2021.)

-Enciklopedija (URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=59331>). (17.9.2021.)

-Glazbeni Internet magazin, RiROCK.com (URL: <http://www.rirock.com/rirock-scena/termite-lp-ploca-vjeran-pas-reizdanje-2008/>). (22.7.2021.)

-Hrvatski jezični portal (URL: https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=f15iUBB5). (3.8.2021.)

-Hrvatski pjesnici (URL: <https://hrvatski-pjesnici.blogspot.com/2015/10/zavjet.html>). (4.7.2021.)

-Hrvatski povijesni portal (URL: <https://povijest.net/od-novog-vala-do-nove-drzave-6/>). (5.7.2021.)

-Jutarnji list (URL: <https://www.jutarnji.hr/kultura/glazba/rijecki-pankeri-koji-su-razbijali-drustvene-iluzije-o-vjecnosti-titova-sistema-pjevali-su-protiv-ideologija-uz-bucan-i-prljav-ali-i-melodiozan-punk-8295548>). (26.7.2021.)

- Knjižnice grada Zagreba (URL: <http://www.kgz.hr/hr/dogadjanja/stih-u-glazbi-glazba-u-stihu/54393>). (2.7.2021.)
- Književne kritičarije (URL: <https://knjizevne-kriticarije.com/2020/08/14/knjizevnost-i-glazba-ko-cka-godota-silente-ili-vladimir-i-estragon/>). (4.7.2021.)
- Muzika.hr (URL: <https://www.muzika.hr/paraf-bend/>). (26.7.2021.)
- Muzika.hr (URL: <https://www.muzika.hr/albumi/kompilacija-koja-ukazuje-na-nuznost-reizdanja-izvornih-albuma/>). (27.7.2021.)
- Muzika.hr (URL: <https://www.muzika.hr/knjige/darko-rundek-uhovid-2/>). (28.7.2021.)
- Matica hrvatska (URL: <https://www.matica.hr/vijenac/708/imena-i-legende-novi-val-40-godina-poslije-31598/>). (6.7.2021.)
- Matica hrvatska (URL: <https://www.matica.hr/vijenac/549/sjaj-i-bijeda-novog-vala-24277/>). (6.7.2021.)
- Perun.hr (URL: <http://www.perun.hr/glazba-i-knjizevnost-top-20>). (3.7.2021.)
- Proleksis enciklopedija (URL: <https://proleksis.lzmk.hr/42701/>). (28.6.2021.)
- Srednja.hr (URL: <https://www.srednja.hr/svastara/ljudi-sve-manje-citaju-poeziju-mozda-zato-jer-ne-znaju-sto-sve-ona-nudi/>). (2.7.2021.)
- Ziher.hr (URL: <https://www.ziher.hr/knjizevnost-u-glazbi-domaca-diskografija/>). (4.7.2021.)
- Wish.hr (URL: <https://www.wish.hr/sansona-velike-umjetnosti-nema-bez-velikog-bola/>). (17.9.2021.)

Audio izvori:

Azra

- Tople usne žene, Azra, 1980.
- Iggy Pop, Azra, 1980.
- Kurvini sinovi, Sunčana strana ulice, 1981.
- Uvijek ista priče, Sunčana strana ulice, 1981.
- Daleko od istine, Sunčana strana ulice, 1981.
- Užas je moja furka, Sunčana strana ulice, 1981.
- Rođen da budem šonjo, Ravno do dna, 1982.
- Doni budi dobar, Ravno do dna, 1982.

Haustor

- Tišina

- Moja prva ljubav, Haustor, 1981.
- Duhovi, Haustor, 1981.
- Mijenjam se, Haustor, 1981.
- Tko je to, Haustor, 1981.
- Crni Žbir, Haustor, 1981.
- Radio, Haustor, 1981.
- Patuljci u vrtu, Treći svijet, 1984.
- Radnička klasa odlazi u raj, Treći svijet, 1984.

Termiti

- Prljava sudbina, LP Ploča Vjeran pas, 1996.
- Vjeran pas, LP Ploča Vjeran pas, 1996.
- Mama s razlogom se brineš, LP Ploča Vjeran pas, 1996.
- Zdravo Marijo, LP Ploča Vjeran pas, 1996.
- Redukcija, LP Ploča Vjeran pas, 1996.

Paraf

- Pritanga i vaza, A dan je tako lijepo počeo, 1980.
- Narodna pjesma, A dan je tako lijepo počeo, 1980.
- Hit tema, A dan je tako lijepo počeo, 1980.
- Živjela Jugoslavija, A dan je tako lijepo počeo, 1980.
- Perspektiva, A dan je tako lijepo počeo, 1980.
- Rijeka, Rijeka (Extended), 2016.
- Moj život je novi val, Rijeka (Extended), 2016.
- Crkva, Rijeka (Extended), 2016.

Prljavo Kazalište

- U mojoj općini problema nema, Prljavo Kazalište, 1979.
- Sretno dijete, Prljavo Kazalište, 1979.
- Na posljednjoj tramvajskoj stanici, Prljavo Kazalište, 1979.
- Što je to u ljudskom biću što ga vodi piću, Prljavo Kazalište, 1979.
- Čovjek za sutra, Prljavo Kazalište, 1979.
- Neki dječaci, Prljavo Kazalište, 1979.
- Veze i poznanstva, Prljavo Kazalište, 1979.

-Loš dan, Korak od sna, 1983.

-Buntovnik bez razloga, Korak od sna, 1983.

-Televizori, Sve je lako kad si mlad-live, 1989.

11.SAŽETAK

Diplomski rad proučava poeziju u hrvatskoj glazbi novog vala. Odnosno, prožimanje poezije i zvuka hrvatskog novog vala, u cilju prikazivanja kako su glazba i poezija pobjednički dvojac vječnosti.

Razrada ove kompleksne teme započinje objašnjavanjem ovih dviju umjetnosti, navođenjem nastanka, razvoja i važnosti poezije i glazbe kroz povijest. Ukratko, objašnjena je društvena i politička situacija sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća u Hrvatskoj. Također, objašnjeno je i poetsko stvaralaštvo hrvatskih pisaca u već navedenom razdoblju hrvatske književne povijesti.

Detaljno je opisan i razrađen suodnos zvuka i riječi od njegovih najranijih prožimanja. Kroz diplomski rad kao važni promicatelji uglazbljene poezije spomenut je niz hrvatskih i svjetski autora, ali i trubaduri, programna glazba te hrvatski nabožni napjevi.

Opisan je pojam novog vala, njegovo trajanje i razlog nastanka na hrvatskom prostoru te najvažnije hrvatske novovalne scene. Detaljno je objašnjeno poimanje uglazbljene poezije novog vala i njezine tematike kroz nekolicinu tadašnjih aktivnih sastava; Haustor, Prljavo Kazalište, Azra, Termiti i Paraf.

Analiziran je i korpus prikupljenih podataka kroz anketno istraživanje. Time smo uvidjeli koliko su ispitanici upoznati s pojmom novi val u domeni glazbe, ali i koliko je glazba novog vala osamdesetih godina često na njihovoj *play-listi*. Nadalje, uvidjeli smo i koliko ispitanici pridaju značaj poeziji i glazbi te smatraju li da glas i glazba, pretvaraju poeziju u više od samo slova na papiru.

Ključne riječi: novi val, glazba, poezija, suodnos zvuka i riječi, uglazbljena poezija hrvatskog novog vala, Haustor, Azra, Prljavo Kazalište, Termiti, Paraf

12.SUMMARY

The thesis studies poetry in Croatian music of the new wave. That is, the permeation of poetry and the sound of the Croatian new wave, in order to show how music and poetry are the victorious duo of eternity.

The elaboration of this complex theme begins with an explanation of these two arts, citing the origin, development, and importance of poetry and music throughout history. In short, explains the social and political situation of the seventies and eighties of the 20th century in Croatia. Also discussed is the poetic creativity of Croatian writers in the already mentioned period of Croatian literary history.

The correlation of sound and word from its earliest permeations has been described and elaborated in detail. Through the thesis as important promoters of poetry set to music was mentioned a number of Croatian and international authors, and troubadours, program music and Croatian religious chants.

The concept of a new wave, its duration and the reason for its occurrence in Croatia, and the most important Croatian new wave scene are described. The notion of the set music of the new wave and its themes is explained in detail through several active ensembles of that time; Haustor, Prljavo Kazalište, Azra, Termiti and Paraf.

Analyzed the corpus of data collected through the survey. Thus, we saw how familiar the respondents are with the term new wave in the domain of music, but also how much the music of the new wave of the eighties is often on their playlist. Furthermore, we also saw how much the respondents attach importance to poetry and music and whether they think that voice and music turn poetry into more than just letters on paper.

Keywords: new wave, music, poetry, the correlation of sound and words, music of the Croatian new wave, Haustor, Azra, Prljavo Kazalište, Termiti, Paraf